

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET ve PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

KÜRESEL EKONOMİDE GÜÇ DENGELERİNDEKİ DEĞİŞİM VE BRICS

Yüksek Lisans Tezi

ŞENAY MEŞE

İstanbul, 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET ve PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

KÜRESEL EKONOMİDE GÜÇ DENGELERİNDEKİ DEĞİŞİM VE BRICS

Yüksek Lisans Tezi

ŞENAY MEŞE

Danışman: PROF. DR. MÜFİT AKYÜZ

İstanbul, 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İKTİSAT Anabilim Dalı ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ
Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi ŞENAY MEŞE'nin KÜRESEL EKONOMİDE GÜÇ
DENGELERİNDEKİ DEĞİŞİM VE BRICS adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim
Kurulunun 19.07.2010 tarih ve 2010-14/19 sayılı kararıyla ile oluşturulan jüri tarafından
oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

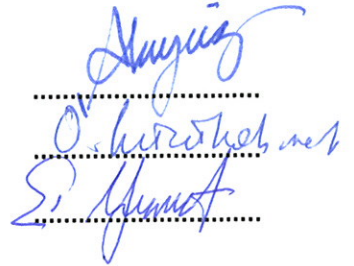
Tez Savunma Tarihi

: 24.11.2010

1) Tez Danışmanı : PROF. DR. MÜFİT AKYÜZ

2) Jüri Üyesi : PROF. DR. OSMAN KÜÇÜKAHMETOĞLU

3) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. EMEL YURT


.....
.....
.....

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Şenay Meşe

Anabilim Dalı : İktisat

Programı : Uluslararası Ticaret ve Para Yönetimi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Müfit Akyüz

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Kasım 2010

Anahtar Kelimeler : Küreselleşme, BRICS, Brezilya, Rusya Federasyon, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Güç Dengeleri

ÖZET

KÜRESEL EKONOMİDE GÜÇ DENGELERİNDEKİ DEĞİŞİM VE BRICS

Küreselleşme süreciyle birlikte daha da karmaşıklaşan siyasi ve ekonomik ilişkileri bugün güç dengeleri bağlamında incelemeye kalktığımızda, İkinci Dünya Savaşı'ndan 90'lı yılların sonuna kadar hüküm süren ABD hegemonyasından çok daha farklı bir yapı ile karşı karşıya olduğumuz açıktır.

Çalışmamızdaki amaç da özellikle 2000'li yılların başı itibariyle kendilerini göstermeye başlayan ve dünyayı çok kutupluluğa sürükleyecek, yükselen ekonomiler olarak tabir edilen dört ekonominin (Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti) gelişim süreçlerini, birbirleriyle ve ABD ile olan ilişkilerini incelemektir.

Dünya tarihinin daha önce hiç bu kadar çok sayıda farklı algılama biçimlerini bir araya getirmek zorunda olmaması ve bu kadar küresel safta bir yeni dünya düzeninin kurulmamış olması değişimin ne yönde olacağı konusundaki belirsizlikleri artırmakla beraber çok kutupluluğun gelişmekte olan ülkeler ve yükselen ekonomiler lehine daha adil bir bölüşümü etkin kılacağı ise şüphesizdir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Şenay Meşe
Field : Economics
Programme : International Trade and Monetary Management
Supervisor : Professor Müfit Akyüz
Degree Awarded and Date : Master – November 2010
Keywords : Globalization, BRICS, Brazil, Russian Federation, India, Republic of China, Power Equilibrium

ABSTRACT

THE CHANGE OF POWER EQUILIBRIUM IN THE GLOBAL ECONOMY AND BRICS

In case of us intending to evaluate the political and economical relations that are getting complicated through globalization process in the context of power equilibrium, it is obviously seen that we face a different structure than the USA hegemony which has been reckoning since the Second World War till the end of 90s.

The main purpose of our studying was analysing the relations of the four economies (Brazil, Russian Federation, India, Republic of China) both with each other and also with USA enclosed to their improving processes which are worldly said as raising economies who shows up themselves and draw the world up to a multipolarity especially by the beginning of the years 2000.

Ever since the world history of being not bounded to gather up such different perceptual forms until today and of the new world concept's not being settled up on a global base is a reason to the increasement of the uncertainty related to the leading way of change while multipolarity would also affect a fair distribution by all means on behalf of developing countries and raising economies.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	vi
1. GİRİŞ	1
2. KÜRESELLEŞMENİN ARKA PLANI	4
2.1 Küreselleşme Kavramı	4
2.2 Küreselleşme Yeni ve Farklı Bir Olgudur?	8
2.3 Küreselleşmenin Beraberinde Getirdikleri	12
2.4 Ekonomik Küreselleşme – Yeni Ekonomik Düzen ve Çok Uluslu Şirketler	17
3. GÜÇ VE İKTİDAR İLİŞKİSİ	27
3.1 Güç Kavramı	27
3.2 Güç Unsurları	32
3.3 Uluslararası Siyasal Sistemler	38
3.4 Güç Dengesi	40
3.5 Hegemonik İstikrar Teorisi	45
3.6 Merkantilizmden 1970’lere Adım Adım ABD Hegemonyası	53
4. HAKİM GÜCÜN OLMADIĞI ÇOK KUTUPLU BİR DÜNYADA BREZİLYA, RUSYA FEDERASYONU, HİNDİSTAN VE ÇİN HALK CUMHURİYETİ EKONOMİLERİ	62
4.1 Goldman Sachs BRICS Teoremi	62
4.2 Brezilya Ülke Etüdü	70
4.3 Rusya Federasyonu Ülke Etüdü	83
4.4 Hindistan Ülke Etüdü	97
4.5 Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Etüdü	110
4.5.1 Mao’dan Deng’e Değişim Rüzgarları	112
4.5.2.1 Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş	115
4.5.2 Çin Halk Cumhuriyeti’nin Başarısını Tetikleyen Unsurlar	120
4.5.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti’ndeki Çok Uluslu Şirketler ve Ödedikleri Bedeller	129
4.6 Çin Halk Cumhuriyeti – Hindistan İlişkileri	135
4.7 ABD’nin Hindistan Politikasına Karşılık Hindistan-Rusya Federasyonu İlişkileri	137
4.8 Çin Halk Cumhuriyeti – Rusya Federasyonu İlişkileri	141
4.9 Çin Halk Cumhuriyeti – ABD İlişkileri	143
5. SONUÇ	153
KAYNAKÇA	155

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No.</u>
Tablo 1 : Kaçınıcı Küreselleşme	9
Tablo 2 : Ürün Devreleri	22
Tablo 3 : Güç Çeşitleri	37
Tablo 4 : 19. yy'dan Günümüze Hegemonya ve Güç Dengesi	48
Tablo 5 : Brezilya Ülke Profili	71
Tablo 6 : Brezilya'nın Başlıca İhracat Ürünleri	78
Tablo 7 : Brezilya'nın Başlıca İthalat Ürünleri	79
Tablo 8 : Rusya Ülke Profili	84
Tablo 9 : Rusya'da Geçiş Ekonomilerinin Performansını Takip Edebilmek İçin Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) Tarafından Geliştirilen Dönüşüm İndeksi	90
Tablo 10 : Rusya'da 2010 Yılında Özelleştirilecek Olan 14 Stratejik İşletme	91
Tablo 11 : Rusya Federasyonu Dış Ticaret Göstergeleri	95
Tablo 12 : Rusya Federasyonu'nun Başlıca Ülkeler İtibarı İle Dış Ticareti (2009, milyon \$)	96
Tablo 13 : Hindistan Ülke Profili	100
Tablo 14 : Hindistan'ın Yıllar İtibariyle Büyüme Oranı (%)	101
Tablo 15 : Hindistan'a Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımların Aylara Göre Dağılımı	102
Tablo 16 : Hindistan'da Sektörler İtibariyle Ekonomik Büyüme (% Değişim)	104
Tablo 17 : Rusya'da Dönemler ve Sektörler İtibariyle Ekonomik Büyüme (1993/94=100)	105
Tablo 18 : Hindistan'ın Başlıca İhraç Ettiği Mallar	106
Tablo 19 : Ülkelere Göre Hindistan'ın İhracatı	107
Tablo 20 : Hindistan'ın Başlıca İthal Ettiği Mallar	108
Tablo 21 : Ülkelere Göre Hindistan'ın İthalatı	109

Tablo 22 : Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Profili.....	111
Tablo 23 : Çin Halk Cumhuriyeti’nin İhraç Ettiği High-Tech Ürünlerinin Toplam İhracat İçindeki Payı.....	121
Tablo 24 : Çin Halk Cumhuriyeti’nde GSYİH’dan AR-GE Harcamalarına Ayrılan Pay	122
Tablo 25 : Çin Halk Cumhuriyeti’nin En Çok İhraç Ettiği Ürünler.....	124
Tablo 26 : Çin Halk Cumhuriyeti’nin En Çok İthal Ettiği Ürünler	125
Tablo 27 : Çin Halk Cumhuriyeti Yıllar İtibari İle İşsizlik Oranı.....	127

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No.</u>
Şekil 1 : Yeni Diploması.....	30
Şekil 2 : Güç Dengesi Piramidi	44
Şekil 3 : Goldman Sachs Ekonomistlerinin Tahminlerine Göre 2050 Yılıının En Büyük Elli Ekonomisi (GSYİH Büyüklükleri Bakımından)	63
Şekil 4 : BRIC Ülkelerinin G6 Ülkelerinin Ekonomilerinden Daha Güçlü Konuma Gelecekleri Tahmini Zaman Dilimleri	64
Şekil 5 : BRIC Ülkeleri Büyüme Performansları (%)	67
Şekil 6 : Brezilya İhracat ve İthalat Düzeyi.....	77
Şekil 7 : Brezilya Cari İşlemler Dengesinin Gayrisafı Yurtiçi Hasılaya Oranı (%).....	80
Şekil 8 : Dünya Hampetrol Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı	86
Şekil 9 : 1985-2007 Yılları Arasında ABD'nin Çin'e Karşı Dış Ticaret Açığı.....	148

1. GİRİŞ

Bugüne kadar geliştirilen uluslararası ilişkiler kuramları genel olarak, uluslararası politikayı üç anahtar kavram ile açıklamaya çalışmıştır: güç, yapı ve hegemonya.¹

Güç ve güç dengesi kavramlarının uluslararası siyasal sistemdeki yerini ve önemini göstermek açısından, gücü kara, güç dengesini de kapitalist ilişkilere, benzetebiliriz. Aynı şekilde, uluslararası ekonomik ilişkilerde de kapitalizmin kuralları ve bu açıdan başarılı olabilmenin ölçüsü sayılabilecek olan kar elde etme birincil bir öneme sahiptir. Benzer bir durum, uluslararası siyasal ilişkiler alanı için de geçerlidir, tümü olmasa da önemli bir bölümü, güç dengesi ve bu açıdan başarılı olabilmenin bir ölçütü sayılabilecek güç elde etme/artırma arzu ve çabaları ile açıklanabilir.²

Günümüz dünyasındaki uluslararası ekonomik ilişkilerin önemli bir bölümünü ağırlıklı olarak yine bu çerçevede açıklamak mümkündür. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona erip, küreselleşme sürecinin dünya ekonomisinde ve siyasetinde yeni vizyon ve yeni yapılar ortaya çıkarmasıyla birlikte güç ve iktidar ilişkileri daha da karmaşık bir hal almış ve deyim yerindeyse her ülke birbirine görünmez iplerle bağlanmıştır.

Gelişim ve değişimle küreselleşme arasındaki zarif denge de hem geleneksellik hem de modernlik olarak değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla sıra dışı olan ve dünya konjonktüründeki ekonomik hayata yön veren bu güçlü değişimin başında Sovyetler Birliği'nin dağılarak iki uçlu olan dünyanın çözülmesi ve ABD hegemonyasının uzunca bir süre hüküm sürmesi yer almaktadır.

2000'lerin başında ortaya çıkan belirtiler ise tek-kutuplu / ABD merkezli, küreselleşmeci dünyanın yerini; 2040'lar civarında çok-merkezli, bloklar içinde bütünleşmiş yeni bir dünyaya bırakacağı yolundadır.³

¹ Saif Yılmaz, “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi”, **Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt.1, Sayı.1, 2008, s. 31.

² Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995, s. 596.

³ Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet – Yeni Ekonomik Düzen**, 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, ss. 304-305.

Bahsi geçen yeni düzende en etkin rol oynayacak, ABD'nin gücünü sarsacak ya da ticari ortak olarak kabullenmek zorunda kalacağı dört büyük ekonomi ise Çin, Hindistan, Rusya ve Brezilya olarak ön görülmektedir. BRICS diye anılan bu ülkeler beraber, dünya nüfusunun yüzde 40'ını oluşturuyor ve küresel bazda gayri safi hasılanın yine yüzde 40'ını sağlıyor. Her ne kadar bu dört ülke için şimdilik AB gibi bir bloklaşma söz konusu olmasa da bu ülkeler için çeşitli teoriler üretilmekte, birbirleriyle olan ilişkileri yakından incelenmekte ve attıkları her adım takip edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı da dünyadaki hızlı değişimi takip ederek, uluslararası ekonomik ve siyasi güç kaymalarının ABD tek kutuplu dünyasından, öne çıkan dört ülke çerçevesinde çok kutupluluğa taşınıp taşınamayacağının irdelenmesidir. Buna göre ilk iki bölümde teorik altyapıyı oluşturmak maksadı ile küreselleşme ve güç kavramları incelemeye tabi tutulmuştur.

Küreselleşmenin arka planı olarak isimlendirilen birinci bölüm; bu süreci ana hatları ile tanımlarken, aslında küreselleşmenin yeni ve farklı bir olgu olup olmadığını da görme fırsatı vermiştir, temellerini ekonomiden alan küreselleşme süreci ile dünya ekonomilerinin birbirlerini nasıl etkilediği de ayrıca bölümün sonunda incelenmiştir.

Güç ve iktidar ilişkilerini irdelemek amacıyla hazırlanan ikinci bölümde ise küreselleşme ve teknolojik ilerlemeler ile birbirleriyle daha fazla ilişkiye girmek zorunda kalan ülkeler sayesinde güç kavramı ve unsurlarına atfedilen önem sıralamasının nasıl zaman içinde evrim geçirdiğine bakılmış ve hemen ardından da uluslararası güç dengelerindeki değişimin uluslararası ekonomiyi ne yönde etkilediği hegemonik istikrar teorimi ve ABD hegemonyası kapsamında irdelenmiştir.

Son bölümde ise yeni dünyayı çok kutupluluğa taşıyabileceği öngörülen dört ülkeye -Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti- istinaden Goldman Sachs tarafından oluşturulan BRICS teoremi ve teoremin dayandırıldığı prensiplerden bahsedildikten sonra, sırasıyla sözü edilen ülkeler genel hatları ve kendilerine atfedilen önem bakımından incelenmiş, bu inceleme sırasında diğer üç ülkeye nazaran hem teoremde hem de ekonomik bulgulara göre çok daha ileride ve ön planda olan Çin daha detaylı olarak araştırılmıştır. Ayrıca bu dört ülkenin birbirleriyle

ve eski tek kutuplu dünyanın sahibi ABD ile olan ilişkilerine de bölümün son kısmında yer verilerek bir karşılaştırma yapabilme olanağı sağlanmıştır.

2. KÜRESELLEŞMENİN ARKA PLANI

Uzunca bir süredir ekonomi analizlerinde yer bulan ve 20. yüzyılı kendi katı kuralları çerçevesinde şekillendiren küreselleşme olgusunu tam manasıyla çözümlemeden ne ekonomik ne siyasi ne de toplumsal ilişkileri analiz etmeye kalkmak doğru olmayacaktır. Bu bölümde küreselleşme süreci genel hatları ile tanımlandıktan sonra gelişmiş ülkeler lehine, az gelişmiş ya da moda olan tabiriyle gelişmekte olan ülkeler aleyhine işleyen ilişkiler, dayandırılan ekonomi politikaları, çok uluslu şirketlerin yeni düzendeki önemine yer verilerek kavramsal çerçeve oluşturulacaktır.

2.1. Küreselleşme Kavramı

Belli başlı dünya görüşleri, tarih boyunca tanık olabileceğimiz ideolojiler, inanç sistemleri, hepsi, en azından önemlileri, küreselleşmecidir. Kuşku yok ki bütün büyük dinler küreselleşmecidir. Örneğin Hz. Muhammed, İsa ya da Musa, hepsi millet, renk farkı düşünmeksizin, aralarında sınırların bulunmadığı bir ümmet düşünmüş, öyle bir dünya görüşüyle sistemlerini kurmuşlardır. Marks'ın da küreselleşmeci olduğunu söyleyebiliriz, çünkü o da düşüncelerini 'proletarya enternasyonalizmi' temelinde oluşturmuştur. Hitler de bir anlamda küreselleşmeci idi, dünyayı bütün olarak görüyor, dünyanın tepesinde "üstün ırk" yer alıyordu. Peki bu değişik küreselleşmeci akımların hepsini aynı torbaya koymak mümkün müdür?⁴

Konuyu biraz daha basite indirgeyip küreselleşmeye salt sözcük anlamı ile baktığımızda bile karşımıza çıkan farklı tanımlardan henüz ortak bir yargıya ulaşamamış olduğunu açıkça görmekteyiz.

Örneğin Amerikan Ulusal Savunma Enstitüsü küreselleşmeyi "malların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, enformasyonun, kültürün ve halkların hızlı ve sürekli bir biçimde sınır ötesine akışı" biçiminde tanımlamaktadır. Bu enstitünün yaptığı bir çalışmaya göre küreselleşme sayesinde ülkelerin ekonomileri arasında daha

⁴ Alpaslan Işıklı, "Küreselleşmenin Anlamı" *Rekabet Kurumu Yayınları, Perşembe Konferansları*, 2001, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (23 Aralık 2009)

önce örneği görülmemiş bir bütünleşme sağlanmakta, bir enformasyon devrimi yaşanmakta ve pazarlar, şirketler, örgütler ve yönetim uluslararası hale gelmektedir.⁵

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, küreselleşmeyi “sadece ekonomik olmayan sosyal, siyasal, çevresel, kültürel ve hukuksal boyutları da olan bir süreç” olarak tanımlamaktadır.⁶

DPT’nin bir çalışmasında ise küreselleşme; “Ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları içeren, bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması” şeklinde ifade edilmişti.⁷

Milanoviç ise küreselleşmenin “Nihai aşamada, ülkeler arasındaki gelir dağılımı farklılıklarını azaltan, demokrasiyi evrensel norm haline getirerek kurumları ve yönetim tarzlarını birbirine yaklaştıran ve farklı kültürel yapıya sahip olan kişilerin birbirleri ile daha sık ilişki kurmasını sağlayan, kültürel zenginliği artıran iyi niyetli bir güç” olduğunu savunur.⁸

Vilas’a göre küreselleşme söylemi, iddialı ve determinist nitelikler içeren bir dizi basit önermeye dayandırılmaktadır. Yeterince açık olduğu ifade edilen bu önermeleri sorgulamaya kalkışmak aptallığın ve bilgisizliğin kanıtı sayılmaktadır. Bu önermeler şunlardır;⁹

(a) küreselleşme yeni / farklı bir olgudur,

⁵ Onur Öymen, **Geleceği Yakalamak – Türkiye’de ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu**. 2. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000, s. 26.

⁶ Öymen, ss. 26-27

⁷ Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, 2. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1995, s. 1.

⁸ Coşkun C. Aktan ve İstiklal Y. Vural. “Globalleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler”, *Çokuluslu Şirketler*. (t.y.) <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/cokulus-anasayfa.htm> (21 Aralık 2010)

⁹ Carlos M. Vilas, “Küreselleşmeye Dair Altı Yanlış Görüş”, Yeşim Özben ve Hakan Arslan (çev.), **Özgür Üniversite Formu Dergisi**. Cilt.1, Sayı 1, 1997, ss. 54-80.

(b) homojenleştirici bir süreç olan küreselleşme sonuç itibarıyla eşitliği sağlayacaktır,

(c) küreselleşme ilerlemeyi ve refahı getirecektir,

(d) ekonominin küreselleşmesi demokrasinin de küreselleşmesini mümkün kılacaktır,

(e) küreselleşme devletin kademeli olarak ortadan kalkmasını; en azından önemini yitirmesini sağlayacaktır.

Oysa ki bu gibi tanımları tartışmasız kabul etmenin sakıncaları vardır. Bir kere küreselleşme, konuya bakış açınıza, coğrafi, siyasal ve ekonomik durumunuza göre bile farklılık gösterebilir. Malların serbest dolaşımı, güçlü ekonomiye sahip devletlerin veya uluslararası şirketlerin bütün ürünlerini hemen hemen diğer bütün ülkelere serbestçe satma olanağı gibi düşünülürse, bu tanımlı kabul etmek mümkündür. Ama buna karşılık bazı ülkelerin ürünlerini gelişmiş ülkelerin pazarlarına sokabilmek için karşılaştıkları sıkıntılar dikkate alınırsa onlar için küreselleşmeden söz etmek zordur.¹⁰

Aynı şey insanların dolaşımı için de söz konusudur; sermayenin marjinal verimliliğini artırmak için daha az sermaye bulunan yerlere yatırım gereksinimi ve dolayısıyla tanınan serbestlikler, söz konusu üretim faktörü işgücü olduğunda ne yazık ki geçerliliğini yitirmekte kural üzerine kural, yasaklama üzerine yasaklama gelmektedir.¹¹

Bu sebeple küreselleşmenin yalnızca bir dizi süreçten oluştuğunu söylemek zordur; çünkü aynı zamanda bilinçli bir siyasi projedir de, yol açan faktörlerden ilki teknolojik gelişmeler ise ikincisi gelişmiş ülkeler ve global yönetim kurumları tarafından yönetilen bilinçli eylemler (serbestleştirme, yapısal dönüşüm ve uyum) ile küreselleşmenin getirilerinden yararlanmak isteyen ülkelerin, global ekonomiye yön

¹⁰ Öymen, s. 26

¹¹ Tuncer Bulutay, “İktisat Kuramında Son Dönemdeki Temel Gelişmeler”, *Rekabet Kurumu Yayınları, Perşembe Konferansları*. 2001. <http://www.rekabet.gov.tr/dosyalar/perskonfyyin/perskonfyyin42.pdf> (23 Aralık 2009)

veren gelişmiş ülkelerin siyasi ve ekonomik yapısına uyum sağlama çabalarıdır (piyasa ekonomisinin belirlenmesi, demokrasi ve hukuk devleti ilkesinin kabulü vb.).¹²

Küreselleşme süreci içerisinde iki temel soru karşımıza çıkar; “1- Küreselleşeceğiz ama kimin iktidarı altında küreselleşeceğiz? 2- Nasıl bir ideolojik temelde küreselleşeceğiz?” Her iki soruya istinaden, küreselleşmecilerin başlangıçta verdikleri yanıtlarla, zamanla ortaya çıkan tablo arasında bir çelişki vardır. Özetle şu söylendi: Artık, kimin iktidarı altında küreselleşeceğiz sorusunun anlamı yoktur. Çünkü, yöneten yönetilen çelişkisinin bulunduğu bir dünya artık mazide kalmıştır. Artık, karşılıklı bağımlılık dönemi başlamıştır. Yani, uluslar, devletler birbirleriyle karşılıklı bağımlılık ilkesi temelinde ilişkilenecek ve böyle bir dünya kurulmaktadır. İkinci soru içinse ‘İdeolojilerin sonu gelmiştir’ yanıtı verilmiştir. İdeolojilerin sonunun gelmesinin manası, artık yeryüzünde ideoloji diye bir şeyin kalmamış olduğudur, dolayısıyla hangi ideolojik temelde küreselleşeceğiz sorusunun da anlamı yoktur. Zamanla ortaya çıkan tablo da ise karşılıklı bağımlılık iddiasının o kadar da inandırıcı olmamaya başladığı görüldü, çünkü dünyada yine bir kutuplaşma söz konusu ve uluslarüstü düzeyde bir iktidar yapılanması giderek belirginleşiyor.¹³

Özetlemek gerekirse küreselleşme kavramı, ulusal ekonomilerin, kendi niteliklerini ve öz çıkarlarını koruyacak biçimde, bireysel ve toplumsal refahlarını yükseltmek amacı ile bir araya geldikleri görüntüsünü yaratıyor olmakla beraber, küreselleşme olgusu ile yaşanan fiili durum farklıdır. Küreselleşmeyi olumlayan söyleme göre, bu süreç tüm devletlerin ve dahası bu devletler içindeki tüm sosyal kesimlerin potansiyel olarak fayda sağlayabilecekleri; bu nedenle, ” yeryüzündeki tüm ajanların kendi istek ve iradeleri ile bir araya geldikleri, bir süreçtir. Aslında gerçekte yaşanan, hakim merkez sermayenin sıkışan kar hadlerini yükseltebilmek için, kendisine yeni üretim ve tüketim merkezleri oluşturabilmek amacıyla yeryüzüne yayılması olayıdır. Bu doğrultuda, gerek yatırımcı sermayenin gerekse finans sermayesinin dolanımı esnasında, yatırım alan ekonomilerde iç dengeler ve ekonomi politik karar merkezleri ciddi olarak etkilenmekte, dahası ekonomi politika kararları merkezin denetimine geçmekte ve sonuçları da sermaye lehine oluşmaktadır. Bu hali ile

¹² Aktan, Vural, s. <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/cokulus-anasayfa.htm> (21 Aralık 2010)

¹³ Işıklı, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (23 Aralık 2009)

küreselleşme, çevreden merkeze doğru işleyen yoğun bir kaynak aktarım mekanizması olarak beliren yeni tip sömürgecilik biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴

2.2. Küreselleşme Yeni Ve Farklı Bir Olgudur?

Küreselleşmeye eleştirel bir açıdan yaklaşan *Hirst-Thompson* küreselleşme yeni mi sorusuna “Eğer küreselleşmeyi , ülkeler arasındaki büyük ve artan bir ticaret akışı ile sermaye yatırımının gerçekleştiği açık bir uluslararası ekonomi diye yorumlarsak, bu sorunun cevabı kesinlikle olumsuzdur. Gerçek anlamda bütünleşmiş bir dünya ticaret sistemi on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında oluşturulduğu için, uluslararası ekonominin karmaşık bir görelilik-kapalılık hikayesi vardır. Denizaltı telgraf kabloları 1860’lardan beri kıtalararası piyasaları birbirine bağlamaktadır. Binlerce mil uzaklıktaki yerlerle günlük ticaret ve fiyat belirlemeyi olanaklı kılan bu kablolar, günümüzün elektronik ticaretinden çok daha büyük bir yeniliktir” şeklinde cevaplandırmaktadır.¹⁵

Aslında küreselleşme yeni bir olgu olmasa da çeşitli alanlarda farklılıklar göstermektedir,¹⁶

- Yeni pazarlar: Yabancı para ve sermaye piyasaları küresel olarak birbirine bağlıdır ve 24 saat işlem yapılabilir.
- Yeni araçlar: İnternet linkleri, mobil telefonlar, medya ağları.
- Yeni aktörler: Dünya Ticaret Örgütü ulusal hükümetlerin üstünde bir otoritedir. Çok uluslu şirketler bir çok ülkeden daha büyük bir ekonomik güce sahiptir, küresel gönüllü kuruluşlar ve ulusal sınırları aşan diğer gruplar.
- Yeni kurallar: ulusal hükümetlerin gücünü daraltan ve ulusal hükümetleri daha çok bağlayan ticaret , hizmet ve entelektüel mallar üzerinde çok taraflı antlaşmalar.

¹⁴ İzzettin Önder, “Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu”, **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, Meryem Koray (drl.). İstanbul: YTÜ Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, 2001, ss.61-65

¹⁵ Paul Hirst ve Grahame Thompson. **Küreselleşme Sorgulanıyor**. Çağla Erdem ve Elif Yücel (çev.). Ankara: Dost Yayınları, 1998, s.26.

¹⁶ Veysel Bozkurt, “Küreselleşme; Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, Gen Bilim, 2007, <http://www.genbilim.com/content/view/1659/86/> (30 Nisan 2009)

Baskın Oran ise küreselleşmeyi batının alt yapısıyla ve üst yapısıyla dünyaya yayılması ve ekonomik yapısının kabuk değiştirmesidir şeklinde yorumlayıp, gelişim sürecini ise üç ana dönemde incelemektedir. Birinci küreselleşme, 1940’larda batının feodal düzenden ticaret kapitalizmine geçerken yaşadığı değişim sonucu ortaya çıkmıştır. İkinci küreselleşme, 1890’larda ticaret kapitalizminden sanayi kapitalizmine geçerken ve üçüncü küreselleşme de, 1990’larda milli kapitalizmden uluslararası kapitalizme geçerken ortaya çıkmıştır.¹⁷

Tablo 1
Kaçıncı küreselleşme

	Birinci Küreselleşme	İkinci Küreselleşme	Üçüncü Küreselleşme
İtici Güç	Denizcilikteki gelişmeler, Merkantalizm (mümkün olduğunca fazla ihracat yapma politikası)	Sanayileşme, doğurduğu gereksinimler (hammadde sağlama, pazar bulma, nüfusa yer bulma ve sermayenin marjinal verimliliğini artırmak için daha az sermaye bulunan yerlere yatırım gereksinimi)	1970’lerde Çok Uluslu Şirketler, 1980’lerde İletişim Devrimi (bilgisayarın ortaya çıkması), 1990’larda Batı’nın rakibinin kalmaması (Sovyet bloğunun çökmesi)
Yöntem	Önce kaşifler, sonra askeri işgal	Önce misyonerler, sonra kaşifler, sonra ticaret şirketleri, en sonra işgal	Kültürel-ideolojik etki. Böylece ülkenin her yanı (ekonomik, siyasal, sosyal) kendiliğinden etkileniyor.
Haklı Gösteriş	Putperestlere Tanrı’nın dinini götürme	'Beyaz adamın yükü' "Uyarıcı Görev", ırkçı teoriler	'En yüksek uygarlık düzeyi' "Uluslararası topluluğun iradesi" "Piyasanın gizli eli" "Küreselleşme herkesin ortak çıkarıdır"
Sonuç	Sömürgecilik	Emperyalizm	Globalleşme

Kaynak: Baskın Oran, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, 3. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi, 2000, s.9

¹⁷ Baskın Oran, “Kaçıncı Küreselleşme” *Rekabet Kurumu Yayınları, Perşembe Konferansları*. 2000. <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfynliste> (25 Aralık 2009)

Birinci küreselleşmenin itici gücü denizcilikteki gelişmelerdir. Çünkü merkantilistlere göre, devletin kudretinin kaynağı olan servet, özel ayrıcalıklarla donatılmış tüccarların ve üreticilerin serveti demektir. Tüccarlarla devletin çıkarlarının özdeş olmasının nedeni ise; tüccarların, karlı denizaşırı faaliyetlerden yararlanabilmesinin güçlü bir merkezi devleti, güçlü bir orduyu gerektirmesidir. Devletin kudretini sağlayan denizaşırı ticaret, ordu için silah yapımı gibi iktisadi faaliyetler ise tüccarların elindedir.¹⁸

Bu süreçte kullanılan yöntem ise önce kaşiflerin arkasından da askerî işgalidir. Bu askerî işgali haklı gösterme çabaları da putperestlere Tanrı dinini götürmek olarak açıklanmıştır. Bunun sonucuna teknik anlamda “sömürgecilik” denilebilir.¹⁹

İkinci küreselleşmenin itici gücü sanayileşme ve doğurduğu gereksinimlerdir. Önce misyonerler gittiler, Tanrı’nın dinini götürdüler, arkasından kaşifler gittiler rapor yazdılar, arkasından ticarî şirketleri gidip yerleştiler ve en sonunda da emperyalist devlet işgalle daha önceden giden ticaret şirketlerinin ticaretini sağlama aldı. Bu da bir haklı gösteriş gerektirdi ve bu haklı gösteriş her şeyden önce kendi halkına bunu kabul ettirmek içindi. Burada “beyaz adamın yükü”, “uygarlaştırıcı görev”, ve ırkçı teoriler bu haklı gösterişi yükledi. ‘Uygar Batı Dünyası’ dışında, sömürgelerde yaşayanlar ise ‘Hristiyanlığın ahlaki ilkelerinden nasibini almamış vahşiler’ oldukları için akıldışıydılar. Bu nedenle sömürgecilikle ‘vahşilere uygarlık götürdüklerini’, bunun da ‘beyaz adamın sırtındaki yük’ olduğunu öne sürebiliyorlardı. Bunun sonucuna da teknik bir kelimeyle “emperyalizm” denilebilir.²⁰

Üçüncü küreselleşmedeki itici güçler ise; 1970’lerde çok uluslu şirketlerin güçlenmesi, 1980’lerde yapılan iletişim devrimi, özellikle optik kablunun ve bilgisayar ortaya çıkmasıyla meydana çıkan iletişim devrimi ve 1990’larda Sovyet blokunun çökmesi üzerine batının rakibinin kalmamasıdır. Üçüncü küreselleşmede askerî işgal yoktur çünkü, askerî işgal tepki yarattığı için diyalektik olarak küreselleşmenin aleyhine güçler doğurur. Burada kullanılan yöntem kültürel-ideolojik kuşağı etkileyerek sosyal, siyasi ve ekonomik kuşağı kendiliğinden etkilemektir. Haklı gösteriş yöntemi ise en

¹⁸ Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce ve Politik İktisatın Evrimi**, 7. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997, s.38

¹⁹ Oran, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (25 Aralık 2009)

²⁰ Oya Köymen, **Sermaye Birikirken, Osmanlı, Türkiye, Dünya**, 1. Baskı, İstanbul: Yordam Kitap, 2007, s.31.

yüksek uygarlık düzeyini getirmek, uluslararası topluluğun iradesini uygulamak; piyasanın gizli eli ve küreselleşme herkesin ortak çıkarıdır sloganları. Onun sonucuna da bugün globalleşme deniyor.²¹

Küreselleşmeyi bugünkü boyutlarıyla yaşamamız ise elbette ki teknolojideki baş döndürücü gelişme; özellikle bilgi ve iletişim teknolojisinde gerçekleşen büyük atılımın bir sonucudur. Bu dönüşüm, üretim tarzını, yaşam biçimini, insanların dünyaya ve hayata bakışını etkileyen boyutlar taşımaktadır.²²

Teknolojik gelişmelerin dünya tarihinde iktisadi hayatın belirleyicisi olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Örneğin Toffler, teknolojik gelişmelerle birlikte işsizliğin niceliksel olmaktan çıkıp, niteliksel olduğunu söylemektedir; her işsize karşı on tane ‘işçi aranıyor’ ilanı da çıksa, on milyon işçi aranırken ortada bir milyon işsiz de olsa, o bir milyon kişi, yeterli beceri ve bilgiye sahip olmadıkça, istenen işi yapamayacaktır çünkü beceriler artık öyle çeşitlidir ki ve öyle çabuk değişmektedir ki, işçilerin geçmişteki kadar ucuza değiştirilip yerine yenilerinin alınması düşünülmemelidir; paranın ve sayı artık sorunu çözemez hale geldiği görüşünü savunmaktadır.²³

Her ne kadar teknolojik gelişmeler üretim ve tüketim biçimini etkileyerek ideolojilerin değişmesine dolaylı olarak yol açsa da bu yine de o kadar basit ve mekanik bir sonuç değildir. İdeolojilerin yani üst yapının etkilenmesi sadece teknolojilere değil, çok karmaşık sosyoekonomik süreçlere bağlıdır. Diğer yandan, teknoloji sosyo-ekonomik düzenden ve ideolojiden bağımsız bir olguda değildir. Örneğin teflon uzaya fırlatılan gemilerin tekrar atmosfere girmesi sırasında yanmamaları için icat edilmiş bir maddedir. Bunu Amerika’da buldu Sovyetler de buldu ve üstelik uzun süre Sovyetler uzay konusunda daha da ileriye. Fakat Amerikan kapitalizmi Sovyet komünizminden daha rasyonel olduğu için, teflonu aynı zamanda yağsız kızartma yapmaya olanak vermek için tavaları kaplamakta kullandı ve böylece milyonlarca dolarlık uzay araştırmalarını ulusal ekonomiye katkı olarak soktu.²⁴

²¹ Oran, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (25 Aralık 2009)

²² Osman Ulagay, “Küreselleşme Nereye” *Rekabet Kurumu Yayınları, Perşembe Konferansları*. 2000.

<http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (23 Aralık 2009)

²³ Alvin Toffler, **Yeni Güçler Yeni Şoklar**, Belkıs Çorakçı (çev.), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1992, ss.87-88

²⁴ Oran, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (25 Aralık 2009)

Küreselleşmeyi ortaya çıkaran temel faktör teknolojik-teknik yenilik ve değişiklikler ise küreselleşme gerekli, kaçınılmaz ve geri dönülemez bir süreçtir, durum böyle olunca da ortaya şöyle bir sonuç çıkabiliyor; bu durumda hükümetler değişime direnmeksizin sosyal ilişkilerin piyasa ve teknolojik güçler tarafından benimsenmesine izin vermeli ki tam rekabet şartları gerçekleşsin ve ortaya çıkması olası ‘iyi’ sonuçlardan yararlanılsın deniliyor.²⁵ Yani bütün mesele, ekonomileri uluslararası pazarının yasalarına teslim etmekten ibaret olduğu savunuluyor. Oysa uluslararası pazarın serbest rekabet ilkeleri üzerinde temellenmesi keyfiyeti, ders kitaplarında bir ölçüde yer alabilir. Ama, gerçek yaşamda tekeller vardır ve bu tekellerin biçimlendirdiği bir iktidar yapılanması vardır.²⁶ Dolayısıyla küreselleşmeye karşı çıkışlar aslında teknolojik değişimin getirdiği yeniliklere değil, bununla birlikte dikte edilen ekonomi politikalarıdır.²⁷

2.3. Küreselleşmenin Beraberinde Getirdikleri

Küreselleşme, içinde paradoksal çatışmaları bulunduran; kaybedenler ve kazananların birlikte barındığı bir süreçtir.²⁸

Bu süreç bir yandan ulusal seviyede uygulanan politikaların uluslararası düzeyde daha fazla yansımaya sahip olmasına yol açarken; öte yandan, ulusal politikaların bağımsız bir şekilde uygulanabilme yeteneğini azaltmaktadır.²⁹ Yani küresel ekonomiye karar vermek ulusal egemenliğin bir kısmından vazgeçmek demektir. Bunun demokratik olmadığını söyleyen politik sol ve sağın her ikisi de bu konuda haklıdır.³⁰

Ünlü Le Monde Diplomatique’in genel yayın direktörü Cassen, “küreselleşmenin prezidyumu”nu yani imparatorluğun tepesindeki isimleri; Dünya Bankası, IMF, Dünya Ticaret Örgütü, OECD ve G-7’ler olarak açıklıyor. “Dünyayı

²⁵ Aktan, Vural, s. <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/cokulus-anasayfa.htm> (21 Aralık 2010)

²⁶ Işıklı, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (23 Aralık 2009)

²⁷ Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet – Yeni Ekonomik Düzen**, s.17.

²⁸ Erol Manisalı, **Kapitalizmin Temel İçgüdüsü**, 3. Basım, İstanbul: Derin Yayınları, 2004,s.31)

²⁹ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Y. Vural, **Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet**, 1. Baskı, Ankara: Türkiye İşveren Konfederasyonu Yayınları, 2004, s.167.

³⁰ Lester C. Thurow, **Kapitalizmin Geleceği**, Mustafa Küpüşoğlu (çev.), İstanbul: Koç-Unisys Yayınları, 1996. s.153.

onlar yönetiyorlar ve bu demokratik bir iktidar değil.” diyor. İşte bu yüzdendir ki günümüz küreselleşmesinin en büyük zaafı demokrasiye dönük olamamasıdır; IMF gibi Dünya Bankası gibi örgütlenmeler çerçevesinde alınan kararlar tamamen parasal güce dayalıdır. Bir takım temel kararların alınması için %85 oy gereklidir. En zengin devlet üye olarak ABD tek başına oylarının %15’ten fazlasına sahiptir. Dolayısıyla onun hayır dediği bir şeyin olması mümkün değildir ve diğer bütün kararlarda bu parasal güçle bağlantılı olarak verilir.³¹

Ne yazık ki demokratik olmayan bu olgu aynı zaman da sebep olduğu olumsuz değişikliklere de çeşitli kılıflar uydurmaktan geri durmamaktadır. Şöyle ki Maltus’un (1766-1834) nüfus kuramına göre nüfus geometrik bir hızla artarken, tarımsal üretim aritmetik hızla artar. Tarım fazla nüfusu besleyemez hale gelince de fazla nüfus açlıktan kıvrılarak yeniden ‘doğal asgari ücret dengesi’ sağlanır. Maltus fazla nüfusun sorumlusunu cahil, eğitimsiz işçiler olarak belirlemiş ve onlara yardımcı olmaya çalışmanın aptallıktan ibaret olduğunu ileri sürmüştür. Hatta bu insanları yok edici salgın hastalıkların yaygınlaşması için belirli ahlaksız ve günahkar çareler bulunmalıydı. Bu görüş, günümüzde de sürmektedir; geri ülkelerdeki yoksulluğun kaynağı, onların geçmişte ve şimdi, yerli ve yabancı sermaye tarafından sömürülmesine değil de hızlı nüfus artışına bağlanmaktadır.³²

Bütün bu antidemokratik süreç içerisinde daha da bozulan gelir dağılımı ve sebep olduğu diğer olumsuzluklarla ilgili olarak şöyle bir açıklama da mümkün değil: Dünya kaynakları sınırlı, nüfus artıyor; dünya, insanları artık besleyemez duruma geldi; o yüzden bu sıkıntılar oluyor yolundaki açıklamalar da inandırıcı değil. Çünkü, bu gezegeni bu kadar hoyratça kullanmamıza rağmen, halen yeryüzünde insanların temel gıda gereksinimlerinin % 110’u üretiliyor, % 100’ü değil, % 110’u üretiliyor. Bu da Birleşmiş Milletlerin rakamı. Ama, her yıl, 40 milyon insan açlıktan ölüyor. Bu demektir ki, sorunların kaynağı başka bir yerde.³³

UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) tarafından hazırlanan bir raporda (Trade and Development, 1997) küreselleşme sürecinin, dünya

³¹ Işıklı, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (23 Aralık 2009)

³² Köymen, ss.32-33.

³³ Işıklı, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (23 Aralık 2009)

ekonomisinin genel büyüme hızını düşürdüğü ve ülkeler -veya ülkelerin bölgeleri- arasındaki eşitsizlikleri giderek derinleştirdiği ileri sürülmektedir. Söz konusu rapor, küreselleşme sürecine karşı ciddi siyasi tepkilerin doğmasına sebep olarak, 1980-90 aralığında gerçekleştirilmiş yararlı reformları aşındırması muhtemel görülen endişe verici gelişmeleri, küreselleşmenin yedi günahı başlığı altında sıralamaktadır.³⁴

- 1- Bazı istisnaları olmakla birlikte, dünya ekonomisi çok düşük bir büyüme hızına oturmuş bulunmaktadır. Büyüme hızı düşük olduğu için, istihdam imkanları artırılmamakta ve fakirlik olgusu egemenliğini sürdürmektedir.
- 2- Refah seviyesi arasındaki uçurum giderek derinleşmektedir. Dünya nüfusunun en zengin %20'lik bölümünün ortalama geliri en fakir yüzde 20'lik bölümün ortalama gelirinin, 1965 yılında 30 katı kadar iken 1990 yılında 60 katına yükselmiş bulunmaktadır. Bir başka ifade ile, küreselleşme süreci 25 yıllık bir zaman dilimi içinde aradaki zenginlik farkının ikiye katlanmasına sebep olmuştur.
- 3- Gelir dağılımında meydana gelen dönüşümler sadece fakir kesimlerin aleyhine gelişmemiştir; bu dönüşümlerin kaçınılmaz bir sonucu olarak, pek çok ülkede, orta sınıflar da refah kaybına uğramış ve fakirlik sınırına yaklaşmıştır.
- 4- Menkul değerlerin (servetin) el değiştirmesine dayalı finans hareketleri (spekülasyon), üretim faaliyetleri sonucu servet biriktirmeye (reel yatırım) göre daha cazip bir iktisadi alan oluşturduğu için, rantiyeler, yatırımcıların önüne geçmiştir.
- 5- Hemen hemen bütün ülkelerde sermayenin geliri (faiz) yükselirken, emeğe ödenen ücretler büyük ölçüde düşmüştür. 80'li yılların ilk yarısı ile 90'lı yıllar mukayese edildiğinde, çevre

³⁴ Mustafa K. Aydın, **Sermayenin Küreselleşmesi – Kapitalizmin Altın Döneminden Neoliberal Dalgaya Uzanan Süreç**, 1. Baskı, İstanbul: Değişim Yayınları, 2003, ss.138-139.

Ülkelerin önemli bir bölümünde ücretin sınai katma değer içindeki payının belirgin biçimde daraldığı gözlenmektedir.

- 6- İş sahibi olma ve gelir elde etme güvencesi her ülkede azalmıştır.
- 7- Nitelikli ve niteliksiz işgücü arasında zaten var olan ücret dengesizlikleri daha da derinleşmiştir.

Aslında tüm bu verilerden yola çıkarak sömürü düzeninin Soğuk Savaş döneminden daha etin bir şekilde varlığını gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bugün yeryüzünde daha önceki sömürge dönemlerinin hepsini geride bırakacak ölçüde Güney’den Kuzey’e doğru bir kaynak akımı başlatılmıştır. Böylece 1982-1990 yılları arasında sekiz yılda, yoksullardan zenginlere doğru, yalnızca borç servisleri yoluyla, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerika’nın Avrupa’ya yaptığı Marshall yardımlarının sekiz katı tutarında bir gelir transfer edilmiştir. Yoksul borçlu ülkelerdeki ortalama bir yurttaş, alacaklı bir OECD ülkesindeki ortalama yurttaştan 55 defa daha yoksul olduğundan bu süreç taştan kan çıkarmaya benzemektedir.³⁵

Gerek güneyde gerekse doğuda 1980’lerin başından bu yana yaşam standartlarında gözlenen gerileme ise (kurumların çöküşünü anmaya bile gerek yok), 1930’lar boyunca zengin ülkelerde yaşanandan kayda değer oranda daha fazla. Yoksulluğun 20. yüzyılın sonlarındaki küreselleşmesinin dünya tarihinde bir benzeri bulunmuyor. Ancak, bu yoksulluğun sebebi daha da önce belirtildiği gibi insan kaynaklarının ve maddi kaynakların kıt olması sonucu değildir. Asıl olarak, işsizliğe ve emek maliyetlerinin dünya ölçeğinde minimize edilmesine dayanan küresel aşırı arz sisteminin ürünüdür.³⁶

Küresel kapitalizmin önemli aktörlerinden biri olan George Soros bile küreselleşmenin bu anlamda ne tür olumsuzluklar barındırdığını itiraf etmektedir: “Birincisi, özellikle azgeleşmiş ülkelerde birçok insanın, sosyal güvenlik ağından yoksun olmalarından dolayı, küreselleşmeden zarar görmeleriyle ilgilidir; pek çoğu

³⁵ Işıklı, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfvyynliste> (23 Aralık 2009)

³⁶ Michel Chossudovsky, **Yoksulluğun Küreselleşmesi**, Neşenur Domaniç (ev.), İstanbul: ivi yazıları, 1999, s.29

küresel piyasalar tarafından kenara itilmişlerdir. İkincisi küreselleşmenin, özel ve kamusal kaynakların dağılımında çarpıklıklara yol açmasıdır. Piyasalar zenginlik üretmekte başarılıdırlar, ancak başka sosyal ihtiyaçların karşılanması yönünde tasarlanmamışlardır. Düşüncesiz kar peşinde koşmak, çevreye zarar verebilir ve başka sosyal değerlere aykırı düşebilir. Küreselleşmenin üçüncü olumsuz yönü, küresel finans piyasalarının krizlere maruz kalabilmeleriyle ilgilidir. Gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar, finansal krizlerin getirdiği yıkımların tam anlamıyla farkına varmayabilirler; çünkü ileride açıklayacağımız nedenlerden dolayı krizler, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde çok daha derin olarak hissedilmektedir. Bu üç faktör birleştiğinde, ciddi şekilde eşitsiz bir hareket alanı ortaya çıkmaktadır.”³⁷

Birleşmiş Milletler verilerine göre 358 tane dolar milyarderinin geliri, dünya nüfusunun yüzde 45’nin gelirine eşittir. Yani, bir tarafta 358 kişi, diğer tarafta dünyanın yarısı. Yine aynı kaynaklı verilere göre, üç-dört kişinin geliri en yoksul 48 ülkenin gelirinin toplamına eşittir. 400 tane dolar milyarderinin. %4 oranında vergilendirilmesi halinde dünyadaki yoksulluk ve sağlık sorunun köklü bir çözüme kavuşturulması mümkündür.³⁸

Zengin ülkelerle fakir ülkeler arasında büyüyen uçurum, üçüncü dünyada gittikçe artan sayıda insanı korkunç bir yoksulluğa itiyor ve günde bir dolardan daha az parayla geçinmek sorunda bırakıyor.³⁹

Susan George ise “Bumerang Etkisi” olarak yazılarında ifade ettiği benzetmeyi yapmak suretiyle demektedir ki “Zengin, sanayileşmiş ülkeler olarak dünyaya öyle ilişkiler empoze edilmiştir ki, sonuçta bunun doğurduğu etkiler, bu ilişkileri dayatanları da yaralayan durumlar ortaya çıkaracaktır.” Gerçekten de bugün ABD başta olmak üzere etkilerini tüm gelişmiş ülkelerde yavaş yavaş görmeye başladığımız olumsuzlukların zaman için artarak devam edeceğini bu ülkelerin ardı ardına yaşamış

³⁷ George Soros, **Küreselleşme Üzerine Ek Amerika’nın Dünyadaki Rolü**, Mert Keçik (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, s.32.

³⁸ Alpaslan Işıklı, “Neoliberal Küreselleşme, Sosyal Devlet ve Kemalizm”, **Jeopolitik Stratejik Araştırma Dergisi**, Cilt. 1, Sayı 11, 2004, s.15.

³⁹ Joseph Stiglitz, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural (çev.), İstanbul: Plan B Yayınları, 2004, s.27.

oldukları ekonomik krizler ve toplumsal patlamalardan çıkarsamak yanlış olmayacaktır.⁴⁰

2.4. Ekonomik Küreselleşme – Yeni Ekonomik Düzen ve Çok Uluslu Şirketler

Öncelikle söylemek gerekir ki; küresel ekonomi, uluslararası ekonomiden farklı bir olguya tekabül etmektedir. Bir başka ifade ile, bu kavramların açıklamaya çalıştığı yapılar birbirinden farklıdır. Uluslararası ekonomi ulusal devletlerin bağımsızlığını tehdit eden bir yapı değildir ve birikimin asli temelini, ulusal devletler tarafından korunan / düzenlenen pazarlar oluşturmaktadır. Yeni bir yapı olarak, küresel ekonomi ise, birikim sürecinin kesintiye uğramasına sebep olan fiziki ve hukuki sınırları kuşatmakta, delmekte ve ortadan kaldırmaktadır. Küreselleşme olgusu, bu tarihsel yapıyı tahkim etmekten çok dönüştürmeyi öngörmektedir.⁴¹

Acaba neden küreselleşme politikaları içerisinde ekonominin yeri farklıdır? Bu konuda *Barry* küreselleşmeyi serbest Pazar ekonomisinin prensiplerinin geniş alanlara yayılması olarak tanımlarken, *Kettl* küreselleşmeyi global pazar merkezinin hızla gelişmesiyle eşdeğer tutmaktadır.⁴²

Birçok küreselleşme savunucusuna göre de iktisadi özgürlük, siyasi özgürlüğün ön koşuludur; örneğin neolibereallere göre 18. yüzyılın laissez faire, laissez passer ilkesi doğrultusunda, sendikalar, toplu sözleşme, sosyal güvenlik sistemi, devlet müdahalesi gibi her şey özgürlüklerin düşmanıydı.⁴³

Yine aynı sebeple sivil toplumun güçlendirilmesi, ‘devlet kapitalizmi’nin neo-liberal politikalar vasıtasıyla tasfiye edilip dünya çapında serbest piyasa egemenliğinin sınırsız olarak sağlanması amacıyla, sermayenin küreselleşme stratejisinin bir parçası olarak yürürlüğe konulmuştur.⁴⁴

⁴⁰ Işıklı, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (23 Aralık 2009)

⁴¹ Jacques Adda, **Ekonominin Küreselleşmesi**, Sevgi İnceci (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.10.

⁴² Vahap Coşkun, ‘‘Küreselleşme: Tanımı ve Dinamikleri’’, *Arka Plan Dergisi*. 2003. Sayı: 7.

<http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/kasim03/tr/aykonu.htm> (15 Nisan 2010)

⁴³ Köymen, s.51.

⁴⁴ Yasemin Özdek, **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**, 1. Basım, Ankara: Öteki Yayınları, 2000

Zaten ekonomik boyutlarıyla küreselleşme düşünüldüğünde söylenen de; dünya piyasası açık ve tek bir bütün olmalıdır ki tam rekabet şartları gerçekleşsin; ulus-devletlerin ve sendikaların piyasalara müdahaleleri ortadan kalksın, bütün piyasa işlemleri özelleşsin ki etkinlik sağlansın; mali piyasalar tümüyle serbest olsun ki sermayenin küre çapındaki dağılımında etkinlik gerçekleşsin, sosyal devletin üstlendiği piyasa müdahaleleri yok edilsin ki işsizlik azalsın vb.⁴⁵

Oysa bu soyut model, piyasanın işleyiş mekanizmasını incelerken ne toplum sınıfları ya da ulus-devletler arasındaki pazarlık gücü farklarını; ne piyasanın etkinlikle işlemlerini sağlayacak bir dizi çok önemli kurumsal yapıları; ne dünya ekonomisinin sert hiyerarşik yapısını ya da toplumların yapılarındaki farkları; ne yeni teknolojinin getirdiği ya da küresel çaptaki dev şirketler ve aralarındaki ele geçirmeler ya da birleşmelerle daha da devleşen çok uluslu şirketlerin büyük finans gücüyle oluşan küresel çaptaki tekel gücünü; ne beklentilerin mali piyasaları alt-üst etmesini ya da güçlüden yana (başta ABD doları) olan birey davranışlarının aynı sonucu verebilmesini; ne dev boyutlu şirketlerin içselleştirdiği ve küresel egemenlikleri için geliştirdikleri yeni teknolojileri içinde barındırır. Bu soyut modelde ‘insan’ın da yeri yoktur, ekonomik ve siyasal güç farklılıklarının da.⁴⁶

Ekonomik anlamda küreselleşmenin üç boyutundan bahsetmek gerekecektir: Bunlar; üretimin küreselleşmesi, ticari küreselleşme ve mali küreselleşmedir.⁴⁷

Üretimin küreselleşmesi çok yeni olmayıp İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar iner ve sınır ötesi üretim artışlarını ifade eder.⁴⁸

Ticari küreselleşme ise 1947’de kurulan GATT çerçevesinde gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak uluslararası ticaretin evrensel boyutta serbestleştirilmesi çalışmaları ile başlatılmıştır.⁴⁹

1 Ocak 1995 tarihinde, dünya ticaretini serbestleştirme amacıyla GATT’ın yerine kurulan DTÖ, Bretton Woods’un iki temel kuruluşları olan Dünya Bankası ve

⁴⁵ Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet – Yeni Ekonomik Düzen**, s.17.

⁴⁶ Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet – Yeni Ekonomik Düzen**, s.17.

⁴⁷ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, Genişletilmiş 14. Baskı, İstanbul: Güzem Yayınları, 2001, s.189

⁴⁸ Seyidoğlu, s.189-190

⁴⁹ Seyidoğlu, s.189-190

Uluslararası Para Fonu'nun yanında üçüncü bir örgüt biçiminde ortaya çıktı ve bir anlamda üçlü sacayağı tamamlanmış oldu. GATT, geçici bir anlaşma olarak ortaya çıkmıştı; ana ilke olarak da sanayi malları üzerindeki dünya ticaretini serbestleştirmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Oysa DTÖ, yasal zemine oturtulan, yaptırım gücü artırılmış, sanayi malları ile birlikte tarım tekstil ve hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesi yanında fikri mülkiyet haklarını da bünyesine alan bir kuruluş niteliğindedir.⁵⁰

Ayrıca DTÖ kuruluş tüzüğü, ulusal ticaret politikalarının 'denetlenmesi' gibi dünya ticaretinin uluslararası bankalar ve ulus-ötesi şirketler yararına düzenlenmesini de içermektedir.⁵¹

Böylece dünya kapitalist sisteminin merkezini teşkil eden devletler, diğer ülkelere yönelik politikalarını eş gütmek, bunlar üzerinde siyasi baskı yapmak ve dünya ticaret ve yatırım düzenini şekillendirmek için, zamanla artan ölçüde 'uluslararası teşkilatları (BM'yi, NATO'yu, GATT'ı, Para Fonu'nu, Dünya Bankası'nı) kullanmışlardır. Bu teşkilatlar küreselleşme ile nitelenen dönemden önce kurulmuş, ama işlev ve etkileri yakın zamanda artmıştır.⁵²

Mali küreselleşme olayı ise 1980 sonrası dönemde ülkelerin, kısa ve uzun vadeli sermaye akımlarıyla ilgili olarak uygulamakta oldukları engel ve kısıtlamaları kaldırıp yurtiçi piyasalarını dünya piyasaları ile bütünleştirmelerinin bir sonucudur.⁵³

Bugün yeryüzünde her gün 2000 milyar dolar para el değiştirmekte, bu miktarların ancak yüzde 5'i reel mal ve hizmet alışverişi için yapılmaktadır; geri kalan tümü kısa vadeli sermaye akımı denilen spekülasyon harcamalara gitmektedir.⁵⁴

Spekülasyon kazançların tabi spekülasyon kazanç denmiyor onun adına, kulağa hoş gelen bir isim bulunmuş 'sınai faaliyet dışı kazançların' diğer gelir türlerini ezip geçmesi üretimin ve istihdamın aleyhine olan bir sonuç olarak kendini gösteriyor ve

⁵⁰ Seyidoğlu, ss.190-191.

⁵¹ Chossudovsky, s.39.

⁵² Cem Somel, "Az Gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme", **Doğu Batı Dergisi**, Yıl 5, Sayı: 18, Subat, Mart, Nisan 2002, s. 146

⁵³ Seyidoğlu, ss.189-190.

⁵⁴ Işıklı, "Neoliberal Küreselleşme, Sosyal Devlet ve Kemalizm", s.15.

bunla bağıntılı olarak işsizlik de büyüyor. Bu durumun yoksul ülkeler veya üçüncü dünya ülkeleri açısından ifade ettiği sonuç ortada; Asya Kaplanları, Arjantin, Türkiye, Meksika birbirini izleyen bunalımlar yaşıyor. Ekonomik durgunluk ve dengesizlik, ister istemez beraberinde sosyal ve ahlaki sorunları da getiriyor.⁵⁵

Artık devletler sermayeyi değil uluslararasılaşmış olan sermaye devletleri yönlendiriyor. Bunun sonucunda, hem dünyadaki gelir dengesi çok dramatik bir şekilde bozuldukça bozuluyor hem de üretim ve yatırım felce uğruyor; moda olan deyimle reel sektör çöküyor. Neden? Çünkü sermayeyi üretime, yatırıma kanallıze edecek bir güç yok artık. Sermaye de, doğası gereği en az zahmetle, en az yükü en çok geliri sağlamaktan başka bir şey yapmıyor. Uluslararası düzeyde tekelleşmiş olan sermaye, karın dışında üretim, istidam gibi başka her hangi bir öncelik tanınamaksızın karına kar katma lüksüne erişmiş buluyor.⁵⁶

Devletler de artan bu sermaye hareketliliği karşısında sadece ekonomi politikalarının klasik araçlarını harekete geçirme konusunda baskı altında kalmadılar aynı zamanda yatırım, rekabet ve ticaret politikalarını da geliştirdiler.⁵⁷

Geleneksel iktisat anlayışına göre bir ülkenin uluslararası piyasalarda başarılı olmasının o ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmasına bağılı olduğunu kabul etmektedir. Buna göre ülke karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünlerde uzmanlaşmalı ve bu ürünü ilgili endüstrilerin de uzmanlaşması ile seri olarak üretmelidir. Üründe uzmanlaşmanın gerçekleşmesi ise sonuçta bol olarak sahip oldukları üretim faktörlerini yoğun olarak kullandıkları endüstrilerde fiyat ve pazar avantajı elde etmelerine olanak sağlayacaktır. Dolayısıyla, bir ülke düşük bir ücretle çalışmayı kabul eden bol miktarda işgücüne sahipse bu üretim faktörü açısından görece daha fazla avantajlı olduğu emek-yoğun ürünleri üretecek ve ihraç edecektir. Yani Ricardo'nun ortaya koyduğu görece avantajlar teorisine göre, az gelişmiş ülkeler hiçbir zaman sanayileşmeye teşebbüs etmemelidir.⁵⁸

⁵⁵ Işıklı, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (23 Aralık 2009)

⁵⁶ Işıklı, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (23 Aralık 2009)

⁵⁷ Adda, s.202.

⁵⁸ Köymen, s.26.

Küreselleşen bir dünyada ise, rekabette üstünlük sağlayan faaliyetlerde uzmanlaşmaya dayanan oyunun kuralları geçerlidir.⁵⁹ Bir ülkenin uluslararası rekabet gücünün yüksek olmasını bu tip geleneksel görüşlerle izah etme, ülkenin önde gelen firmalarının hammaddeleri bir ülkeden temin etmeleri, ekipman ve makineleri bir başka ülkeden satın almaları, faiz oranlarının düşük olduğu ülkelere finansman sağlamaları ve ürettikleri ürünü bir diğer ülkede satmaları; yani üretimin uluslararasılaşması ve sermayenin (ve kısmen diğer üretim faktörlerinin) uluslararası alanda mobilitesinin artması halinde anlamını yitirmektedir. Bu eğilimin devam etmesi ve şiddetini daha da artırması durumunda firmalar kendi ülkelerindeki faktör yoğunluğuna daha az bağımlı hale geleceklerdir.⁶⁰

Standart yaklaşımların bu konudaki yetersizlikleri iktisatçıları yeni arayışlara itmiştir. Bu arayışlardan bir tanesi de sanayi ürünlerinin uluslararası ticaretin örüntüsünü açıklamaya yönelik olan ürün devreleri yaklaşımıdır. Ürün devreleri yaklaşımı, yeni bir ürünün bulunuşundan başlayarak standart bir ürün aşamasına gelinceye kadar birkaç devreden geçtiğini ve her devrenin ayrı özellikler ortaya koyduğunu belirtir. Yani bir ürün doğmakta, gelişmekte, olgunlaşmakta ve standartlaşmaktadır. Söz konusu ürünün uluslararası ticaretteki konumu da her devrede değişik olacaktır.⁶¹

⁵⁹ Aktan, Vural, **Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet**, s.167.

⁶⁰ Aktan, Vural, **Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet**, ss.167-168.

⁶¹ Tamer İşgüden ve Müfit Akyüz. **Uluslararası İktisat**. 1. Basım. İstanbul: Evrim Kitabevi, 1990, s.52.

Tablo 2.
Ürün Devreleri

	YENİLİK	GELİŞME	OLGUNLAŞMA- STANDARTLAŞMA
TALEP YAPISI	Toplam talep ve firma talebinin fiyat esnekliği düşüktür. Ürüne yönelik talep yapısı firmaca tam olarak belirlenememiştir.	Firma için giderek yükselen fiyat esnekliği Firmalar arası fiyat rekabeti.	Rekabet, pazarlama tekniklerine dayalı olarak fiyat ya da ürün farklılaştırmasına dönüşmüştür.
ÜRETİM	Yüksek nitelikli teknik emeğe dayalı, sık sık değişen üretim tekniği, kısa-dönemli. Düşük-sermaye yoğunluğu.	Yığımlı üretim yöntemleri	Yerleşmiş üretim teknikleriyle uzun-dönemli. Nitelikli emeğin önemi azalmıştır. Kapital-yoğunluğu yükselmiştir.
SANAYİ YAPISI	Az sayıda firma	Çok sayıda firma, firmalararası birleşmeler.	Firma sayısı giderek azalmaktadır.

Kaynak: Tamer İşgüden ve Müfit Akyüz. **Uluslararası İktisat**. 1. Basım. İstanbul: Evrim Kitabevi, 1990, s.55

Gelişmiş ülkeler için önemli olan, entelektüel ürünlerini mümkün olan en yüksek fiyata satmaktır. Kapitalizmde piyasa gücünün bir kısmını sınırlı sayıda büyük firma oluşturmaktadır ve bu firmalar sahip oldukları piyasa gücünden avantaj sağlarlar. Bu ise yeni mal, yeni teknoloji, yeni kaynak arzı, yeni organizasyon yapısı ile yaratıcı yıkıma yol açar. Yaratıcı yıkım rekabetçi kapitalizmin geçerli olduğu piyasada önemsiz bir yere sahipken, önemi rekabet yapısının tam olmadığı kapitalizm türünün geçerli olduğu piyasada ise artmaktadır. Yenilikler ise sadece yeni firmalar tarafından ortaya çıkarılabilmekte eski firmalar ise yenilik yapamamaktadır. Bu durumda da çok uluslu şirketlere (ÇUŞ) atfedilen önem maksimum düzeye çıkmaktadır.⁶²

⁶² Sıtkı Selim Dolunay, “Schumpeter Sisteminde Yenilikler, Ekonomik Gelişme ve Devresel Hareketler”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**. Cilt 1, Sayı: 2, 2009, ss.181-182.

Zaten uluslararası ilişkilerin temel aktörleri arasında yer alan çok uluslu şirketlerin üretimin küreselleşmesi, ticari ve mali küreselleşmeyle birlikte yeni düzendeki konumları oldukça farklı bir boyuta ulaşmıştır. Örneğin bağımsız ve otonom olarak faaliyet gösterebilen ve uluslararası yapı içerisinde diğer otonom aktörlerin davranışlarını etkileme kapasitesine sahip olan birimlerin başında ulusal devletler gelmektedir. Ancak küreselleşme süreciyle birlikte esas alınan kriter hukuksal egemenlik olmaktan çıkmıştır. Çünkü artık hukuksal egemenliğin gerçekten özerk veya bağımsız davranabilme açısından yeterli bir ölçü olmadığı bilinmektedir. Zira bugün Lesotho devletiyle bir uluslararası şirket olan General Motor'un özerk veya otonom karar alabilmesi veya uluslararası politikayı etkileyebilme kapasitesi karşılaştırıldığında birincisi egemen bir devlet olmasına karşılık ikincisinin çok daha özerk veya bağımsız davranabilme yeteneğine sahip olduğu kabul edilmektedir. Artık günümüzde bunun örneklerine çok sık rastlanılmaktadır.⁶³

UNCTAD'ın tanımıyla çok uluslu şirket (ÇUŞ); anonim olsun olmasın, ev sahibi şirketleri ve onların iştiraklerini içeren şirketlerdir. Ev sahibi şirket, kendi ülkesinin dışındaki bir şirketin aktiflerini kontrol eden şirket olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, ÇUŞ'un hareketlerinin belli bir hareket serbestisi içinde gerçekleştirildiğinin altını çizmektedir. ÇUŞ'lar ayrıca faaliyette bulundukları ülkelerde oluşturdukları genellikle esnek ağ yapıları ile özellikle, vergi, yatırım ve gelirlerini o ülke dışına kaydırabilme, yeni yatırımlar için yer belirleme gibi konularda kendilerine avantaj sağlamaktadırlar.⁶⁴

Küresel pazarın ve kapitalizmin, daha büyük bir pazarda savaş anlamına geldiği günümüzde artık şirketler sadece maliyet eğrisini düşünerek, reklam yaparak küresel pazarda ayakta kalamazlardı. Başarının elde edilebilmesi için sadece yurtiçi piyasalarda değil tüm piyasalarda rakiplerle başa baş rekabet etme gücüne sahip olmak,

⁶³ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 7. Baskı, Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık, 2008, ss.70-71.

⁶⁴ Oğul Zengingönül, **Küreselleşme – Yoksulluk Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde**. 1. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2004,s.68.

üretimde global ölçeğe erişmek veya mal ve hizmetleri birden fazla piyasaya hızla ulaştırabilmek gerekmektedir.⁶⁵

Bunun için birleşerek, satın alarak, diğerlerini tasfiye ederek, hangi yolla olursa olsun büyümek zorundaydılar ve siyasette, medyada, sanatta, eğitimde, kültürde, sporda birebir devreye girmeliydiler.⁶⁶

Bugün bu sebeplerle dünya ekonomisine ve ticaretine artan ölçüde egemen olmaya başlayan çok uluslu şirketler, aralarında birleşerek, daha da büyük kuruluşlar haline dönüşüyorlar. Bu bazı hallerde kartelleşmelere yol açıyor. 1981 yılında çok uluslu şirketler arasında 200 birleşme meydana geldi. Bunun mali boyutu 200 milyar dolardı. 1994 yılındaki irili ufaklı birleşmelerin sayısı 17000'e, değeri 500 milyara çıktı. 1997'de 24000 birleşme operasyonu gerçekleşti ve bu birleşmelerin mali portresi 1,5 trilyon doları buldu. 1998 Ekim ile 1999 Mart ayları arasında 30 dev birleşme meydana geldi. Bunlar arasında en büyük petrol şirketlerinden British Aerospace ile Marconi'nin, dünyanın en büyük otomotiv şirketlerinden Ford ile Volvo'nun Renault ile Nissan'ın birleşmeleri özellikle dikkat çekici oldu. Bu birleşmeler çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisine hakim olma sürecini de hızlandırdı. Bugün hemen hemen her temel malın üretiminde dünyadaki yaklaşık 10 büyük firmanın üretim payı %75 ile %90 arasında değişiyor. Diğer bütün firmalara dünya pazarının nispeten küçük bir bölümü kalıyor.⁶⁷

Aslında işin ekonomik boyutu oldukça etkileyicidir. Bu şirketlerden bazılarının bugün dünyadaki çok sayıda devletten daha zengin olduğu dikkati çekmektedir. Bunlardan General Motors, Ford, BP, Exxon-Mobil, Chevron-Texoco, Shell, General Electric, Chrysler ve Unilever dünyadaki ilk kırk dev şirketin başında yer almaktadır ve bunlar yıllık ortalama satışları pek çok devletin dışsatımını çoktan geçmektedir.⁶⁸

Devletlerin çok uluslu şirketleri değil. Çok uluslu şirketlerin devletleri yönlendirdiği bir tarih aşaması başlamış bulunuyor. Seattel'daki toplantı bile çok uluslu hava yolları şirketlerinin sponsorluğunu yapıyor. Koskoca Amerika var, G-7'ler var.

⁶⁵ Aktan, Vural, **Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet**, s.170.

⁶⁶ Manisalı, s.50-52.

⁶⁷ Öymen, ss.43-44.

⁶⁸ Arı, ss.94-95.

Toplanıyorlar, toplantıların organizasyonunu çok uluslu şirketlerin sponsorluğunu da yapıyorlar.⁶⁹

Ayrıca bugün çok uluslu şirketler, diğer ülke hükümetleriyle kendi hükümetlerinin dışişleri bakanlığı aracılığıyla doğrudan ilişki girebilmektedirler.⁷⁰

Ev sahibi ülke böyle durumda söz konusu şirketi desteklemekte ve gerekli araçları devreye sokarak millileştirmeye engel olmak için büyük çaba göstermektedir. Zira, “General Motor için iyi olan ABD için de iyidir” mantığını genelleştirmek mümkündür. Örneğin 1970’lerde tohum üretimi, çok uluslu petro-kimya ve ilaç şirketlerinin denetimine girdi. 1980’lerde gen mühendisliği ve biyo-kimyasal gelişmelerin sonuçları öncelikle tarımda denenmeye başlandı. Genetiği değiştirilmiş ürünlerin ekili olduğu alan 1996-2001 arasında 1,7 milyon hektardan 52,6 milyona çıkıyor. Ekim alanlarının %68’i ABD’de. Başta AB olmak üzere Hindistan ve Brezilya’da bunların ithalatı yasaklanmış durumda. ABD Başkanı G.W. Bush ise bu ürünlerin dünyadaki açlık sorununu çözeceğini savunarak AB’ye yükleniyor. Oysa asıl konu dünya halkının açlığını değil, bir avuç çok uluslu şirketin doymak bilmez kar etme açlığını gidermektir.⁷¹

Dünya Ticaret Örgütü başkanının “küreselleşmenin anayasası” olarak nitelediği MAI (Çok Taraflı Yatırım Anlaşması) anlaşması, gelinen noktada ÇUŞ’ların koruyuculuğunu üstlenerek onları ulusüstü bir konsepte oturtmuştur.⁷²

MAI artık globalleşen sermayenin hukuk ve kurum düzeyine yansımasının çok önemli bir göstergesidir. Bu anlaşmayla;⁷³

- 1- Politik haklar; yani sermaye yeryüzünde politik haklar talep ediyor.
- 2- Politik haklar elde edebilmek için, politik güç talep ediliyor.

⁶⁹ Işıklı, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyyynliste> (23 Aralık 2009)

⁷⁰ Arı, s.93.

⁷¹ Köymen, s.216.

⁷² Soros, s.32.

⁷³ İzzettin Önder, “MAI Sermayenin Anayasasıdır”, *MAI*. (t.y.) <http://www.ceterisparibus.net/dunya/genel.htm> (10 Şubat 2010)

3- Bunu oluşturduktan, koruduktan sonra, bunun sürdürülmesi için de politik liderlik talep ediliyor.

Nihayetinde temellerini ekonomiden alan küreselleşme süreci üretimin küreselleşmesi ile başlayıp, ticari ve mali küreselleşme ile birlikte devam ederken sürekli g kazanmış ve sonucunda sürecin durdurulamaz bir konuma gelmesini sağlamıştır. Dolayısıyla küreselleşmenin bütün sakıncalarına, yarattığı bütün güçlüklere rağmen sürecin bir bütün olarak durdurulmasının hemen hemen olanaksız olduğu gerçekçi bir yaklaşımla değerlendirilmelidir. nemli olan bilinçli ve akıllı bir denge kurarak küreselleşmenin olanaklarından en büyük yararı sağlamaya, sakıncalarından da en az düzeyde etkilenmeye imkan verecek koşullara sahip olmaya çalışmaktır. Kuşkusuz ki bu süreci lehlerine eviren Çin başta olmak üzere, Hindistan, Brezilya ve Rusya ekonomileri başarıya adım adım yaklaşmaktadırlar. şurası da unutulmamalı ki, küreselleşme olgusunun içine yeni giren bu ülkelerin ekonomik kalkınma süreçleri ve demokratik yapıları ileri batı ülkelerinin standartları ile kıyaslanabilecek durumda değildir. O lkeler batılı ülkelerin 200 yıllık bir süreç sonucunda ulaştıkları düzeye son birkaç yıl içinde gösterdikleri çabalarla ulaşmaya çalışıyorlar.⁷⁴

⁷⁴ ymen, s.54.

3. GÜÇ VE İKTİDAR İLİŞKİSİ

Küreselleşme süreciyle birlikte neredeyse tüm önceliklerin ve önemsenen değerlerin yeniden gözden geçirildiği ve baştan sıralamaya tabi tutulduğu günümüz dünyasında güç kavramına ve gücün unsurlarına atfedilen önem sıralamasında da bazı değişiklikler olmuştur. Bu bölümde uluslararası siyasal sistemlerin güç dengesi bağlamındaki değişimine yer verilirken, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı'daki ekonomik sistemin tüm dünyaya yayılma süreci Amerikan hegemonyası ile birlikte incelenecektir.

3.1. Güç Kavramı

En geniş tanımıyla uluslararası ilişkilerde güç; A devletinin B devletine karşı uyguladığı ve normal şartlarda yapmak istemeyeceği bir şeyi yapmasını sağlamaya dönük etkidir. A'nın burada sahip olduğu kapasite fiziksel olabileceği gibi olmayabilir de.⁷⁵

Bir devlet diğer devletin istediği doğrultuda hareket ederken ya bunun aynı zamanda kendi çıkarlarına da uygun olduğu konusunda ikna olmuş olabilir veya uğrayacağı zararın başka türlü araçlarla telafi edilmesi söz konusu olabilir; veyahut devlet ileride kazanacağı olası kazançları dikkate alarak kısa vadede bir kaybı göze almış olabilir.⁷⁶

Güç genellikle ilişkisel bir güç olarak anlaşılmaktadır. Örneğin, *Robert Keohane* ve *Joseph Nye*, 'Güç, bir aktörün diğerlerine, normal olarak yapmayacakları bir şeyi yaptırabilme yeteneğidir' derken bu eğilimi yansıtmaktadırlar. Gücün ilişkisel yönü açısından iki kavram önem kazanmaktadır; kontrol ve etki. *George Modelski* ise, uluslararası eylemin gerçekleştirilmesi için gerekli olan 'kaynakların kontrolü' olarak görmektedir. Diğer bazı yazarlar, ilişkisel anlamda gücü tanımlarken kontrol kavramının sınırlarını daha da genişletmektedirler. Örneğin, *James Lee Ray*, gücü bir yandan kaynaklar, diğer yandan sonuçlar üzerinde kontrol olarak ortaya koyarken, *Theodore Coulombis* ve *James Wolfe*'a göre kavram, 'A aktörünün B aktörü üzerinde

⁷⁵ Arı, s.137.

⁷⁶ Arı, s.141.

kontrolünü oluşturan ve sürdürülen şeyi içermektedir. Görüldüğü gibi bu tanımlamalarda anahtar kavram kontroldür. Buna karşılık, gücü yine ilişkisel yönü ile ortaya çıkaran bazı yazarlar da etkiyi anahtar kavram olarak kullanmaktadırlar. Örneğin, güç, *A.F.K. Organski*'ye göre 'başkalarının davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda etkileme kapasitesi; *Trevor Taylor*'a göre 'diğerlerinin davranışlarını istenen doğrultuda geliştirme ya da etkileme yeteneği'; *Richard Cottam*'a göre ise 'diğerlerinin düşünce ve eylemleri üzerinde etki uyandırması'dır. Daha kapsayıcı bir açıdan *Walter Jones*, gücü '...uluslararası alanda bir aktörün diğer maddi ve manevi olmayan kaynak ve kıymetleri, uluslararası olayların sonuçlarını kendi istediği yönde etkilemede kullanma yeteneği...' şeklinde tanımlayarak, kavramın sahip olma ile ilgili ve ilişkisel veçhelerinden her ikisine de belirli bir vurgu vermektedir.⁷⁷

Jeffrey Hart da gücü, kaynaklar üzerinde, aktörler üzerinde, olaylar ve sonuçlar üzerinde kontrol olmak üzere üçlü bir kapasite sınıflandırmasına giderek tartışmaktadır. Kaynaklar ve aktörler üzerindeki kontrolün aslında güce ulaşmada bir araç olduğunu ve gücü asıl tanımlayan kapasitenin olaylar ve sonuçlar üzerinde kontrol olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü olaylar ve sonuçları etkilemeyen kontrol güç olarak nitelendirilemez.⁷⁸

Frankel kapasite olarak tanımladığı gücü diğer devletlerle karşılaştırdığında bir anlam ifade edeceğinin altını çizmektedir.⁷⁹

Holsti'ye göre güç bir ülkenin elindeki olanak ve yetenekleri ödül, ceza, ikna ve zorlama gibi çeşitli stratejiler yoluyla kullanarak karşı tarafın davranışlarını kendi çıkarları doğrultusunda etkileme ve yönlendirme kapasitesidir.⁸⁰

K.J. Holsti ve Frankel gibi birçok yazar tarafından kapasite olarak tanımlanan, *Morgenthau*'ya göre ise bir ulusu diğer uluslar karşısında kuvvete sahip kılan faktörler ve doğrudan ulusal güç olarak kabul edilen unsurlar nicel ve nitel unsurlardan oluşmaktadır. Bunlardan coğrafya, doğal kaynaklar, ekonomik kapasite, askeri hazırlık

⁷⁷ Sönmezoğlu, s.136.

⁷⁸ Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt.63, No.3, 2008, s.125.

⁷⁹ Arı, s.139.

⁸⁰ Özdemir, s.116.

derecesi ve nüfus nicel öğeler, ulusal moral, ulusal karakter, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliği nitel öğeleri oluşturmaktadır. Ona göre devletler dış politikalarını ne şekilde ifade ederlerse etsinler, bunların görünümleri nasıl olursa olsun bunun gerçek ifadesi güç ve çıkar mücadelesidir.⁸¹

Aslında gücün unsurları ya da sahip olunan kaynaklardan yola çıkarak yapılan açıklamalar da gücü tanımlamada yetersiz kalacaktır. Çünkü sahip olunan ya da kontrol edilen unsurlar her zaman güçle özdeşleştirilen siyasal sonuçları doğurmayabilir. O zaman da bu unsurlar birer potansiyel olarak kalır. Bu unsurlara ek olarak bir de siyasi irade olarak ifade edilebilecek eldeki gücün kullanılma niyeti olmalıdır. Kullanılma niyeti olmayan güç uluslararası politikada anlam ifade etmez. Örneğin Amerikan gücünün uluslararası politikada anlam ifade etmesi için sahip olduğu gücün gerektirdiği rolleri üstlenme niyetinin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkması gerekmiştir.⁸²

Ashley'e göre realist gelenekte bu kavram, hem diğer aktörleri etkileme yeteneğine sahip olma (güce sahip olma – to have power) hem de bu yetenekleri elinde bulunduran aktör (güç olma – to be power) anlamlarında kullanılmıştır.⁸³

Susan Strange ise güç kavramını ve realist görüşte ona atfedilen önemi *States and Markets* adlı kitabında bir ıssız ada hikayesiyle anlatır. Şöyle ki; kazadan kurtulup adaya düşenler, kendilerince farklı ideolojik yapılarda örgütlenip yaşamaya başlarlar; realizm, liberalizm ve sosyalizm olarak belirlenen üç temel yaklaşım önemsenen değerler (refah, güvenlik, özgürlük, adalet) bağlamında incelenir. Hikayede her toplum (grup); refah, güvenlik, özgürlük, adalet olarak sayılan bu değerlere farklı öncelikler atfedilmektedir ve sonuç itibarıyla kim ne alıyor sorusunun cevabı farklı olmaktadır. Bu açıklamalar çerçevesinde ise iki farklı güç tanımı yapılır; *ilişkisel ve yapısal güç*. *İlişkisel güç* direkt olarak görülebilen, birine aksi takdirde yapmayacağı birşey yapmasını sağlayan bir güçtür; örneğin 1940'ta Almanya'nın ilişkisel gücü, İsveç'e 'nötr' toprağından Alman askerlerinin geçmesine göz yummasını sağlayabilmesiydi ya da ABD'nin Panama üzerindeki ilişkisel gücü, ona Panama Kanalı şartlarını dikte ettire-

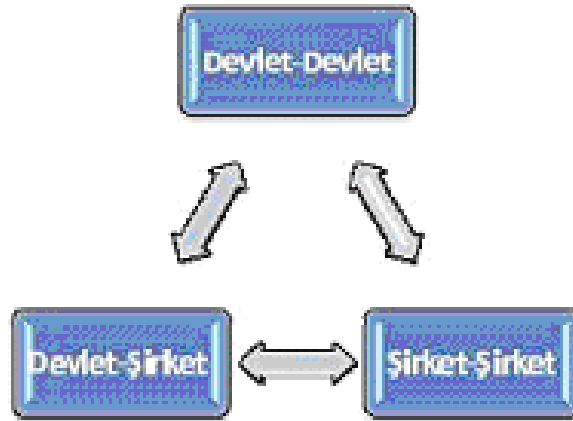
⁸¹ Arı, ss.38, 139.

⁸² Özdemir, ss.116-117.

⁸³ Özdemir, s.116.

bilmesiydi; *Yapısal güç* ise, birine üzerinde çalıştığı yapıyı düzenleyerek, önündeki seçeneklerini arttırıp azaltarak dolaylı olsa da bir hareket alanı yaratan bir güçtür. Birincil yapısal güç kaynakları üretim, finans, bilgi ve güvenlik olarak tanımlanırken; ulaşım, ticaret, refah ve enerji ise ikincil yapısal güç kaynakları olarak sunulur. Susan Strange yapısal güce önem verip bu alanları kontrol edenlerin incelenmesi gerektiğini öne sürer.⁸⁴

Susan Strange ‘Devletler, Şirketler ve Diplomasi’ başlıklı ünlü makalesinde ise yeni diplomasi kavramını ‘devletler arası’, ‘şirketler arası’ ve ‘devletler ile şirketler arası’ biçiminde sınıflandırıyor. İddiasına göre yeni diplomaside güç, kamudan özel sektöre, devletlerden şirketlere kaymış bulunuyor. Yani Afganistan, Kuzey Irak, Kerkük gibi konularda yürütülecek pazarlıklar yalnızca devletler düzleminde yapılmıyor. En askeri konular bile, ekonomik açılımlarla değerlendiriliyor. Savaşa da barışa da ekonomik sonuçları bakımından anlam yüklenebiliyor.⁸⁵



Şekil 1: Yeni Diplomasi

Kaynak: Deniz Ülke Arıboğan, “Ulus-Devlet Bitiyor mu?”. *Global Siyaset*. 2007.

<http://www.globalsiyaset.com/makaleler/global/ulusdevlet.html> (25 Eylül 2009)

⁸⁴ Susan Strange, *States and Markets*, Second Edition, Great Britain: Biddles Ltd, 2004. ss.1-6, 24

⁸⁵ Deniz Ülke Arıboğan, “Ulus-Devlet Bitiyor mu?”. *Global Siyaset*. 2007.
<http://www.globalsiyaset.com/makaleler/global/ulusdevlet.html> (25 Eylül 2009)

Güç faktörüne vurgu yapılması Realist yaklaşımın uluslararası ekonomi politik yorumunun kendine has tarafıdır. Ekonomik faktörlerin çoğu durumda güç faktörünü tamamlayıcı niteliğe sahip olabildiği belirtilirken, gücün ekonomik faktör üzerinde etkili ve buna göre daha önemli olduğu öne sürülmektedir. Realistler ulus devletlerin rakiplerini zayıflatmak ve kendilerini askeri veya diplomatik alanlarda güçlendirmek için ekonomik çıkarlarından taviz verebildikleri savını hesaba katmaktadırlar. Bu yüzden ticari korumacılık politikası, genel anlamda ülkenin elde ettiği gelirlerin azalmasına sebep olabilse de, ulusal politik gücün artırılmasına hizmet ettiği gerekçesiyle benimsenebilir.⁸⁶

Eleştirel Kuram'a (Gill, Law gibi temsilcilere) göre ise gücün üç boyutu vardır;⁸⁷

1- Açıkça, bir diğer devletin davranışını istenen yönde etkilemek için uygulanan aktif “üzerinde güç”, boyutlardan birisidir.

2- İkinci boyut, güçlü tarafın gündemleri belirlediği, göze açıkça çarpmadan uygulanan; daha edilgen ve fakat örgütleyici bir yönü olan “gizli (covert) güç”tür. Gizli güç, belli siyasal sınırlarını çizerek, bazı konuları gündem dışı bırakmak yolu ile uygulanır.

3- Üçüncü boyut, “yapısal güç”tür; maddi ve normatif yönleri ile belirli özendirme ve sınırlandırma sistemleri oluşturarak, tarafların ilişkilerini yapısal güç koşullandırır.

Neoliberallere göre de güç aslında karşılıklı bağımlılık kavramıyla ilişkilidir.⁸⁸

Uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık olgusu, egemenlik kavramına nispi bir anlam yüklemiş, özellikle dış politika konularında devletin mutlak egemenliğine önemli sınırlamalar getirmiştir.⁸⁹

⁸⁶ Atilla Sandıklı, “Uluslararası Ekonomi Politik”, *Bilgesam*. 2008.
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=155:uluslararası-ekonomi-politik&catid=116:analizler-ekonomi&Itemid=145 (27 Temmuz 2009)

⁸⁷ Yılmaz, “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi”, ss. 31-33.

⁸⁸ Özdemir, s.131.

⁸⁹ Arı, s.49.

Gücün ölçümü ve kaynakların kontrolüne ilişkin olarak Keohane ve neoliberallerin yaptıkları saptamalar, güç kavramını nasıl algıladıklarını görebilmek açısından çarpıcıdır. Buna göre, sisteme egemen hegemonik bir güç konumuna yükselebilmek için bir ülkenin bütün kaynakları ve güç unsurlarını kontrol etmesi gerekmez. Tarih boyunca uluslararası politikada ve ekonomide baskın çıkan güçler bu hegemonyayı ortak kurallar, ilkeler, kurumlar ve karar alma mekanizmaları yani rejimler oluşturarak ve diğer devletleri bunları kabul etmeye ikna ederek başarmışlardır. Uluslararası politikadaki üstün güç tamamen askeri ve zora dayalı yöntemler temelinde inşa edilemez. Yaratılan düzenlemelerin korunabilmesi için askeri güç hala önemli bir güç unsurudur ancak güç kavramını bir bütün olarak açıklamada yeterli değildir.⁹⁰

3.2. Güç Unsurları

Kapasite, genellikle ‘güç kaynağı’ olarak anlaşılmaktadır. Bazı yazarlar, genellikle gücün öğeleri olarak, coğrafya, nüfus, ekonomik kapasite, doğal kaynaklar, askeri güç bilim ve teknoloji, siyasal sistem ve liderlik, organizasyon yeteneği, ulusal moral gibi kategorileri ard arda sıralamaktadırlar. Bazıları ise, yine yaklaşık olarak bu öğelere atıfta bulunmakla beraber bunları, çeşitli kriterlere göre sınıflandırmaya yönelmektedirler. Bunlardan en yaygını, kapasitenin öğelerini maddi (tangible) ve maddi olmayan (intangible) olarak ikiye ayıran sınıflandırmadır. Öte yandan, bu öğeler *Richard Aliano*’nın sınıflandırmasında; i) tabii, ii) toplumsal, iii) devlete ilişkin olmak üzere üç ana grupta toplanabilir. *Raymond Aron*, bunun bir benzerini i) alan, ii) çeşitli araçlara dönüşebilir materyal ve teknikler, iii) eyleme yönelik kolektif kapasite olarak ifade etmektedir. *Donald Puchala* da; i) içsel/insanla ilgili kaynaklar, ii) içsel/insanla ilgili olmayan kaynaklar, iii) dışsal kaynaklar olmak üzere üçlü bir sınıflandırma yapmaktadır.⁹¹

Aslında gücün genel geçer ve evrensel unsurlarının tanımlanması imkansızdır. Çünkü bir politika bağlamında güç unsuru olan bir faktör başka bir politika bağlamında tamamen önemsiz olabilir.⁹²

⁹⁰ Özdemir, s.131.

⁹¹ Sönmezoglu, s.140-141.

⁹² Özdemir, s.125.

Yine de güç unsurlarını askeri kapasite, coğrafya, doğal kaynaklar, nüfus, ekonomik kapasite ve hükümetin niteliği olarak sıralayıp, kısaca incelemek gerekecektir.

a- Askeri Kapasite: Askeri güç, modern savaş teknolojisine, nitelikli silahlara, disiplinli bir orduya ve iyi bir askeri liderliğe sahip olmayla ilgilidir.⁹³

Aslında güçten söz edildiğinde ilk akla gelen de onun şiddet veya zor yoluyla açığa çıkmasıdır. Bu anlamda güçlü olmak, gerektiğinde şiddete başvurabilmeyi ifade eder. Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası süper güç konumunu koruyabilmesi, deniz-aşırı operasyonlar yapabilme kapasitesine sahip olan ordusu ile mümkün olabilmiştir. Hiç şüphesiz askeri güç, ekonomik güçle desteklenmedikçe ya da ekonomik çıkarlar askeri güçle korunmadıkça ne askeri güç ne de ekonomik güç tek başına bir anlam ifade eder.⁹⁴

b- Coğrafya: Coğrafya ve topografya özellikleri geçmişten günümüze ilke açısından önemli bir kapasite ve güç unsuru olarak dikkate alınmaktadır. Ülkenin sahip olduğu toprakların büyüklüğü veya dünya üzerinde konumu veya ülkenin büyük dağlarla çevrili olması, geçit vermez ormanlarla kaplı olması veya ada ülkesi olması ülke açısından büyük bir avantaj oluşturabilir. Buna rağmen, 3 milyon mil² toprağa sahip olan ABD'ye karşılık 8.5 milyon mil² toprağa sahip olan SSCB'nin gücünü koruyamaması, ayrıca 100.000 mil²'lik toprağa karşılık İngiltere'nin XVIII. ve XIX. yüzyıl boyunca üstünlüğünü koruması tek başına coğrafya faktörünün açıklayacağı bir durum değildir. Hatta bazen yeterli ulaşım ve iletişim olanaklarına sahip olmaması halinde toprak büyüklüğü ülke açısından bir dezavantaj haline dönüşebilir.⁹⁵

c- Doğal Kaynaklar: Bir ülkenin zengin ve önemli doğal kaynaklara ve verimli topraklara sahip olması ülkenin kapasitesi için önemli bir nicel unsur olarak dikkate alınmaktadır. Bu kaynakların başında gıda gereksinimlerini karşılayabilecek durumda olması gelir. Bunun en çarpıcı örneği Hindistan'dır. Hindistan'ın bugün de acısını çektiği yiyecek kıtlığına sebep olan iki faktör vardır ve bunlar gıda üretimini

⁹³ Arı, s.146.

⁹⁴ Özdemir, s.118.

⁹⁵ Arı, ss.141-142.

geride bırakan hızlı nüfus artışı ve yiyecek ithalinin yol açtığı dış ticaret acısını kapatacak derecede ihracat yeteneğinin bulunmamasıdır. I.Dünya Savaş'ından bu yana, petrol ve günümüzde doğal gaz, gerek endüstride gerekse savaş alanında önemli bir enerji kaynağı haline gelmiştir. Bu bağlamda Orta Doğu bölgesinde küresel mücadelenin ana nedeninin burada bulunan doğal kaynaklara sahip olma isteği olduğu bilinmektedir.⁹⁶

d- Nüfus: Bir ülkeyi diğer ülkelere oranla daha büyük olduğu için daha güçlü saymak ne kadar yanlışsa dünyanın büyük nüfuslu devletleri arasında yer almayan devletlerin de süper devlet olabileceklerini var saymak aynı ölçüde yanlıştır. Artık devletlerin nüfus büyüklüklerinden çok nüfusun kalitesiyle ilgilenilmektedir. Eğitimli insanın varlığı büyük önem taşımaktadır.⁹⁷

e- Ekonomik Kapasite: Bir ülkenin ekonomik kapasitesi deyince özellikle günümüzde endüstriyel durumu akla gelmektedir. Çünkü herhangi bir ulusun gerekli hammaddeye sahip olması eğer bundan askeri ve endüstriyel amaçlar için yararlanacak ölçüde endüstriyel tesislere ve endüstri gücüne sahip değilse istenildiği ölçüde etkili olmaktadır. Örneğin Kongo'nun uranyuma sahip olması ile İngiltere veya ABD'nin uranyuma sahip olması aynı şey değildir. Nitekim bu büyük devletler için uranyuma sahip olmak bu ülkelerin güçlerini çok büyük ölçüde artıran bir faktördür.⁹⁸

Erol Katırcıoğlu ise iktisadi gücü, iktisadi aktörlerin stratejik davranarak içinde bulundukları durumu değiştirecekleri bir yetenek ya da bir kişinin diğerinin üzerinde bir baskı yapma yeteneğini sağlayan ekonomik kapasiteye sahip olması olarak tanımlar ve iktisat teorisinde neye tekabül ettiğini şöyle açıklar; Klasik iktisat teorisinde Adam Smith'in ortaya attığı serbest piyasa ekonomisi tanımı iki temel varsayımı gerekli kılmıştır. Bunlardan birincisi, homojen mal üreten çok sayıda firma vardır, ikincisi ise piyasalara giriş çıkış serbesttir. Dolayısıyla da çok sayıda homojen mal üreten firmalar dünyasında bir anlamda iktisadi güç yoktur. İkinci olarak; böyle bir 'güç' olsa bile giriş-çıkış serbest olduğu sürece kimsenin uzun dönemde bu gücü koruması mümkün değildir. Dolayısıyla da liberal iktisat paradigması "iktisadi güç" bir anlamda analiz

⁹⁶ Arı, ss.143-144

⁹⁷ Arı, s.147.

⁹⁸ Arı, ss.144-145.

dışına atmış olmaktadır. Tabii herhangi bir şekilde iktisadi ilişkiler dünyasında iktisadi güç olmayınca da iktisadi gücün yaratma ihtimali olduğu sorunlar da söz konusu bile olmayacaktır. Fakat 1900’lü yılların başında özellikle bazı İngiliz iktisatçıları bu çerçeveyi, yani iktisadi gücün olmadığı, son derece uyumlu bireylerden oluşan, homojen, bu anlamda önemsiz, pasif, iktisadi aktörlerden oluşan bir dünya anlayışını sorgulamaya ve bu anlayışın çok da gerçekçi olmadığını görmeye başladılar. Çünkü yüzyılın başından başlayarak birçok ülkede büyük şirketler ortaya çıkmıştı, hatta çokça uluslararası firmalar vardı. Bunun arka planını anlamaya çalışan iktisatçılar, temel bazı sorular sordular. Bunlardan bir tanesi ölçek ekonomileridir. Ölçek ekonomilerinin bir yerden, belli bir büyüklükten sonra bittiğini, devam etmediğini iddia etmenin çok da gerçekçi olmadığını; firmaların büyüdükçe ölçek ekonomilerinden yararlanabildiklerini, dolayısıyla aslında firmaların kaçınılmaz olarak monopolleşme eğilimleri taşıdıklarını söylemeye başladılar. Kendilerine daha sonraları “eksik rekabet teorisyenleri” adı verilen bu iktisatçıların çalışmaları bir anlamda “neo-klasik” dünyanın dışında ilk arayışlardı.⁹⁹

Ayrıca bu çalışmalar çok önemli bir noktanın altını çizmiştir ki; firmaların rekabet süreci içerisinde çeşitli faktörleri etkileyerek karlarını ve pazar paylarını arttırabilmeleri farklı büyüklük dağılımları ve farklı yoğunlaşmaları ortaya çıkaracaktır. Bu ise fiyatları belirleme güçlerinin artması yani fiyatların maliyetlerden kopması ve kaynak dağılım sürecinin bozulması anlamına gelir. Eğer kaynak dağılım süreci bozuluyorsa, bunun bir paraleli olarak da gelir dağılımı süreci de bozulur. Bu aynı zamanda şu anlama da geliyor; aslında gerçek dünya olması gereken dünyadan kopmuştur, nedeni de iktisadi gücün varlığıdır. Yani, eksik rekabet teorisyenleri iktisadi gücün varlığıyla birlikte gerçek dünyanın, ideal dünyadan kopmuş olduğunu söylemiş ve bunu söylerken de bu durumun yeniden düzeltilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁰⁰

f- Hükümetin Niteliği: Bir halkın (örneğin Fransız halkının hükümeti desteklemesi) hükümetin izlediği politikaya destek vermesi ya da vermemesi bir ülkenin gücü dikkate alınırken önemli unsurlar olmaktadır. Halkın devletten

⁹⁹ Erol Katircioğlu, “İktisatta Güç Kavramı Üzerine” *Rekabet Kurumu Yayınları, Perşembe Konferansları*. 2000. <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyynliste> (20 Aralık 2009)

¹⁰⁰ Katircioğlu, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyynliste> (20 Aralık 2009)

yabancılaşması, devletin meşruiyet tartışmasının içine çekilmesi, içerde derin sınıfsal ve toplumsal ayrılıkların olması, ülkenin etkin ve bağımsız bir dış politika izlemesini olanaksız hale getirebilir. Ayrıca bir dış politika ne kadar kusursuz çizilmiş ve uygulanmış, ne kadar kusursuz yönetilmiş, ne kadar zengin kaynaklara dayanmış olursa olsun temelinde iyi bir yönetim, nitelikli bir hükümet olmadığı takdirde hiçbir işe yaramayabilir. Denge kurma politika konusunda halkın desteğini kazanmasıdır.¹⁰¹

Eksik rekabetin olduğu her ekonomik ortam ise aslında, kaynakların ve gelir dağılımının bozulması anlamına geldiği kadar, aynı zamanda politik güç dağılımının bozulması anlamına da gelir ve bu anlamda toplum sağlıklı bir piyasa yapısından ne kadar uzaklaşırsa, demokratik bir idealden de o kadar uzaklaşır. Çünkü rekabet sürecinde ekonomik anlamda başarılı olanlar, başarının devamı için siyaseti de etkilemek isteyeceklerdir.¹⁰²

Yumuşak güç kavramını ortaya atan *Joseph S. Nye* ise 21. yüzyılda hegemonyanın güç kaynaklarını şu şekilde sıralamaktadır:

- 1- Teknolojik liderlik,
- 2- Askeri ve ekonomik büyüklük,
- 3- Yumuşak güç,
- 4- Uluslar üstü iletişim ağının düğüm noktalarını kontrol etmek.

¹⁰¹ Arı, ss.148-152

¹⁰² Katircioğlu, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyynliste> (20 Aralık 2009)

Tablo 3:
Güç Çeşitleri

Güç Çeşitleri	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askeri güç	* Zorlama * Caydırma * Koruma	* Tehdit * Kuvvet	* Zorlayıcı Diplomasi * Savaş * İttifak
Ekonomik Güç	* Teşvik * Zorlama	* Para Verme * Yatırım	* Yardım * Rüşvet
Yumuşak Güç	* Hayranlık Uyandırma * Gündem Yaratma	* Değerler, Kültür * Politikalar * Kurumlar	* Kamu Diplomasisi * İki Taraflı ve Çok Taraflı Diplomasi

Kaynak: Joseph S. Nye, **Yumuşak Güç**, Reyhan İnan Ayhan (çev.), İstanbul: Elips Yayınları, 2005, s.37.

Nye'e göre bilgi çağında yumuşak güce sahip olacak ülkeler ise aşağıdaki hususları sağlamış olmalılar: ¹⁰³

1- Küresel normlara (liberalizm, çoğulculuk, otonomi) hakim olmaya yakın kültür ve fikirler.

2- Etki ve gündem oluşturacak küresel iletişim kanalları.

3- Ülke içi ve uluslararası performansı ile küresel saygınlık uyandırmak.

Modern döneme kadar, kıtalar büyük ölçüde izole durumda hayatlarını sürdürdüler. Örneğin Fransa'nın kuvvetinin, Çin'in kuvvetiyle kıyaslanması olanağı yoktu; çünkü iki ülke arasında etkileşme olanağı mevcut değildir. Teknolojinin etki alanı

¹⁰³ Yılmaz, "Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi", s.34.

genişleyince, diğer kıtaların geleceği Avrupa büyük devlerinin “Koferansı” tarafından belirlendi.¹⁰⁴

Dolayısıyla uluslararası hukuk kurallarının ve iletişim teknolojilerinin bugünkü kadar gelişmediği dönemlerde askeri unsurlar gücün ana içeriğini oluştururken, bugün diplomasi kalitesine ek olarak bilgi kaynakları ve iletişim süreçleri üzerindeki kontrol, gücün temel niteliğini oluşturmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte ekonomik ilişkilerin ön plana çıkması askeri güç ve resmi ilişkilerin ağırlığını kaybetmesine, onların yerine ekonomik unsurlar ve devlet-dışı aktörlerin ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Ekonomik unsurların ön plana çıkmasıyla birlikte, örneğin hiçbir ülkeye bağlılık hissetmeyen çok uluslu şirketlerin gücün de tanımlamalara dahil edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla zaman içerisinde uluslararası ilişkiler gibi güç kavramı da evrim geçirmekte, onu tanımlayan unsurlar değişmektedir.¹⁰⁵

3.3. Uluslararası Siyasal Sistemler

Uluslararası siyasal sistemler şu şekilde sınıflandırılabilir;

a- Tek Kutuplu / Hiyerarşik sistem: Tek bir egemen gücün var olduğu sistemdir.

b- Güç Dengesi Sistemi: Güçleri birbirine yakın en az üç devlet, hiçbir devlet diğerinin üzerinde sürekli bir hakimiyet kurmaz yada kuramaz. Bunda en önemli etken güçlerin yaklaşık olarak birbirine yakın olmasıdır.¹⁰⁶

c- İki Kutuplu Sistem: Devletlerin iki blok etrafında yoğunlaşması ve blokların kendi içinde belirli bir hiyerarşik yapıya sahip olması, Doğu ve Batı Bloğu gibi; II.Dünya Savaşı sonrası gelişmelerle ortaya çıkan iki kutuplu sistem 1945’ten sonra meydana gelen gelişmeler ışığında ortaya çıkmış ve yaklaşık elli yıl uluslararası ilişkilere hakim olmuştur. ABD özgür dünyanın savunmasını üstlenirken Sovyetler Birliği, Üçüncü Dünya ülkelerinin emperyalist devletlere karşı yürüttükleri bağımsızlık

¹⁰⁴ Henry Kissinger, **Diplomasi**, İbrahim H. Kurt (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s.785.

¹⁰⁵ Özdemir, ss.117-118.

¹⁰⁶ Arı, s.160.

mücadelesinden yararlanarak kendi ideolojisini ve dolayısıyla siyasal ve ekonomik etkisini yaymaya çalışmıştır.¹⁰⁷

Kissinger tarafından ise Birleşik Devletler'in, devletler tarihinde hiçbir zaman bir güç dengesi sistemine katılmadığı savunulur. Soğuk Savaş sırasında, Amerika Sovyetler Birliği ile güç dengesi sisteminden büsbütün farklı prensiplerin geçerli olduğu iki kutuplu bir dünyada, ideolojik, politik ve stratejik bir savaşıma girdi. İki kutuplu bir dünyada, çatışmanın ortak iyiliğe hizmet ettiği hiçbir şekilde ileri sürülemez; bir tarafın kazancı öbür tarafın kaybıdır.¹⁰⁸

Bir uluslararası siyasal sistemdeki güç dengesi mekanizmasını klasik güç dengesi mekanizması ile özdeşleştiren bazı yazarlar, iki kutuplu sistemde güç dengesi mekanizmasının mevcut olmadığını söylemektedirler. Bu görüşe katılmak zordur. Çünkü, temelde anarşik karakterli yani merkezi otoriteden yoksun bir uluslararası siyasal sistemde bağımsızlıklarını sürdürmek isteyen devletler var oldukça o sistemde şu veya bu biçimde bir güç dengesinin olacağı söylenebilir. İki kutuplu sistemde güç dengesi, beş ya da daha fazla devletin aralarında oluşturdukları sürekli değişen ittifaklarla değil, iki blokun, özellikle de bunların liderleri olan ülkelerin, ulusal etki kapasitelerini, güçlerini artırmaları yolu ile gerçekleşmektedir. Güç dengesi mekanizması, bu sistemde de çeşitli açılardan belirli bir düzenleyici fonksiyona sahip olup, devletlerin dış politikaları üzerinde etkili olabilmektedir. 1970'lerden itibaren ABD'nin Çin Halk Cumhuriyeti'ni, Sovyetler'e karşı bir denge unsuru olarak değerlendirmeye başlaması; Sovyetler Birliği'nin de Hindistan'ı, Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı benzer bir biçimde görmesi; Çin Halk Cumhuriyeti'nin de Pakistan'ı, özellikle Hindistan'a karşı bir koz olarak kullanmaya çalışması, hep bu yönde verilebilecek örneklerdir.¹⁰⁹

d- Çok Kutuplu Sistem: İkidenden fazla bloklaşmanın ya da koalisyonun olduğu sistemlerdir, yeni dünya düzeni örneği. ABD, Japonya ve AB arasındaki rekabet ve bunların etkin alanları dikkate alındığında askeri iki kutupluluğun söz konusu olduğu Soğuk Savaşın son döneminde belirginleşen Soğuk Savaş sonrasında da devam eden

¹⁰⁷ Arı, ss.168-169.

¹⁰⁸ Kissinger, s.14.

¹⁰⁹ Sönmezoglu, ss.573-574

ekonomik anlamda bir çok kutupluluktan söz etmek mümkündür. Ancak yeni dönemde Çin Halk Cumhuriyeti'ni de gelişen ekonomisi ve büyüyen Pazar payıyla küresel ekonomik rekabette yeni bir blok lideri olarak kabul etmek mümkündür.¹¹⁰

Ortaya çıkan bu yeni yapıyı klasik güç dengesi sisteminden farklı kılan dünyada hızla artan ekonomik karşılıklı bağımlılık olgusunun sorunların savaşa varmayan yöntemlerle çözülmesini zorunlu hale getirmiş olmasıdır. Artan uluslararası ticaretin, hammadde ve yeni pazar gereksinimlerinin yanı sıra çok sayıda ülkede yatırım ve üretim faaliyetlerini sürdüren ve sayıları her geçen gün hızla artmakta olan çok uluslu şirketler uluslararası ekonomik bağımlılığının hızla artmasını da beraberinde getirmiştir. Bunların ülkelerin dış politikalarındaki etkinliği artık günümüzün yadsınamayacak bir gerçeği olarak herkes tarafından kabul edilen bir olgudur. Siyasi açıdan nispeten hiyerarşik ya da tek kutuplu gibi görünen uluslararası sistemde ekonomik anlamda çok kutuplu bir yapı söz konusudur. Bu anlamda AB, ABD karşısında önemli bir rakip durumundadır. Çin Halk Cumhuriyeti ise giderek büyüyen ekonomisiyle ABD'nin en ciddi rakipleri arasında yer almaktadır. Rusya ise halen sahip olduğu nükleer güç askerleri konumunun yanında bir G-8 üyesi olarak önemli ekonomik güç durumundadır.¹¹¹

3.4. Güç Dengesi

Güç dengesi bazen herhangi bir şekildeki güç dağılımını bazen de gerçek bir denge durumunu ifade etmektedir. Kavram bazen bir durumu tanımlamak için kullanılırken kast edilen bir denge durumundan ziyade herhangi bir şekildeki güç dağılımıdır. Öte yandan güç dengesi bazen bir üstünlük anlamına gelebilir. Böyle durumlarda güç dengesi tamamen hegemonya anlamında kullanılmaktadır ve devletler de her zaman kendi lehlerine olan güç dağılımı ile ilgilenmektedirler.¹¹²

Güç dengesi kavramının uluslararası politika analizlerindeki açıklayıcı özelliğini yetersiz bulan bazı yazarlar da, bu anlam çeşitliliğine eleştirel açıdan ilgi göstermektedirler. Bu çerçevede, aralarında *Ernst Haas*, *Inis Claude* ve *Hans*

¹¹⁰ ARI, s.174.

¹¹¹ ARI, s.181.

¹¹² ARI, s.289-290

Morgenthau'nın da bulunduğu birçok yazar, kavramın çeşitli kullanılış biçimleri üzerinde durmuşlardır.¹¹³

Ernst Haas, çalışmalarında güç dengesinin sekiz değişik anlamı olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre güç dengesi, 1) güç dağılımı demektir; 2) denge durumudur; 3) üstünlük demektir; 4) istikrar ve barıştır; 5) istikrarsızlık ve savaştır; 6) güç politikasıdır; 7) bir evrensel tarih yasasıdır; 8) bir sistem ve politikaya yol göstericidir. *Inis L. Claude*, “Güç ve Uluslararası İlişkiler (Power and International Relations) adlı çalışmasında güç dengesine verilen anlamları üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Bunlar 1) bir durum olarak güç dengesi, 2) bir politika olarak güç dengesi ve 3) bir sistem olarak güç dengesidir. *Morgenthau* ise, güç dengesi kavramını dört değişik anlamda kullanmaktadır. 1) Devletin belli bir amaca ulaşmak için izlediği politika, 2) devletin gerçek ilişkileri, 3) yaklaşık olarak eşit güç dağılımı, 4) herhangi bir şekilde güç dağılımıdır. *Viotti ve Kauppi*'ye göre de güç dengesi bazılarınca savaşa yol açtığı için eleştirilirken bazılarınca savaşı önleyen bir mekanizma olarak görülmekteyken iki kutuplu veya çok kutuplu olabilir.¹¹⁴

Kissinger güç dengesinin otomatik olarak oluşamayacağı üzerinde durur ve devlet iradesiyle ilişkilendirir. Ona göre güç dengesi son birkaç yüzyılın ortaya çıkardığı bir şeydir. İlk kez Fransa'nın yayılmacı hareketlerine gem vurma çabası içindeki İngiliz Kralı III. William tarafından kullanılmış bir terimdir. Güç dengesi sistemi, krizleri, hatta savaşları önlemek iddiasında değildir. Düzgün işlediği zaman, hem bir devletin diğerlerini egemenliği altına alma arzusunu, hem de anlaşmazlıkları sınırlamak amacındadır.¹¹⁵

Kissinger yine Diplomasi adlı kitabında güç dengesi teorisyenlerinin bu sistemi uluslararası ilişkilerin doğal şekli olduğu izlemine yaratmak istediklerini ve gerçekte, insanlık tarihinde güç dengesi sistemlerinin çok seyrek olarak yer aldığını savunur. Ona göre; Batı yarım küresinde hiç görülmemiştir; çağdaş Çin topraklarında ise, iki bin yıl önceki savaşçı devletler devrinden beri güç dengesi sistemi olmamıştır. İnsanlığın büyük ölümü ve tarihin en uzun devreleri için tipik devlet modeli, imparatorluktur.

¹¹³ Sönmezoğlu, s.530.

¹¹⁴ Arı, ss.287-288.

¹¹⁵ Kissinger, s.787.

İmparatorluklar ise uluslararası sistem içinde hareket etmeye ilgi duymazlar, bizzat kendileri uluslararası sistem olmak çabası içindedirler. İmparatorlukların güç dengesine gereksinimi yoktur. Birleşik Devletler, Asya’da Amerikalarda ve Çin tarihinin çoğu döneminde dış politikalarını böyle yürütmüştür.¹¹⁶

Güç dengesini uluslararası sonuçları açıklayan bir kuram olarak alan *Kenneth N. Waltz* da kavrama farklı anlamlar yüklenmesini şu tümcelerle ifadelendirmektedir. “Güç dengesi bazılarınca bir doğa kanunu olarak, bazılarınca da rezalet olarak görülmektedir. Bazıları onu devlet adamlarının bir rehberi olarak, bazıları da emperyalist politikaların bir kişvesi olarak değerlendirmektedir. Bazıları güç dengesinin devletlerin güvenliğinin ve dünya barışının en iyi güvencesi olduğuna inanmakta; bazıları da onun çoğu savaşılar neden olarak devletleri ortadan kaldırdığına inanmaktadır.” *Waltz*’a göre güç dengesi, devletlerin hareketlerini sonuçlarını belli şartlar altında açıklamak iddiasında olan bir kuramdır. *Waltz*’ın kuramına göre, “tek tek ya da bütün devletler bir denge kurup devam ettirmeye bilinçli bir şekilde gayret etseler ya da bunların biri veya hepsi evrensel üstünlük peşinde koşarsa da güç dengesi oluşmaktadır.” Dolayısıyla *Kissenger*’ın aksine devletlerin takip ettiği bilinçli bir politika olmaktan öte tamamen onların iradelerinden bağımsız bir durumu ifade etmekteğini savunur.¹¹⁷

Tarih ise çevrelerinde nisbi bir güç boşluğu bulunan devletlerin genişleme çabaları ile doludur. Fakat bu türden girişimler, genellikle bir başka devletin varlığı veya benzer amaçları ile karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, hemen hemen her devlet, komşusunun benzer nitelikteki fiili veya mükemmel çabalarını önlemek durumundadır. Bu nedenle, hemen hemen her devletin bir başka devletçe dengelenene kadar gücünü yayma eğilimi içerisinde olacağı söylenebilir.¹¹⁸

Günümüzde birbirinden farklı güç merkezlerinden ve bu güç merkezlerinin birbirleriyle çok değişkenli rekabetinden bahsedilebilir. Deyim yerindeyse dünya, adeta güç dengelerinin doğurduğu dengesizlikleri aşmak ve yeni bir denge tesis etmek isteyenler için birbirinden farklı kamplara bölünmüştür. Özellikle Weimar Üçgeni,

¹¹⁶ Kissinger, s.13.

¹¹⁷ Arı, s.288.

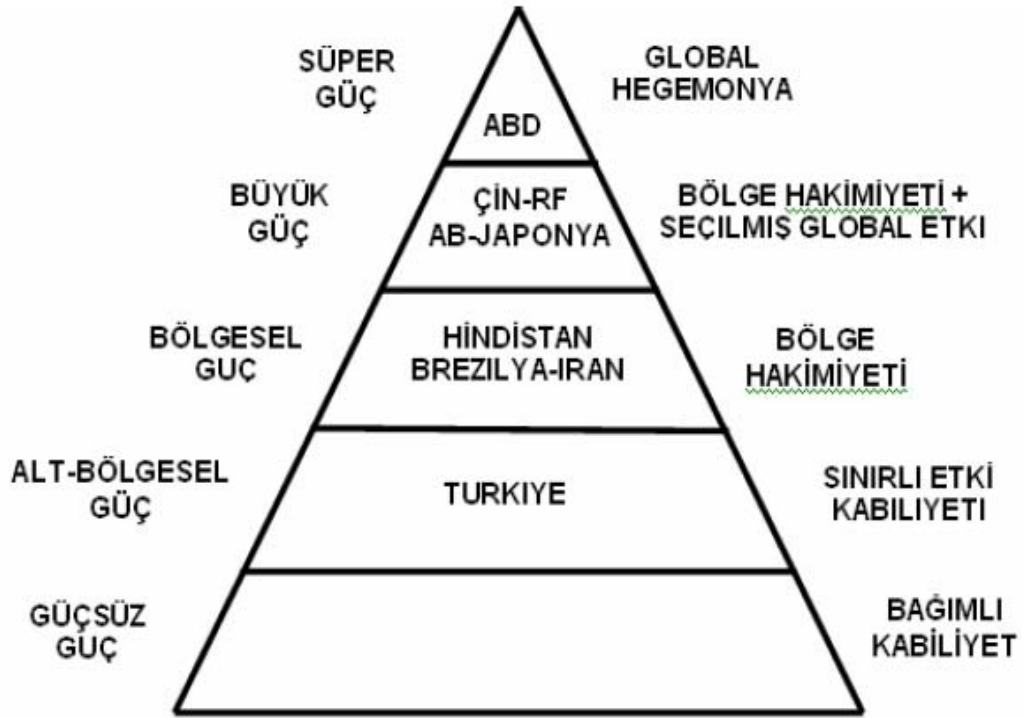
¹¹⁸ Sönmezoğlu, s.531.

Sanghay Altılısı, Asya Kaplanları, Avrasya Balkanları, Avrupa Birliği vb. oluşumlar, bu farklı kamplara ya da kutuplara bölünmüşlüğü bir ifadesi olarak örnek gösterilebilirler. Anılan oluşumlar, içinde yer alanlara belli kazanımlar sağlamakla birlikte, zaman zaman kaybettirdikleriyle de dikkat çekmektedirler. Örneğin böyle bir birliktelikte umulan fayda temin edilemediğinde veya birliğin yapısının genişlemesi söz konusu olduğunda, hiç arzu edilemeyen durumlara da “zımni evet” demek zorunda kalılabilmektedir.¹¹⁹

Amerikan Stratejik Araştırmalar Enstitüsünün yaptığı başka bir güç dengesi tanımı “asimetrik güç dengesi”ni ortaya koymuştur. Buna göre ABD, tek süper güç olarak yeni düzende güç prizmasının en üstünde yerini alırken, onu “büyük güçler (major powers)” olarak adlandırılan Rusya Federasyonu, Çin, Japonya ve AB izlemekteydi. Büyük güçlerin altında ise bölgesel güç olma yarısında olan Hindistan ve Brezilya gibi ülkeler başka bir kategoriye oluşturmaktaydı.¹²⁰

¹¹⁹ Rıza Sam, “Yeni Dünya Düzeninde Denge Arayışları, Çatışan Dengeler ve Türkiye’nin Politik Açmazları”. **Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi**. Cilt.1, Sayı.1, 2008, s.2.

¹²⁰ Yılmaz, “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi”, s.46.



Şekil 2. Güç Dengesi Piramidi

Kaynak: Sait Yılmaz, “Küresel, Bölgesel ve Ulusal Düzeyde Türkiye İçin Yeni Bir Yaklaşım”, **Cumhuriyet Strateji Dergisi**, Yıl.3, Sayı.152, 2007, s.16.

Güç kategorisinin belirlenmesinde *Buzan*’ın yukarıdan aşağıya; süper güç- büyük güç – bölgesel güç sıralaması bugüne kadar için geçerli bir yaklaşım olarak benimsenmiştir.¹²¹

Tüm bunlara ek olarak, güç dengesi mekanizması içerisinde yer alan ülkeler, birbirlerini dengelemek için çeşitli yöntemler kullanmaktadırlar. Bunları, kendi gücünü artırmak ve rakip ya da rakiplerin gücünü azaltmak şeklinde iki genel gruba ayırmak mümkündür. Bir ülkenin kendi gücünü artırmasının en dolaysız biçimi silahlanma ve savaş gücünü geliştirmektir. Ülkenin kendi güçlerini arttırmada kullandıkları dolaylı yöntemlerin en önemlisi de ittifak oluşturmaktır. Bir ülkenin rakip ya da rakiplerinin gücünü azaltmak için başvurabileceği en eski ve etkili yöntem ise böl ve yönet olduğu söylenebilir. Ülkeler, rakiplerine karşı güç dengesi oluşturmada bu yöntemlerden

¹²¹ Yılmaz, “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi”, s.47.

birisine öncelik vermekle birlikte, genellikle hepsinden yararlanmaya çalışmaktadırlar.¹²²

3.5. Hegemonik İstikrar Teorisi

Realist ekonomi politik, temelde uluslararası güç dengelerindeki değişimin uluslararası ekonomiyi nasıl etkilediği konusu üzerinde durmaktadır. Bu açıdan en çok bilinen yaklaşım hegemonik istikrar teorisidir.¹²³

Hegemonik İstikrar Teorisi, uluslararası sistemin ve bu yolla da dünya ekonomisinin, tek bir devletin hegemonyası altında iktisadi istikrara kavuşacağı düşüncesi üzerine geliştirilmiş teorik bir çerçevedir. Bir başka deyişle, dünya sistemine dahil olan ve sistemin önde gelen ülkeleri arasında gerçekleşecek koordinasyon, hegemonik bir devlet olma özelliği taşıyan tek bir ülkenin önderliğinde kendini göstermeli ve işlemelidir. Bu duruma yönelik karşı duruşlar söz konusu olursa da, hegemon devletin, zorla da olsa, bu karşı duruşu tersine çevirecek güç ve yeteneği olmalıdır.¹²⁴

Hegemonik İstikrar Teorisi konusunda ilk açıklamalar *Kindleberger*'in çalışmalarında ortaya konulmaktadır. Cinnet, Panik ve Çöküş adlı kitabında öncelikle son kredi merciinin gerekliliğinden ve buradan yola çıkılarak uluslararası sistemdeki istikrar için hegemon devlete atfedilen önemden bahsedilmektedir.

Kindleberger'e göre finansal krizlerin uluslararası alanda yayılması, bazı şartlar altında son kredi merciinin verdiği kredilerin etkinliği ve ortaya konacak tarihi kayıtlardan hareketle son kredi merciinin gerekliliği savunulabilir. Bir dünya hükümeti ve dünya merkez bankasının olmadığı ve sadece zayıf uluslararası kanunların bulunduğu bir ortamda son kredi merciinin nereden geleceği sorusu çok ciddi bir soru haline geliyor. Tarihi kayıtlar dünyanın önde gelen finansal merkezlerine sık sık diğer ülkeler tarafından yardım edildiğini ortaya koymaktadır. Dahası 1873, 1890 ve 1931'de olduğu gibi, böyle bir kredi merciinin olmadığı zamanlarda finansal krizi izleyen

¹²² Sönmezoğlu, ss.534-535.

¹²³ Sandıklı, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=155:uluslararası-ekonomi-politik&catid=116:analizler-ekonomi&Itemid=145 (27 Temmuz 2009)

¹²⁴ Uğur Selçuk Akalın, “Hegemonik İstikrar Ne Diyor?”, *Evrensel*, 2003, <http://www.evrensel.net/03/04/19/kose.html> (14 Kasım 2009)

buhranın uzun sürdüğü ve sık tekrarlandığını -böyle bir kurum olduğunda kriz, tersine bir bahar rüzgarı gibi geçmektedir- göstermektedir.¹²⁵

Peki piyasalar çılgınlıkların -tanım olarak irrasyonel bir piyasanın- oluşamayacağı derecede rasyonel midir? Bu tür çılgınlıklar oluşursa devletin veya diğer kurumların müdahalesi olmaksızın olaylar akışına mı bırakılmalıdır? Şu veya bu araç vasıtasıyla içerideki ve dışarıdaki diğer finansal piyasalara yayılma tehlikesi taşıyan bir krizle, hatta panik riskiyle karşı karşıya kalınırsa da aynı şekilde mi davranılmalıdır? Kriz anında yardıma koşup serbest piyasanın sağlayamadığı istikrarı sağlayacak bir ‘son kredi mercii’ rolünün devlet ya da merkez bankası gibi resmi bir kurum tarafından yerine getirilmesi gerektiği düşünülüyorsa, uluslararası sistemde bunu yapacak bir devlet olmadığına göre orada istikrar nasıl sağlanacaktır?¹²⁶ İşte Hegemonik İstikrar Teorisi bu soruya bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır.

Charles Kindleberger 1929 Buhranı’nı anlattığı ünlü kitabında krizin bu kadar yaygın, derin ve uzun süreli olmasının sebebini hegemon bir gücün bulunmamasına bağlıyordu. Savaştan bitkin düşmüş İngiltere bu sıfatla hareket edecek güce sahip edildi, ABD ise bunu yapmak istemiyordu.¹²⁷

Kissenger’a göre ise sanki bir doğa kanunuymuş gibi, her yüzyılda tüm uluslararası sistemi kendi değerlerine göre yeniden biçimlendirecek kuvvet, irade ve entelektüel ve moral güce sahip olan bir ülke ortaya çıkmaktadır. XVII. yüzyılda Fransa, uluslararası ilişkilere, ulus-devlet kavramına dayanan ve nihai amaç olarak ulusal çıkardan güç olan modern yaklaşımı getirmiştir. XVIII. yüzyılda, Büyük Britanya, sonraki iki yüzyıl boyunca Avrupa diplomasisine egemen olan güç dengesi kavramını geliştirmiştir.¹²⁸

Söz konusu teorik yaklaşımı kısaca tarihsel süreç içinde ele aldığımızda, belirtilen özellikler nedeniyle adı hegemonik devlet olarak zikredilecek ilk ülke, 1494-1580 yılları arasında denizcilikte olan üstünlüğü nedeniyle ön plana çıkan Portekiz

¹²⁵ Charles P. Kindleberger, Cinnat. **Panik ve Çöküş – Mali Krizler Tarihi**, Halil Tunalı (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.253.

¹²⁶ Kindleberger, Cinnat. **Panik ve Çöküş – Mali Krizler Tarihi**, s.6.

¹²⁷ Charles Kindleberger, **The World in Depression 1929-1939**, First Edition, California: Berkeley University of California Press, 1973, ss.291-308

¹²⁸ Kissinger, s.9.

olmuştur. İspanya ise, bu dönemde bu statüyü tehdit eden bir ülke niteliğindedir. 1580-1688 yılları arasında hegemonik devlet olma özelliği Hollanda'nın eline geçmiştir. Hollanda'nın hegemonik devlet olması, para ve kredi piyasalarındaki hâkimiyetinden gelmektedir. İngiltere ise, tehdit eden ülke konumundadır.¹²⁹

Hegemonik güç özelliği, 1688-1792 yılları arası İngiltere'nindir. Bu hâkimiyetin temelleri, tekstil ve açık denizlerdeki üstünlüğüdür. Ve rakibi de Fransa'dır. Yine İngiltere'nin hâkimiyeti altında geçen ikinci dönemse, 1815-1914 yılları arasındır. İngiltere'nin 122 yıla yayılan bu ikinci hâkimiyet dönemini yaratan temeller, sanayi ve demiryollarında yakaladığı üstünlüktür. İngiltere'nin bu dönemdeki rakibi ise, Almanya'dır. Yaklaşık olarak 40 yıl süreyle hegemonik bir devletten bağımsız olarak işleyen dünya sistemi ve dünya ekonomisi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, ABD'nin hegemonik güç olarak ortaya çıkmasına tanıklık etmiştir.¹³⁰

Cox'un "Pax Americana" olarak tanımladığı 1945-1970 döneminde Bretton Woods sistemi, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar ile hegemonik dünya düzeni sürmüştür. Bu dönemde, seri üretim ve seri tüketim ile tanımlanan fordist sistem ile üretimdeki toplumsal ilişkiler düzenlenmiştir.¹³¹

¹²⁹ Akalın, <http://www.evrensel.net/03/04/19/kose.html> (14 Kasım 2009)

¹³⁰ Akalın, <http://www.evrensel.net/03/04/19/kose.html> (14 Kasım 2009)

¹³¹ Nilüfer Karacasulu, "Hegemonik Düzen Tartışmaları ve Eleştirel Görüşler", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 4, 2009, s.61

Tablo 4

19.yy'dan Günümüze Hegemonya ve Güç Dengesi

Dönem	Süpergüç	Büyük Güç
19. yüzyıl	İngiltere (H), Fransa, Rusya	Japonya, Almanya, ABD
I. Dünya Savaşı Sonrası	İngiltere (H), ABD, Sovyetler Birliği	Japonya, Almanya, Fransa
Soğuk Savaş	ABD (H), Sovyetler Birliği	Japonya, Almanya, Çin
Soğuk Savaş Sonrası	ABD (H)	Çin, Japonya, Rusya, AB (Alm.-İng.-Fr.)

Kaynak: Sait Yılmaz, “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi”, **Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt.1, Sayı.1, 2008, s.45.

Anlaşılabacağı gibi, hegemonik istikrar teorisine göre, dünya sisteminde ve dolayısıyla dünya ekonomisinde sözü edilen işleyişin gerçekleşebilmesi, hegemon bir devletin varlığını zorunlu kılmaktadır. Konuya bu anlamıyla bakıldığında, hegemon devletin olmazsa olmaz niteliğinde olan kimi özelliklere sahip olması da, söz konusu teorik yaklaşımın kaçınılmaz özü olarak ortaya çıkmaktadır.¹³²

Bu bağlamda, bir devletin hegemonik bir devlet niteliğinde olduğundan söz edilebilmesi için gerekli olan özellikler şu şekilde kendini göstermektedir:¹³³

- * Sistemin kurallarını uygulatabilme yeteneğine sahip olmalıdır,
- * Bunu gerçekleştirebilme azmi ve gücü olmalıdır,
- * Önde gelen ülkelerin çıkarına olacak biçimde algılanacak bir sistem yaratılmasını sağlamalıdır,

Bunun ötesinde, hegemonik bir devlete ait olan, belirtilen özelliklerin temel taşı niteliği olarak değerlendirilmesi gereken “yetenek” kavramı ise, birkaç unsurla

¹³² Akalın, <http://www.evrensel.net/03/04/19/kose.html> (14 Kasım 2009)

¹³³ Akalın, <http://www.evrensel.net/03/04/19/kose.html> (14 Kasım 2009)

kendini gösterir bir özelliğe sahiptir. Bir başka deyişle, hegemonik bir devlete ait yetenek kavramıyla kastedilen unsurlar, üç başlık altında sıralanmaktadır.

- * Büyük ve giderek daha da büyüme özelliğine sahip bir ekonomik yapı.
- * Öncü niteliğine sahip teknolojik ve iktisadi sektörlerde hâkimiyet.
- * Askeri güçle desteklenen politik güç.

Snidal'e göre hegemonik istikrar teorisinin öngördüğü hegemonik bir liderin niteliğine bakıldığında üçlü bir sınıflandırma görülmektedir;¹³⁴

Bunlardan birincisinde liderlik “yardımsever” (benevolent) biçim almakta, ikincisinde ise “zorlayıcı” (coercive) bir konumda bulunmaktadır. Bu iki durumdaki hegemonik liderlik iki zıt uçta konumlanmaktadır. Bu ikisinin arasında ise karma bir üçüncü yapı bulunmaktadır. İlk modeldeki hegemon, amaçları kadar yönteminde de yardımseverdir. Kendi çıkarlarından ziyade, genelleşmiş çıkarların desteklenmesine öncelik vermektedir. İkinci modeldeki hegemon zorlayıcı bir niteliğe sahiptir ve kendi çıkarı dışındaki liderlere zor kullandığından dolayı sömürücü bir özellik taşımaktadır. Bu modeldeki hegemon diğerlerinin uyguladığı güç kullanımına oranla daha fazla güç kullanma eğilimindedir. Üçüncü modeldeki hegemon, karma bir nitelik göstermektedir ve kişisel çıkarlara sahip olduğu kadar genel çıkarları da içerisinde barındırmaktadır. Fakat kimi durumlarda, hedeflerini gerçekleştirmek için gerektiğinde zorlayıcılığa da başvurabilmektedir. Zorlayıcı liderlik modeli ile yardımsever liderlik modeli arasındaki zıtlık, kavramların netleşmesine ve teorisinin kendi sınırlarının ayrılmasına yardımcı olabilecektir. Yardımsever liderlik modelinde, en büyük aktörün daha fazla bir

¹³⁴ Servet Akyol ve Süleyman Ulutürk, “Küresel Kamu Malları: Hegemonya ve İstikrarın Küresel Ekonomik Politikası”, *Akdeniz İİBF Dergisi*. Cilt: 7, Sayı: 13, 2007, ss. 70-71.

büyükülüğe sahip olmasının anlamı, sağlanan mallardan daha büyük bir çıkara sahip olmasıdır.

Realist görüşte olan *Gilpin*'e göre 18. ve 19. yüzyılda İngiltere ve 20. yüzyılda ABD tarafından gerçekleştirilen liberal uluslararası ekonomik düzen dönemlerinde tek bir başat güç tarafından kurulan hegemonik istikrar görülmüştür. Yeni gerçekçilerin hegemonik istikrar kuramına göre, hegemonya askeri ve ekonomik güçleri ile tanımlanan bir hakimiyet ilişkisidir. Hegemon devlet, gücü ile dünyadaki diğer devletlere kendi kurallarını dayatmaya ve böylece istikrar sağlamaya çalışır. Hegemonun düşüşü ile sistemdeki istikrar bozulur.¹³⁵

Realist görüşün bir başka temsilcisi *Strange*'e göre ise, Hegemonik İstikrar hem dünya tarihinin geniş ölçüde parçalara ayrılmış dönemlerine uygulanabilecek genel bir yasa olarak, hem de içinde yaşadığımız zamanın güçleri için belirli bir açıklama olarak tanımlanmaktadır. *Lake* ise teoriyi farklı bir biçimde ele almakta ve onun analitik olarak iki ayrı teoriden oluşan bir araştırma programı olduğunu söylemektedir. Bu iki ayrı teorinin ilki Liderlik teorisi iken ikincisi Hegemonya teorisidir. Liderlik teorisi, uluslararası istikrarın üretimine odaklanmakta ve kamu malları teorisi üzerine inşa edilmektedir. Hegemonya teorisi ise, uluslararası iktisadi serbestliğin biçimlerini açıklamayı amaçlamaktadır.¹³⁶

Robert O. Keohane, hegemonun askeri gücünü doğrudan ekonomik amaçları doğrultusunda kullanamayacağını belirtir. Askeri güç kullanımı yerine, “kompleks karşılıklı bağımlılık” üzerinde durur. *Keohane*, devletlerin gittikçe birbirlerine daha bağımlı hale geldiğine inanmaktadır. *Keohane*'e göre, “kompleks karşılıklı bağımlılığın” dört özelliği vardır: devletler ve devlet dışı aktörler arasında artan ilişkiler; düşük ve yüksek önemdeki politika konuları arasında fark olmadığını kabul eden yeni uluslararası konular ile ilgili gündem; ulusal sınırlar ötesinde aktörler arası ilişki için birçok kanalın kabul edilmesi ve askeri gücün etkinliğinin azalmasıdır. Bir başka deyişle toplumlar arasında birçok ilişki kanalı ve farklı birçok konu ile ilgili ilişkiler vardır. Bu bağlamda, hegemon ortadan kalksa da işbirliği sürecektir. Başlıca

¹³⁵ Karacasulu, s.58.

¹³⁶ Akyol, Ulutürk, s.70

kapitalist devletlerin ortak çıkar ilişkileri olduğu için işbirliği sürme olasılığı çok güçlüdür. İşbirliğinin kurulma aşamasında hegemon güç önemlidir, fakat uluslararası örgütler kurulduktan sonra işbirliğinin sürdürülmesi ve kalıcı olması rejimlere bağlıdır. Örneğin, ABD hegemonik güç olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ticari ve mali alanlarda uluslararası işbirliğinin kurulmasına yardımcı olmuştur. Fakat ABD'nin gücünün azalmasından sonra da işbirliği sürmüştür. Bir başka deyişle, hegemon eskisi kadar güçlü olmasada, gerekli uluslararası örgütler kurulduktan sonra bu örgütler ayakta kalır ve işbirliği sürer. İşbirliğinden ortak çıkarları olan ülkeler uluslararası rejim içinde çalışmalarını sürdürür.¹³⁷

Marksistler ise, sınıflar arası mücadele ve eşitsiz gelişme üzerine odaklanırken, kapitalist dünya düzeni içinde hegemonun rolüne bakarlar. Marksistlere göre, ABD'nin hegemonik hakimiyeti, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalizmin yayılması ile aynı dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönem 1970'lerin sonuna doğru kriz ile karşılaşmıştır. Bu bağlamda hegemonya krizi kapitalizmdeki krizle aynı zamanda görülmüştür. Marksistler hegemonya kuramlarını yarım olarak değerlendirir, çünkü bu kuram kapitalist eşitsiz gelişmedeki değişimleri açıklamaz. Fakat Marksistler de, hegemonya kavramını bir devletin hakimiyeti anlamında kullanır. Gerçekçiler gibi, onlar da zenginlik ve gücün birbirlerini tamamladıklarını kabul ederler. Yeni Marksizm'in temsilcisi *Wallerstein*'in çalışmaları da bu noktayı gösterir. *Wallerstein*, kapitalizmin tarihi olarak modern devlet sistemine bakmış ve hegemonya ile askeri gücün rolünü vurgulamıştır. *Wallerstein*, uluslararası ekonomi politikteki sınıf mücadelesi yaklaşımını devlet merkezli analize uygulamıştır. *Wallerstein*'in 'dünya sistemi' yaklaşımı, ekonomik ve politik yapıları bir arada değerlendirmektedir. *Wallerstein*'in başlıca üzerinde durduğu konu, kapitalizm ile karakterize edilen modern dünya ekonomisinin analizidir. Kapitalist dünya ekonomisi 16. yüzyılda kurulmuştur. Avrupa'da başlamış ve dünyanın diğer bölgelerine yayılmıştır. Daha sonra uzmanlaşma gerçekleşmiştir. Kapitalist dünya ekonomisi çekirdek, çevre ve yarı çevre alanların hiyerarşisi üzerine kurulmuştur. Çekirdek alanlar sofistike tarım ve seri üretim yapan endüstriler gibi gelişmiş ve kompleks ekonomik aktiviteleri barındırır. Bu aktiviteler burjuva tarafından kontrol edilir. Çevresel alanlar hiyerarşinin en alt basamağında yer alır. Bu alanlar

¹³⁷ Karacasulu, s.58.

şeker, tahta gibi yarı mamul malları üretir. Zorla çalıştırılan iş gücü vardır. Çok az endüstriyel aktivitede bulunurlar. Yarı çevre alanları ekonomik olarak karışıktır ve üst ile alt düzeyler arasında yer alan orta düzeyde ülkelerdir. Kapitalist dünya ekonomisinde eşitsiz alışveriş vardır. Ekonomik kazançlar çevreden çekirdek alanlara transfer edilir. Bu transfer aynı zamanda çekirdek alanda güçlü ve çevrede ise zayıf devletlerin oluşmasına yol açar. Güçlü devletler zayıf devletleri eşitsiz alışverişe zorlayabilir. Bundan dolayı, yalnızca işverenlerin işçilerden kazançlar elde etmesine değil, çekirdekte yer alan devletlerin kazançlar elde etmesine de yol açar. Bu eşitsiz değişim nedeniyle bu sistemde gerginlikler oluşur. Fakat ikisinin arasında yer alan yarı çevre bu gerginliklerini azaltır ve çekirdek ülkelerin doğrudan bütünleşmiş bir karşı koyma ile karşılaşmasına engel olur. Devletler çevreden yarı çevreye ve çekirdeğe geçebileceği gibi bunun tersine doğru gelişim de görülebilir. Genel olarak Marksist ve dünya sistemi yaklaşımları, diğer geleneksel yaklaşımlar gibi İngiltere veya ABD gibi devlet hegemonyasını incelemektedir.¹³⁸

*Gills'in ifade ettiği gibi:*¹³⁹

Hegemonik bir geçiş büyük ölçüde sınıfların ve devletlerin birikim hiyerarşisindeki göreceli konumlarının değişmesiyle başlar, ancak toplumsal gelişme üzerinde derin etkiler yaratır ve bu nedenle de asla bir satranç tahtasındaki taşların yeniden düzenlenmesine benzemez. Dolayısıyla dünya tarihindeki değişimin anahtar kavramı olarak hegemonik geçiş üzerinde odaklanmak, üretim tarzlarına dayalı çözümlemenin eğildiği sorunları; örneğin birikim için verilen savaşımın dünya tarihindeki daha büyük sosyo-politik ve ekonomik gelişmeleri nasıl etkilediği sorununu tümüyle göz ardı etmemizi gerektirmez.

Hegemonik istikrar teorisinin savı dünya ekonomisinde artan karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin ve sorunlara ortak çözümler bulma ihtiyacının artmış olmasının

¹³⁸ Karacasulu, ss.58-59.

¹³⁹ Barry K. Gills. “Dünya Sisteminde Hegemonik Geçişler”, **Dünya Sistemi**. Andre Gunder Frank ve Barry K. Gills (drl.), Esin Soğancılar (çev.). Ankara: İmge Kitabevi, 2003, s.260.

hegemonyayı daha az değil, daha çok zorunlu hale getirdiği idi. Malların ve sermayenin serbestçe hareket edebildiği koşulların sürdürülebilmesi için çok taraflı rejimlerin yaratılması Amerika için önemli bir amaç haline gelmişti ve ABD'nin 1945'te uluslararası ekonomik liberalizme bağlılığı, endüstriyel ve mali üstünlüğünün yansımasıydı. Bazı endişelerine rağmen Keynes de dâhil olmak üzere İngilizleri ABD'nin savaş sonrası dünyasında refah için yeni bir temel yaratabilecek en etkileyici umut olduğuna ikna eden de bu endüstriyel ve mali üstünlük idi. O günün koşullarının Victoria çağı ekonomik liberalizminin koşullarına birçok bakımdan benzemediği kabul ediliyordu, ancak bu koşullar İngiltere'nin temel çıkarlarını garanti altına alabilecek ve İngiltere'yi ulusal korumacılığa kısa süren ilgisinden kurtarabilecek kadar liberal tutulabilirdi. Hegemonik istikrar teorisi büyüleyici bir iksir gibiydi. Bu teori, ABD'nin üstlendiği yeni rolü meşrulaştırırken, İngiltere siyaset sınıfının gücünü ve üstünlüğünü yitirmiş olma durumuna uyum sağlamasına da yardımcı olmuştur. İngilizler, dünyanın hâlâ ilk önce kendi ülkelerinin yerleştirmiş olduğu ilkelere uygun olarak yönetilmekte olduğu fikri ile kendilerini ikna edebilirlerdi, ABD ise dünyanın geri kalan kısmı için kamusal bir görevi yerine getiriyor olmanın tadını çıkarabilirdi. Hegemonik istikrar teorisinin birçok eleştircisi vardı; fakat en nihayetinde her iki ülkedeki siyaset sınıflarına yönelik, belirli bir amaca hizmet eden bir söylem olarak çürütülmesi zor bir teoridir.¹⁴⁰

3.6. Merkantilizmden 1970'lere Adım Adım ABD Hegemonyası

Tarihçilere göre her ülkenin evrimi ve bu yüzden gelişmişlik düzeyi farklıdır. Onlara göre her ülkenin etkisinde kalacağı iktisat kanunları farklıdır; iktisat kanunlarının geçerliliği zaman ve mekan bakımından sınırlıdır.¹⁴¹

Örneğin Batı Avrupa ülkelerinde Ortaçağın sonuyla Sanayi Devrimi arasındaki dönem, feodalizmin yıkılışı ve güçlü merkezi devletlerin kuruluşlarına tanıklık eder. Bu çağ, iktisadi açıdan da, sermaye birikimi ve piyasa ekonomisi şartlarını hazırlayan ticari kapitalizmin geliştiği çağdır. Merkantilizm, yeni ticari kapitalist sınıfın ideolojisini

¹⁴⁰ Andrew Gamble, "Keynes, Anglo-Amerika ve Hegemonik İstikrar Teorisi", Oktay Etiman (çev.). **Mülkiye Dergisi**, Cilt:31, Sayı: 256, 2006, s.40.

¹⁴¹ M. Sadık Acar, **Uluslararası Reel Ticaret: Teori, Politika**, Gözden Geçirilmiş İkinci Basım, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, 2004, s.205

yansıtan bir ‘politik iktisat sistemi’ olarak, aşağı yukarı üç yüzyıl ulus devletlerin iktisat politikası ilkelerini belirlemiştir. Merkantilistler, ‘tüccarın karının ulusal çıkarla özdeş olduğunu, ülkenin gücünü oluşturduğunu’ ileri sürmüşlerdir. Güçlü devletle tüccarların çıkarları arasında bir uyuma olduğu için, merkantilizm ‘mutlak monarşi ve yeni gelişen devletlerin öğretisi’ olarak yaklaşık üç yüzyıl iktisadi düşünceye hakim olabilmıştır.¹⁴²

Merkantilizm 1450-1750 yılları arasında Batı Avrupa’da ekonomi alanında geçerli olmuş düşünce akımına ve yaşanan tecrübeye verilen addır. Merkantilistlerde bir ülkenin zenginliği basit anlamda, kıymetli maden stoklarına dayandırılır ve ülkeye altın/gümüş gibi madenlerin girmesini kolaylaştıran ihracatı artırma, ithalatı daraltma ve pozitif dış denge kurma hedef alınır. Böylece müdahalecilik eksenli ekonomi-politik anlayış, farklı dönemlerde, farklı ülkelerde farklı biçimlere bürünerek gelişmiştir.¹⁴³

Ulusal ticari çıkarların ön planda tutulduğu merkantilist dönemin aşırı müdahaleciliğine ve korumacılığına karşı, İngiltere’de gelişmeye başlayan sanayicilerin çıkarlarının sözcülüğünü klasik iktisat yapmıştır.¹⁴⁴

İngiltere’de Sanayi Devrimi 1760-1830 yılları arasında tamamlanmıştır; atölye tipi üretimden fabrika üretimine geçilmiştir; telgrafın devreye girmesi ve fotoğraf, haberleşmenin zenginleşmesini sağlayan yeni buluşlar olmuştur. 1870-1914 arasında ise II. Sanayi Devrimi gerçekleşmiştir. Demiryolları ve buharlı gemilerin yaygınlaşması bir yandan sanayileşmenin başka ülkelerde de başlamasına yardımcı olurken, diğer yandan birbirine bağlı ve bağımlı bir dünya ekonomisi yaratmıştır.¹⁴⁵

Sanayileşmenin klasik modeli sayılan İngiliz sanayi devrimi bu ülkeye özgü koşulların sonucudur ve daha sonra başka hiçbir ülkenin sanayileşmesi bu modele benzememiştir. Dönemin (1760-1830) başlıca özellikleri şöyledir:¹⁴⁶

¹⁴² Kazgan, **İktisadi Düşünce ve Politik İktisatın Evrimi**, s.35-36.

¹⁴³ Recep Kök, **İktisadi Düşünce- Kavramların Analitik Evrimi**, 2. Baskı, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2000, s.40-41

¹⁴⁴ Köymen, s.42.

¹⁴⁵ Köymen, s.34.

¹⁴⁶ Köymen, ss.160-161.

Sanayi, ekonominin sürükleyici sektörü durumuna gelmiş; tarım, sanayinin çıkarlarına tabi olmuştur.

- Makinelerle donatılmış fabrika sistemi, aletli atölye tipi üretimin yerini almıştır.
- Buhar, su, rüzgar gibi insan ve hayvan gücüne dayanmayan inorganik enerji kullanımı yaygınlaşmıştır.
- Sanayi üretimi dünya pazarını hedefleyerek örgütlendi; dünya pazarından sağlanan hammaddeler İngiltere’de işlenip dünya pazarlarına satılmıştır.
- Üretim teknolojisinde sürekli atılımlar gerçekleşmiştir.

Sömürgeler bir yandan İngiliz sanayisine ucuz hammadde sağlarken, diğer yandan işlenmiş ürünler için büyük bir pazardı. Dolayısıyla İngiltere’de Sanayi Devrimi, ülke içinde ve sömürgelerindeki ucuz işgücü ile dünya pazarlarına sahip olması nedeniyle benzersiz bir şekilde gerçekleşmiştir.¹⁴⁷

İngiltere 17. yy’dan itibaren, daha sanayi devrimine geçmeden önce, adım adım dünyanın orasını burasını fethedip bir imparatorluk kurmaya başlamıştır. Çok geniş bir coğrafi alana yayılan bu imparatorluk rakipsiz biçimde ucuz hammadde kaynaklarına, ucuz iş gücüne, ucuz gıda maddelerine ulaşmış ve daha ticari kapitalizm döneminde sermaye birikimini sağlamıştır. 18 yy. sonu 19. yy başlarında ise Adam Smith ‘Mutlak Üstünlükler’ kuramıyla, *David Ricardo* ‘Karşılaştırmalı Üstünlük’ kuramıyla serbest ticareti savunmuştur çünkü böyle bir imparatorluk el altındayken serbest ticaret kadar yarar sağlayacak bir diğer politika düşünülemezdi.¹⁴⁸

İngiltere bu dönemde serbest ticaretin, malların ve sermayenin küre çapında serbestçe dolaşımının savunmasını yapar, pazarları kendisine açmak için her türlü yöntemi ve siyaseti uygulamayı meşru sayarken, dönemin daha güçsüz sayılan ABD ve Almanya gibi ülkeleri buna karşı çıkmıştır; iktisatçıları *J. Carey* (ABD) ve *F. List*

¹⁴⁷ Köymen, s.159.

¹⁴⁸ Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet – Yeni Ekonomik Düzen**, s.7.

(Almanya), sanayileşebilmek açısından gümrük vergilerinin önemini vurgulamışlardır.¹⁴⁹

J. Carey, sanayinin tarifelerle gümrük korumacılığına alınmasını önermiştir çünkü ona göre serbest ticaret ülkeler arası işbölümü ve uzmanlaşmaya yol açıyordu ve bu da ülkelerin mal çeşitlenmesinden uzaklaşması demekti. *Carey* buna ‘merkezileşmek’ demiştir. Merkezileşmek, ülke içinde mal çeşitlenmesinden, yani çeşitli malların üretiminde uzmanlaşmaktan uzaklaşmaktır. Bu İngiltere için uygun olabilirdi çünkü İngiltere zaten tarımsal bakımdan elverişli bir yapıya sahip değildi ve ihtiyacı olan tarım ürünlerini dış alemden ithal etmek zorundaydı. Bunun için sanayi malları üretiminde ‘merkezileşmek’ ve bunları ihraç ederek tarım ürünlerini ithal etmek İngiltere’nin çıkarımaydı. Oysa ABD, adem-i merkeziyetçi bir politika ile mal çeşitlendirmesine giderek, sanayi mallarını da kendisi üretebilirdi. O zaman ithal ettiği sanayi malları karşısında, miktarı sınırlı olan organik maddeleri İngiltere’ye göndermek zorunda kalmazdı. Kısaca, gümrük tarifeleriyle sanayi mallarının ithali zorlaştırılmalı ve yerli sanayi korunmalıydı.¹⁵⁰

F. List’in korumacılık anlayışının sebepleri *Carey*’den çok farklı değildi. İngiltere ve Fransa son aşamaya gelmiş gelişmiş toplumlardı dolayısıyla dış ticarete müdahale etmeye ihtiyaçları yoktu. Ama Almanya henüz çiftçi-sanayici toplum aşamasına gelmek üzereydi, tarım ve sanayi arasında bir denge kurulabilirse son aşamaya gelinebilirdi. Sanayi henüz kurulmakta olduğuna göre gerekli kaynak tarımdan aktarılmalı ve bunu da ancak devlet yapmalıydı. *List*, devletin bu kaynak aktarımı için müdahale gerekçesini ‘üretim güçleri teorisi’ ve ‘terbiyeci gümrük politikası – bebek sanayilerin korunması’ teorileriyle açıklamıştır.¹⁵¹ *List*, Gelişme Safhaları Teorisi’nde ise, evrimci bir yaklaşımla toplumları eriştikleri uygarlık derecelerine göre tasnif etmiş, gerekli insan gücü ile diğer üretim faktörlerine sahip olmayı medeniyetler yarışını kazanma aracı olarak saymış ve İngiltere’nin lehine olan serbest ticaret fikrine de karşı çıkmıştır.¹⁵²

¹⁴⁹ Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet – Yeni Ekonomik Düzen**, s.8.

¹⁵⁰ Acar, s.203.

¹⁵¹ Acar, ss.204-205.

¹⁵² Kök, s.236.

20.yy başlarına geldiğimizde ise kapitalizmin büyük bunalımı olarak isimlendirilen 1929 Bunalımı ile, New York Borsası'nda (Wall Street) yaklaşık 16 milyon hisse senedinin bir gün içinde (24 Ekim 1929 Cuma) yüzde elli ile yüzde doksan arasında değişen oranlarda değer kaybetmesiyle başlayan ve tüm gelişmiş ekonomileri etkileyen bir mali kriz baş göstermiştir.¹⁵³

1929 Büyük Buhranı'na yol açan başlıca etmenler şunlardır.¹⁵⁴

- I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ABD'nin üretim kapasitesi olağanüstü genişlemişti. Artan üretim ve tüketim, banka kredilerine dayanıyordu. Kredilerdeki en küçük bir daralma bütün sistemi etkileyebilecek düzeydeydi.
- ABD, I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'ya kredi veriyor ve böylece bu kredilere dayanan Avrupa ekonomileri yeniden kuruluyordu. ABD, 1928'de Avrupa'ya verdiği kısa dönemli kredilerini, kendi iç borsasındaki çok karlı görünen spekülasyona yatırmak için geri çekmeye başlayınca, Avrupa sallanmaya ve krize girmeye hazır hale geldi.
- Savaşın geliştirdiği yeni teknolojiler sayesinde dünya tarımsal üretimi de olağanüstü artmıştı. Savaşın sona ermesiyle tarım ürünleri stoklarına ihtiyaç azaldı; ayrıca savaş sırasında zorunlu olarak bastırılmış olan tarım dışı mallara talep artınca, tarımsal ürün talebi düştü; bu da tarım ürünleri fiyatlarının düşmesine yol açtı. Tarımcıların gelirleri azalınca, bu kesimin sanayi malları talebi de düştü.

Özetle, bir yandan hem tarımda hem de sanayide aşırı üretim, diğer yanda ise kredilerle körüklenen tüketim ve borsa spekülasyonu buhrana neden olmuştur. ABD'nin başka ülkelerden mal alması ve onlara kredi açması durunca, Avrupa ülkeleri de zincirleme olarak buhran kervanına katılmıştır.¹⁵⁵

¹⁵³ Aydın, s.23.

¹⁵⁴ Köymen, s.45.

¹⁵⁵ Köymen, s.45.

Büyük Depresyon'u izleyen yıllarda dünya ticaretinde uluslararası işbirliğinden tümüyle uzak bir dönem yaşanmıştır. Dış ticaret, ikili anlaşmalar kanalıyla yürütülmekte ve uluslararası ticaret de en düşük düzeylere inmiş bulunmaktaydı.¹⁵⁶

I. ve II. Dünya Savaşı arasındaki kaosu *Kindleberger* dahil birçok kişi, bunu İngiltere'nin küresel sistemin yöneticisi olmaktan ayrılması ve ABD'nin henüz küresel liderliğin sorumluluklarını üstüne almaya istekli olmaması gerçeğine bağlar. Sistemin çökmeye başladığı 1920'li yılların başlarında, 1920'lerin sonları ve 1930'ların facialarının önlenmesi sorumluluğunu kimse duymuyordu.¹⁵⁷

1929 buhranı devlet müdahalesi olmadan otomatik olarak işleyen serbest piyasa inancını sarstı; bu inancın temelindeki klasik ve devamı neoklasik iktisat öğretisinin temel varsayımlarını ve öngörülerini sorgulayan Keynesyen makro iktisat teorisini doğurdu.¹⁵⁸

Keynes, 1910'lu yılların başından itibaren yaşanmakta olan bunalımı incelerken, geleneksel teorisinin temel önermesini (kapitalizm piyasa mekanizması sayesinde kendi dengesini kurar ve iktisadi büyümeyi güvence altına alır) reddeder. Devlet para arzı, kredi hacmi ve faiz haddi gibi araçları kullanarak ve altyapı girişimlerine girişerek durgunluğun kırabileceği inancını benimser.¹⁵⁹

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ise dengeler yeniden bozulur. Savaşın en az zarar görürken en çok yararı sağlayan, büyük devlet, kuşkusuz ABD olmuştur. Savaşın önce İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, SSCB, İtalya her biri ayrı ayrı kendi çizgisinde ABD'den bağımsız davranabildiği halde, savaş bu ülkeleri yıkıma götürürken ABD'yi tek güç merkezi haline getirmiştir. Dolar, Bretton Woods sistemiyle altına dayalı tek anahtar para olarak yükselmiş; dolaysız yatırımlarla sermayesi ve markaları dünyaya yayılmıştır. Kısacası, savaş ABD'yi, 19. yy'ın başındaki İngiltere gibi, neredeyse 'Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluk'a dönüştürmüştür.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Seyidoğlu, s.192.

¹⁵⁷ Thurow, s.177.

¹⁵⁸ Köymen, s.46.

¹⁵⁹ Aydın, ss.26-27.

¹⁶⁰ Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet – Yeni Ekonomik Düzen*, ss.11-12.

H. Kissenger bu durumu Diplomasi adlı kitabında şöyle açıklar; ‘‘1945’te II. Dünya Savaşı son bulduğunda, Amerika o kadar güçlüydü ki (bütün dünya ekonomik üretimin yüzde 35’i Amerika’ya aitti) dünyaya, kendi tercihlerine göre şekil vermesi kaçınılmaz görünüyordu.’’¹⁶¹

II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden inşa için gerekenlerin alınabilmesini sağlayacak fonları elde edebilmek amacıyla, diğer ülkeler Amerika’ya bir şeyler satmak zorunda kalmışlardır; fakat bu yeni malzemeler alınıp kullanılana kadar, hiç kimse de Amerikalıların almak isteyeceği bir şey yoktur, sistem kilitlenmiştir. Bu durumda çözüm Marshall Planı adı verilen bir hükümet girişimi olmuştur. Başlangıçta Marshall Planı SSCB ve Doğu Avrupa’ya da önerilmiştir, fakat Mareşal Stalin bu öneriyi geri çevirmiştir. Hedef, kapitalizmle rekabet edecek ve sonunda ona üstün gelecek küresel bir komünist ekonomi inşa etmektir. Aslında Amerika’nın bu girişimi kısmen insani, kısmen de komünizm korkusu gibi nedenlere dayanıyordu. Süreç içinde bu girişimin politikacılar tarafından nasıl savunulduğuna bakılırsa, komünizmin önem kazandığı, insani nedenlerin arka plana itildiği görülür.¹⁶²

Marshall Planı marşa basılmasını sağladıysa, GATT-Bretton Woods sistemi de savaş sonrası çeşitli ekonomik düzenlemelerin motorunu oluşturmuştur İkinci Dünya Savaşı henüz bitmeden, 1944 yılında imzalanan Bretton Woods anlaşması ile diğer para birikimlerinin dolar cinsinden tanımlanmasını ve doların sabit bir parite üzerinden altına bağlanmasını öngören bir para sistemi oluşturulur. Sistem, temeli Bretton Woods anlaşması ile atılan Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından yönlendirilecek ve denetlenecektir. Bu kuruluşa yüklenen görev, küresel düzeyde ekonomik istikrarı korumaktır. IMF, sistemin temel amacı olan küresel talebi korumak bağlamında üstüne düşeni yapmayan ve kendi ekonomisinin çöküşüne engel olamayan ülkelere baskı uygulayacaktır. Ekonomisi çökme aşamasına gelen ve efektif talebi kendi kaynakları ile canlandırmayı beceremeyen ülkelere, IMF uygun gördüğü takdirde, likidite desteği sağlayacaktır.¹⁶³

¹⁶¹ Kissinger, s.11.

¹⁶² Thurow, ss.154-155.

¹⁶³ Aydın, ss.28-29.

Böylece, ABD ekonomik anlamda IMF ve Dünya Bankası ile birlikte Bretton Woods sistemini, siyasal alanda ise Birleşmiş Milletler Sistemini oluşturmuş ve kendisini bu sistemin merkezine yerleştirmiştir. Bu anlamda ABD'nin gücü yalnızca sahip olduğu askeri ve ekonomik kaynaklardan değil, yarattığı uluslararası kurum ve ilişkilerin yani sistemin yapısından da kaynaklanmaktadır.¹⁶⁴

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada meydana gelen hızlı değişime paralel olarak uluslararası ekonomik kuruluş sayısı hızla artmış, dünyanın her bölgesinde çok sayıda ekonomik birleşmeler ortaya çıkmıştır. Bunun doğal sonucu olarak ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık artmış, dışa kapalı otarşik politikalar hızla terk edilmeye başlanmıştır. Küreselleşen ve aynı zamanda bölgeselleşen günümüz dünyasında uluslararası ekonomik kuruluşlar, bu gelişmeye önemli ölçüde katkıda bulunmuş, uluslararası ekonomik ilişkilerin hızla gelişmesini sağlamışlardır.¹⁶⁵

Ekim 1973'le Ocak 1974 arasında petrol fiyatlarının dörde katlanması ise şüphesiz İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayileşmiş ekonomilerin karşılaştıkları ilk küresel şoktu.¹⁶⁶

Yaşanan petrol şoku ve ardından gelen stagflasyon olgusu, 1945'ten beri devam etmekte olan genişleme sürecinin sonuna gelindiğini ilan etmiştir.¹⁶⁷

Avrupa ekonomilerinin bu krizi aşmakta ve işsizliği yok etmekteki özgün sıkıntıları, Keynesgil dönemden kalan yapısal sorunlara dayandırılıyordu: emek pazarındaki aşırıya varan düzenlemeler, finans pazarının bölünmesi, fiyat denetimi, kamu sektörlerinin ekonomiye egemen olması. Ekonominin küreselleşmesinin getirdiği yeni karşılıklı bağımlılıklar ve yeni aktörlerin güçlenmesi karşısında ulusal ekonomilerin çok esnek bir yapıya bürünmesi, bir başka deyişle pazar ve özel teşebbüsün liberalleşmesi gerekirdi. Kurationsızlaştırma, özelleştirme ve vergi baskısının azaltılması bundan böyle ekonomi politikalarının düsturu haline gelecekti.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Özdemir, s.130.

¹⁶⁵ Karluk, s.7.

¹⁶⁶ Adda, s.182.

¹⁶⁷ Aydın, s.17.

¹⁶⁸ Adda, s.186.

Sonuç itibariyle, dünya ekonomisi 30’lu yıllar öncesine geri dönüş anlamına gelecek biçimde, piyasa mekanizmasını merkezine alan ve devletin ekonomiden elini çekmesini öngören liberal bir eksene doğru kaymaya başlayacak ve bu eksen daha sonraları neoliberal dalga ya da küreselleşme olarak adlandırılacaktı.¹⁶⁹

Oya Köymen’e göre ise 1973 krizi farklı bir bakış açısıyla açıklanır;¹⁷⁰

“1973 krizi; pek çok iktisat kitabında petrol ihraç eden ülkeler karteli OPEC’in, 1973 ve 1976’da üretimi kısırarak petrol fiyatlarını artırmasına dayandırılır. Bunun adına da ‘petrol krizi’ demişlerdir. Krizin niteliğine ise yepyeni bir ad konulmuştur: Durgunluk ve enflasyon (stagflation). Durgunluğun anlamı yoğun işsizlikti. Gelişmiş ülke ekonomileri petrole dayandığından, petrol pahalalanınca üretim maliyetleri artmış, karlılık düşmüş, bu nedenle üretim kısılınca da işsizlik artmıştı. Peki enflasyon neden artmıştı? Bu da petrol fiyat artışına bağlanıyordu. Böylece krizin suçlusu durduk yerde fiyatı artıran bir avuç petrol ihracatçısı ülke oluyordu. Oysa ABD’nin Vietnam savaşı nedeniyle 1966’dan 1971’e kadar yapmış olduğu askeri harcamalardan; bu dönemde 3 milyar dolardan 20 milyar dolara çıkan ödemeler dengesi açığından ve petrol fiyatlarının artışı öncesinde başlayan enflasyondan pek bahsedilmez. Aslında OPEC’in fiyat artışı, dünyada başlayan enflasyonun nedeni değil, bir sonucuydu.”

Böylece ABD hem kendi başlatmış olduğu krizi örtbas etmiş hem de en başından beri savunmuş olduğu liberal politikaları bir kez daha meşrulaştırmıştır.

¹⁶⁹ Aydın, ss.61-62.

¹⁷⁰ Köymen, ss.48-49.

4. HAKİM GÜCÜN OLMADIĞI ÇOK KUTUPLU BİR DÜNYADA BREZİLYA, RUSYA FEDERASYONU, HİNDİSTAN VE ÇİN HALK CUMHURİYETİ EKONOMİLERİ

Coğrafi konumların kontrolü ve buna dayanan stratejiler ile öne çıkan statik, dengeli, iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi ile (Berlin Duvarı'nın çökmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması) başlayan ve dünyanın tek hegemonik güç ABD tarafından tanzim edilmesini öngören, enerji kaynaklarını ve güzergahlarını denetleyen, dengesiz, dinamik, jeopolitik belirsizliklerle dolu, asimetric tehditlerin ve devlet dışı aktörlerin yükselişe geçtiği tek kutuplu dünya düzeni çok kısa sürdü. Hegemon güç ABD'nin kaybetmeye başlaması ve yeni yükselen güçlerin peydah olmasıyla birlikte dünya çok kutupluluğa kayarken BRICS adı verilen dört ülke öne çıktı; çalışmanın bu bölümünde bu ülkeler -Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti- kapsamlıca incelenirken hem birbirleriyle hem de eski dünyanın sahibi ABD ile olan ilişkileri irdelenecektir.

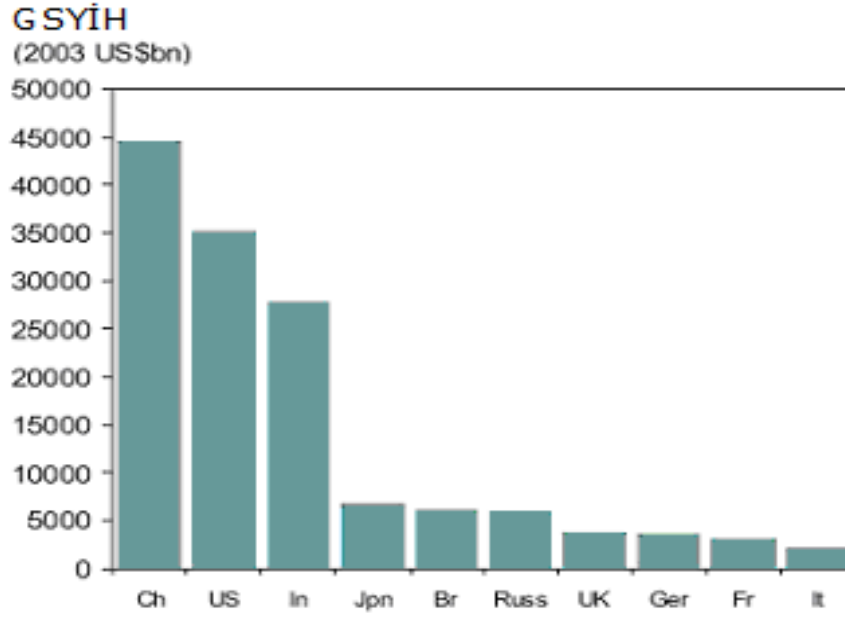
4.1. Goldman Sachs BRICS Teoremi

BRICS kısaltması ilk kez 2001 yılında Goldman Sachs'ın uzmanlarından *Jim O'Neill* tarafından ortaya atılmış ve o günden bu yana çok çeşitli incelemelere tabi tutulmuştur.¹⁷¹

Bu hipotezde Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin - diğer bir deyişle BRICS - ekonomilerinin önümüzdeki 30-40 yıl içerisinde dünya ekonomisinde çok büyük birer güç durumuna gelecekleri öngörülür öyle ki bu dört ülkenin ekonomileri G6 ülkelerinkinden bile büyük olacaktır saptaması yapılır. Yine de içlerinden Çin'in çok daha önde olduğu ve diğer üç ülkenin Çin'e göre daha yavaş ilerleyeceği belirtilir.¹⁷²

¹⁷¹ Dominic Wilson and Roopa Purushothaman. "Dreaming with BRICs: The Path to 2050." *Economic Research from the Goldman Sachs Financial Workbench*, 2003. <http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/brics-dream.html> (14 Ekim 2009)

¹⁷² Wilson, Purushothaman, <http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/brics-dream.html> (14 Ekim 2009)



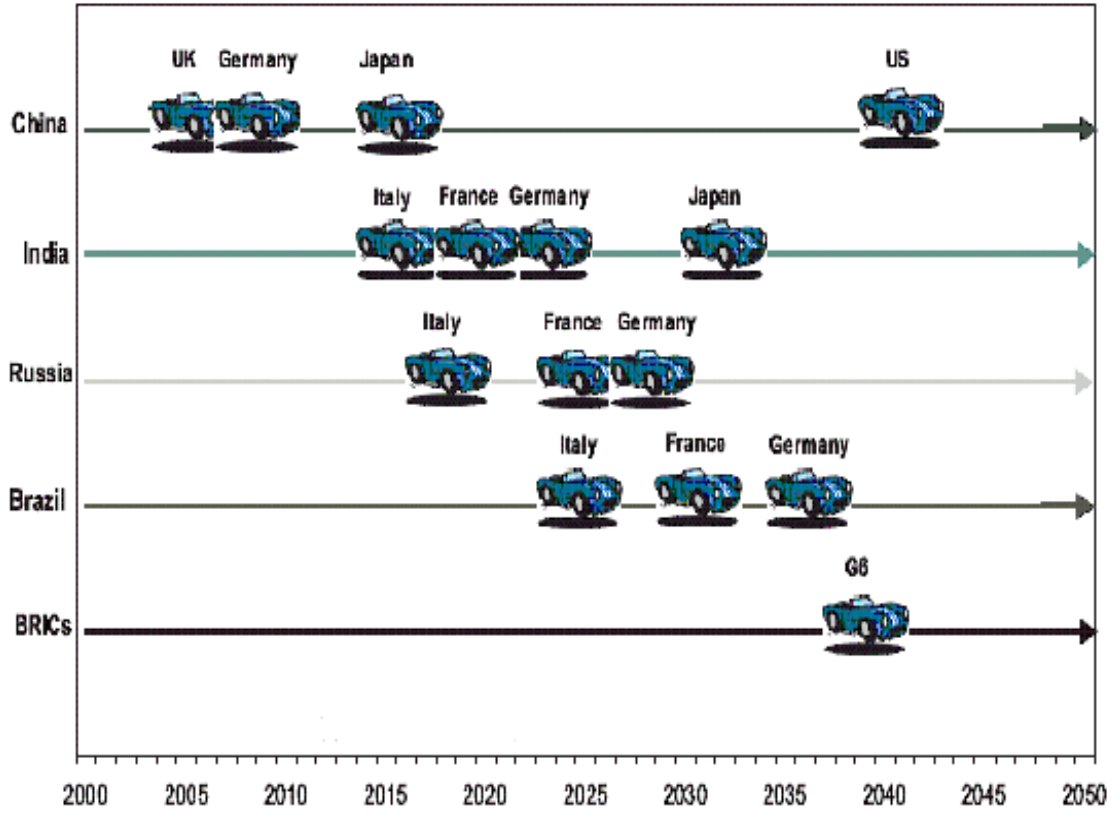
Şekil 3: Goldman Sachs Ekonomistlerinin Tahminlerine Göre 2050 Yılı'nın En Büyük 50 Ekonomisi (GSYİH Büyüklükleri Bakımından)

Kaynak: Dominic Wilson and Roopa Purushothaman. “Dreaming with BRICs: The Path to 2050”, *Economic Research from the Goldman Sachs Financial Workbench*, 2003. <http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/brics-dream.html> (14 Ekim 2009)

*Ch: Çin, US: Amerika, In: Hindistan, Jpn: Japonya, Br: Brezilya, Russ: Rusya, UK: İngiltere, Ger: Almanya, Fr: Fransa, It: İtalya

Aşağıdaki tabloda BRICS ülkelerinin G6 ülkelerinin ekonomilerinden daha güçlü konuma gelecekleri tahmini zaman dilimleri verilmiştir. Örneğin Hindistan ekonomisi 2032 yılında Japonya'nın ekonomisinden daha güçlü bir pozisyonda olacaktır. Bu tabloya göre şimdilik Amerika'yı tahtından edebilecek tek güç Çin ekonomisi olarak gözükmemektedir.¹⁷³

¹⁷³ Wilson, Purushothaman, <http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/brics-dream.html> (14 Ekim 2009)



Şekil 4: BRICS Ülkelerinin G6 Ülkelerinin Ekonomilerinden Daha Güçlü Konuma Gelecekleri Tahmini Zaman Dilimleri

Kaynak:

Wilson,

Purushothaman,

<http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/brics-dream.html> (14 Ekim 2009)

*China: Çin, India: Hindistan, Russian: Rusya, Brazil: Brezilya, UK: İngiltere, Germany: Almanya, Japan: Japonya, Italy: İtalya, France: Fransa, G6: (İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, İtalya, ABD), BRICs: (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin)

Goldman Sachs bu tahminleri aşağıdaki beş unsuru göz önüne alarak yapmıştır.¹⁷⁴

1) Ekonomik büyüklük

2) Ekonomik büyüme

Ekonomik büyümenin üç bileşeni ise;

a- İstihdamdaki büyüme,

b- Sermaye stoğundaki artış,

c- Teknik ilerleme olarak kabul edilir.

3) Gelirler ve diğer toplumsal istatistikler

4) Küresel talep modeli

5) Parasal hareketler

Goldman Sachs raporunda, BRIC ülkelerinin sürekli büyümeyi sağlamayabilmeleri için gerekli gördüğü koşulları da aşağıdaki gibi sıralamıştır;¹⁷⁵

1- *Sağlam makro ekonomik politikalar ve istikrarlı bir makro ekonomik altyapı:* Bütün BRIC ülkeleri son 20-30 yıllık süre içerisinde makro ekonomik istikrarsızlık gibi önemli sorunlarla karşılaşmışlardır ve bazıları hala karşılaşmaya devam etmektedir. Örneğin Brezilya kamu finansmanı ve dış borçlanmadan önemli ölçüde zarar görmüştür. Dolayısıyla sağlam ve istikrarlı makro ekonomik politikalar büyümenin sürdürülebilirliği açısından çok önemli bir unsurdur; Çin'in büyümesi de büyük ölçüde bu politikalara bağlıdır.

2- *Güçlü ve istikrarlı politik kuruluşlar:* Politik belirsizlik ve istikrarsızlıklar yatırımları caydırmakta ve büyümeyi etkilemektedir. Neredeyse bütün BRIC ülkeleri

¹⁷⁴ Wilson, Purushothaman, <http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/brics-dream.html> (14 Ekim 2009)

¹⁷⁵ Wilson, Purushothaman, <http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/brics-dream.html> (14 Ekim 2009)

oldukça büyük politik sorunlar yaşamışlardır. Rusya örneğinde olduğu gibi istikrarlı ve güçlü kuruluşlar ise büyümenin performansını etkileyen önemli bir unsurdur.

3- *Dışa Açıklık*: Ticarete ve doğrudan yabancı yatırımlara olan açıklık başarılı büyümenin bir diğer unsurudur. BRIC ülkelerinin ise açıklığı birbirinden farklıdır, örneğin Hindistan hala birçok ölçütte kapalı sayılmaktadır. Çin'in ise dışa açılma sonucunda kat etmiş olduğu yol hayret vericidir.

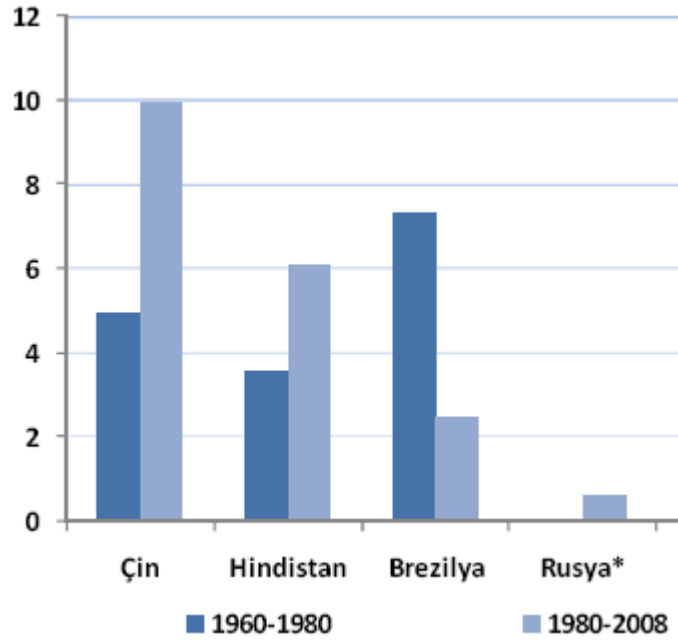
4- *Okur Yazarlık Oranı*: Yüksek öğretim oranındaki artış büyümenin hızı arasında çok kuvvetli bir doğru orantı vardır.

Ülkelerin milli gelirlerine göre sıralamasına baktığımızda ise BRIC ülkeleri dışında dünyanın (satın alma gücüne göre) GSYİH'si en yüksek on ülkesi arasında yer alabilen başka gelişmekte olan ülke olmadığı ortaya çıkıyor. Demek ki BRIC ülkelerinin diğer gelişmekte olan ülkelere göre değerlendirilmesinin en önemli nedeni dünyanın milli geliri en yüksek on ülkesi arasında yer almalarıdır.¹⁷⁶

Goldman Sach 2001 yılında yayınlamış olduğu raporda bu dört ülkenin ekonomisinin global çıktının %10'undan fazla olacağı yönündeydi, oysa bu rakam şimdiden %15'e ulaşarak Goldman Sachs'ın bile beklentilerinin üzerine çıkmıştır.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Sumru Öz, "BRIC ülkelerinde Ekonomik Gelişmeler: Neden Ayrı Bir Grup?", *TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Formu*, Politika Notu No:1015, 2010, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1015.pdf (5 Eylül 2010)

¹⁷⁷ The Economist. "Another BRIC In The Wall, The Perils of Overestimating Emerging Markets", 2008. http://www.economist.com/businessfinance/displayStory.cfm?story_id=11075147 (25 Temmuz 2009)



Şekil 5: BRIC Ülkeleri Büyüme Performansları (%)

Kaynak: Sumru Öz, “BRIC ülkelerinde Ekonomik Gelişmeler: Neden Ayrı Bir Grup?”, *TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Formu*, Politika Notu No:1015, 2010, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1015.pdf (5 Eylül 2010)

BRIC ülkelerinin dünyanın en büyük ekonomileri arasına nasıl katıldığını görmek için büyüme performanslarına bakmak gerekir. Şekil 5, 1980 sonrasında sabit fiyatlarla yıllık ortalama GSYH artışının Çin’de %10, Hindistan’da %6, Brezilya’da %2,5, Rusya’da ise %0,6 olarak gerçekleştiğini gösteriyor. Bundan hareketle, Çin ve Hindistan’ın yüksek işgücü potansiyeli yanında son 20–30 yıldaki büyüme performansı ile dünyanın en büyük gelişmekte olan ekonomileri haline geldiğini söylemek mümkün. Rusya ve Brezilya’nın 1980 sonrasında oldukça düşük seyreden ekonomik büyümesi ise bu iki ülkenin dünyanın en büyük ekonomileri arasına doğal kaynak zenginliğine bağlı olarak zaten yüksek olan milli gelirleri sayesinde katıldığını gösteriyor.¹⁷⁸

Çin ve Hindistan 2008 yılı sonunda etkilerini göstermeye başlayan küresel krizi sadece büyüme oranlarında azalma ile atlattı. Bir başka deyişle bu iki BRIC ülkesi küresel kriz sürecinde ekonomik büyümeyi sürdürebildiler. Brezilya ekonomisi ise

¹⁷⁸ Öz, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1015.pdf (5 Eylül 2010)

küresel krizin başlangıcında iki çeyrek süren bir daralmanın ardından tekrar büyümeye geçti ve 2009 sonunda kriz öncesi gelir düzeyini yakaladı. Küresel krizden en çok etkilenen BRIC ülkesi ise Rusya oldu.¹⁷⁹

Goldman Sach'ın yeni yayınlamış olduğu rapora göre ise bu dört ülkenin büyümeleri yavaşlarken yine de 2008 ve 2009 yıllarında global büyümenin yarısını oluşturmuşlardır.¹⁸⁰

Akademisyenler ve konunun uzmanları Çin'in BRIC ülkeleri arasında çok önemli bir konumda olduğu konusunda ise hem fikirler;

David Rothkopf'un Foreign Policy'de yazdığı gibi Çin olmadan BRICS yalnızca "Bri"dir, aynen yumuşak bir peynir gibi Çin ise bu gruptaki kastır. Çin en etkili veto gücüne, büyük rezervlere, en büyük potansiyel pazara sahip olan ülkedir ve Amerika'nın öz ortağıdır. Deutsche Bank da yapmış olduğu bir araştırmada çok benzer sonuçları ortaya koymuştur, Çin ekonomisinin Rusya Brezilya ve Hindistan ekonomilerinin toplamından büyük olduğunu belirtir.¹⁸¹

Kissinger'a göre de Çin XIX. Yüzyılda Avrupa sömürgeciliğinin aşağılanan bir sujesi olduktan sonra, tarihinde görülmemiş bir şekilde son yıllarda yeniden II. Dünya Savaşından bu yana çok kutuplu dünya sisteminde ortaya çıkmıştır ve bütün büyük, ve potansiyel olarak büyük devletler içinde en fazla yükseleni Çin'dir. Birleşik Devletler zaten en güçlüsüdür. Avrupa daha büyük birliği bir araya getirmek zorundadır. Rusya sendeleyeen bir devdir ve Japonya, zengin fakat çekingen bir ülkedir Çin'e gelince, ekonomik büyümesi yıllık %10 olan, kuvvetli bir ulusal birlik duygusuna ve daimi büyüyen bir askeri güce sahip bulunan bu ülke, büyük devletler arasında en hızlı büyüyen olacaktır.¹⁸²

¹⁷⁹ Öz, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1015.pdf (5 Eylül 2010)

¹⁸⁰ The Economist. http://www.economist.com/businessfinance/displayStory.cfm?story_id=11075147 (25 Temmuz 2009)

¹⁸¹ Foreign Policy, "The BRICs and what the BRICs would be without China", 2009. http://rothkopf.foreignpolicy.com/posts/2009/06/15/the_brics_and_what_the_brics_would_be_without_china (12 Kasım 2009)

¹⁸² Kissinger, s.17, 806

Times'ın eski editörü *William Rees-Mogg* gibi gözlemciler ise yüzyılı çabucak 'Çin Yüzyılı' olarak damgaladı. Ünlü ekonomistler, 21. yüzyıl bitmeden Çin'in dünyanın en büyük ekonomisi olarak ABD'nin yerini alacağını, dolayısıyla en büyük güç olacağını ilan etti. Wall Street Journal, Nobel ekonomi ödülü sahibi on ekonomiste dünyada hangi ülkenin en iyi politikayı yürüttüğünü sorduğunda, çoğu Çin'de birleşti. Örneğin, *Joseph E. Stiglitz*, "Genel ekonomik performansa bakıldığında Çin'in en iyisi olduğu açık. Çin aynı zamanda Doğu Asya mali krizleri sırasında kusursuz yönetim yeteneği sergiledi. Ekonomik büyüme oranı ve esenlik açısından Çin çok etkileyici" dedi.¹⁸³

Ekonomik bağlamda, Çin'in lotomotif görevini üstlendiği Asya uluslararası sistemde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Önde gelen Batılı ekonomiler bu yüksen bölgede yer edinmek için yoğun çaba sarf etmektedirler.¹⁸⁴

Çin'in önümüzdeki yıllarda dünya ekonomisindeki yerini, aşağıdaki yıllık büyüme hız formülünden faydalanarak saptamak mümkündür.¹⁸⁵

Senaryo: Eğer ABD %3 oranında, Çin'de %7 oranında büyürse, bu durumda Çin ekonomisinin kaç yıl sonra ABD ekonomisine ulaşacağını aşağıdaki yöntemle hesaplamak mümkündür.

$$Y_t(\text{ABD}) = Y_0(\text{ABD}) \cdot (1+r(\text{ABD}))^n$$

$$Y_t(\text{ÇİN}) = Y_0(\text{ÇİN}) \cdot (1+r)^n$$

$Y_0(\text{ABD}) \cdot (1+r(\text{ABD})) = Y_0(\text{ÇİN}) \cdot (1+r)^n$ bu eşitlikte gerekli düzeltmeler yapıp LOG değerleri alınması halinde

$$n = [\log Y_0(\text{ABD}) - \log Y_0(\text{ÇİN})] / [\log(1+r \text{ ABD}) - \log (1+r \text{ ÇİN})]$$

¹⁸³ Jasper Becker, *Ejder Şahlanıyor -Bugünkü Çin'e İçeriden Bir Bakış-*, Algan Sezgintüredi (çev.), İstanbul: NTV Yayınları, 2007, s.242.

¹⁸⁴ Mehmet Ögütçü, *2000'li Yıllara Doğru Yeni Ekonomik Süpergüç: Çin*, 1. Baskı, İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayınları, 1995, s.29.

¹⁸⁵ Mevlüdiye Şimşek, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine İlişkin Senaryolar", *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, Sayı:2, 2005, ss.87-88.

$$n = (\log 10900 - \log 1400) / (\log 1.07 - \log 1.03)$$

n = 44.5 ise, Çin ekonomisi, 44 y 1 5 ay sonra ABD GSMH'na (atlas metoduna göre) erişebilecektir. Bu 2048 yılına tekabül etmektedir.

Aralarında herhangi bir anlaşmaya imza atmasalar bile, ekonomik potansiyelleri ve büyüme hızları göz önüne alındığında, Çin başta olmak üzere BRIC ülkelerinin dünya ekonomisinde güç kaymasına sebep olmaları kaçınılmaz görünüyor.¹⁸⁶

Hipotezde ilgili ülkelerin AB gibi bir ticaret ortaklığı ya da herhangi bir ekonomik blok oluşturacağına dair bir ibare yer almazken 16 Haziran 2009 tarihinde BRIC ülkeleri liderleri ilk zirve toplantılarını Rusya'nın Yekaterinburg kentinde yapmışlar ve çok kutuplu dünya düzeninin kurulması için bir deklarasyon yayınlamışlardır.¹⁸⁷

4.2. Brezilya Ülke Etüdü

Dünyanın kapladığı alan açısından beşinci büyük ülkesi olan Brezilya - kuzeyden güneye 4.320 km, doğudan batıya 4.326 km'dir- aynı zamanda dünyanın en kalabalık -2008 yılı nüfusu 191 milyon kişiden oluşmaktadır- beşinci ülkesidir de. Başkanlık sistemi ile yönetilen federal bir cumhuriyettir. Bayrağındaki sarı, topraklarından bol miktarda çıkarılan altını, mavi, denizi ve yeşil, ormanları temsil eder.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Öz, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1015.pdf (5 Eylül 2010)

¹⁸⁷ Wilson, Purushothaman, <http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/brics-dream.html> (14 Ekim 2009)

¹⁸⁸ Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi. "Brezilya Federal Cumhuriyeti Ülke Raporu". 2008. <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/brezilya.pdf> (30 Kasım 2009)

Tablo 5

Brezilya Ülke Profili

BREZİLYA ÜLKE PROFİLİ	2000	2005	2007	2008
NÜFUS (MİLYON)	174,17	186,07	190,12	191,97
NÜFUS ARTIŞ HIZI (%)	1,4	1,2	1,0	1,0
YÜZÖLÇÜMÜ (BİN KM)	8.514,9	8.514,9	8.514,9	8.514,9
ULUSAL YOKSULLUK ORANI (%)	..	..	..	..
GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA, ATLAS METHODU (MİLYAR \$)	673,69	739,59	1.151,26	1.401,33
KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA, ATLAS METHODU (\$)	3.870	3.970	6.060	7.300
SATINALMA GÜCÜ PARİTESİNE GÖRE GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA (MİLYAR \$)	1.186,34	1.543,62	1.809,61	1.934,42
SATINALMA GÜCÜ PARİTESİNE GÖRE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYİH (MİLYAR \$)	6.810	8.300	9.520	10.080
NÜFUSUN YÜZDE 20'SİNİ OLUŞTURAN EN YOKSUL KESİMİN GELİRDEN ALDIĞI PAY (%)	..	2,9	3,0	..
ORTALAMA YAŞAM SÜRESİ (YIL)	70	72	72	72
DOĞURGANLIK ORANI (KADIN BAŞINA)	2,4	2,1	1,9	1,9
ÖLÜM ORANI (HER 1000 KİŞİDEN)	34	26	23	22
ORMAN ALANI (BİN KM)	4.932,1	4.777,0	4.714,9	..
TARIM ALANI (TOPLAM ALANIN %)	30,9	31,2	31,1	..
YENİLENEBİLİR ULUSAL TEMİZ SU KAYNAĞI	..	..	28.498	28.223
ENERJİ KULLANIMI (KİŞİBAŞINA KG BAZINDA PETROL KULLANIMI)	1.086	1.159	1.239	..
KİŞİ BAŞINA KARBONDİOKSİT EMİSYONU (METRİK)	1,9	1,9	..	..
KİŞİ BAŞINA ELEKTRİK TÜKETİMİ (kWh)	1.894	2.017	2.171	..
INTERNET KULLANIMI (HER 100 KİŞİDEN KAÇI)	2,9	21,0	30,9	37,5
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA (MİLYAR \$)	644,70	882,19	1.333,27	1.575,15
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA BÜYÜME HIZI (YILLIK %)	4,3	3,2	5,7	5,1
ENFLASYON ORANI	6,2	7,2	3,7	5,9
TARIMIN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILAYA KATMA DEĞERİ	6	6	6	7
SANAYİNİN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILAYA KATMA DEĞERİ	28	29	28	28
HİZMETLERİN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILAYA KATMA DEĞERİ	67	65	66	65
İHRACAT (% GSYİH)	10	15	14	14
İTHALAT (% GSYİH)	12	12	12	14
NAKİT FAZLASI / AÇIĞI (% GSYİH)	..	0,0	-1,9	-1,3
YÜKSEK TEKNOLOJİ ÜRÜNLERİNİN İHRACATI (TOPLAM İHRACAT İÇİNDEKİ %'Sİ)	19	13	12	12
MAL TİCARETİ (% GSYİH)	17,7	22,2	21,5	24,2
TOPLAM DIŞ BORÇ STOĞU (MİLYON \$)	241.552	187.431	237.472	255.614
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (ÖDEMELER DENGESİ, MİLYON \$)	32.779	15.066	34.585	45.058

Kaynak: Worldbank. [World Development Indicators Database, Brazil. 2009.](http://data.worldbank.org/country/brazil)
<http://data.worldbank.org/country/brazil> (10 Ocak 2010)

Eski bir Portekiz sömürgesi olan Brezilya adını kırmızı boya üretmek için kullanılan bir ağaç olan pau brasilden almıştır. Bu aslında dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Çünkü tarım ürünlerine bağlı dış satımının birinci evresini bu kereste cinsi oluşturur. Bu Brezilya'nın beş evreden oluşan dış ticaret evresinin birincisidir ve ekonominin genel olarak tarıma bağlı olduğunun en önemli göstergelerinden biridir. Daha sonra sıra ile şeker kamışı, altın, gümüş gibi madenlerin bulunması ve altın üretiminin azalması ile kahve ekonomisine geçilmesi, 1930'dan sonra başlayan endüstrileşme Brezilya'nın ekonomik tarihinin bir özeti gibidir.¹⁸⁹

Engin tarımsal kaynaklara sahip ülkenin iki tane önemli tarım bölgesi bulunmaktadır. Ülkenin güney kısmının yarısından oluşan ilk bölge, daha çok yağış almaktadır; yarı ılıman bir iklime daha verimli topraklara, daha ileri teknoloji ve girdi kullanımına, yeterli altyapıya ve daha deneyimli çiftçilere sahiptir.¹⁹⁰

Tarımda ürettiği oldukça çeşitli ürün yelpazesıyla, gıda sektöründe kendi kendine yeten bir ülke olan Brezilya, dünyanın en büyük şeker, kahve, portakal suyu, soya, et ürünleri, tütün, mısır, deri ve pamuk üreticileri arasındadır. Tarım ürünleri bakımından dünyanın en önemli ticaret yapan ülkelerinden biri olmasına rağmen, sektör 1980'lerin sonuna kadar korumacı politikalara maruz kalmıştır. Bu sebeple ülkenin çoğu yerinde kullanılan teknikler geri kalmış; gübre kullanımına, tohum seçimine çok az önem verilmiştir. Büyük ölçekli makineleşme ülkenin güneyindeki eyaletlerle sınırlanmıştır. 1990'lardaki ticaret liberalizasyonu ise Brezilya'nın tarımsal üretimdeki karşılaştırmalı avantajını güçlendirmiş olup, verimliliğini artırmıştır.¹⁹¹

Brezilya'da özellikle soya, pamuk, ayçiçeği, yer fıstığı ve kolza gibi bitkilerin yağından etanol kullanılarak üretilen biodizelin yıllık tüketimi 2005 yılında 40 milyon tona çıkmıştır. Biodizel, iç tüketimin yanı sıra Fransa (PSA – Peugeot Citroën), Almanya (Siemens, Bosch, (CrystalSev), ABD (International Engines South America), İsveç (CrystalSev) ve İngiltere'ye (CrystalSev) ihraç edilmektedir. Brezilya'nın küresel

¹⁸⁹ Aslıhan Başer, “Brezilya'nın Ekonomik Gelişimi ve Küresel Güç Olma İsteği”, *Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkez*, 2010, <http://www.turksam.org/gençbakis/a2134.html> (15 Temmuz 2010)

¹⁹⁰ Begüm Tatari, “Brezilya Ekonomisi ve Türkiye-Brezilya Dış Ticareti”. *İzmir Ticaret Odası*. 2006. <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/ECA53D7D-129C-4566-9CF1-0F0860EA02B5/9070/BREZILYA2007EYLUL.pdf> (27 Nisan 2008)

¹⁹¹ Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi. <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/brezilya.pdf> (30 Kasım 2009)

ethenol pazarında daha çok pay alabilmek için, tarım alanlarını artırmak istemesi halinde de, gıda maddesi ekim alanlarının doğal olarak azalması sonucunda dünya gıda fiyatlarının aşırı bir şekilde yükselmesi ve dünya tarımsal üretiminde kriz yaratabileceği, değerlendirmesi yapılmaktadır. Ayrıca Brezilya Amazon ormanları ile dünyadaki en geniş tropikal orman ve oksijen rezervlerine de sahiptir. Küresel ısınmaya karşı Brezilya'nın önemli sorumlulukları bulunmakta olup, yağmur ormanlarının küçülmesi, küresel iklim değişiklikleri nedeniyle tüm dünyayı yakından ilgilendirmektedir.¹⁹²

Brezilya, büyük ölçüde mineral kaynaklarına sahip bir ülkedir. Dünyanın en büyük üreticisi ve ihracatçısıdır. Demir rezervleri, dünya toplamının üçte birine denk gelmektedir. Latin Amerika'nın en büyük boksit yatakları bu bölgededir. Dünyadaki en geniş niyobyum yatakları yine Amazon bölgesinde bulunmakta ve Brezilya, dünya rezervlerinin %78'ini elinde tutmaktadır.¹⁹³

Petrol ve türevleri rezervleri açısından Latin Amerika ülkeleri arasında, Venezüella ve Meksika'dan sonra 3. sırada yer alan Brezilya'nın bu ürünler bazındaki ithalatı 1980'li yılların ortalarında toplam ithalatın neredeyse %70'ini oluşturuyordu; bu sebeple Brezilya hükümeti ithal petrol ve türevlerine bağımlılığını azaltmak için bir program kabul etmiş ve alternatif enerji kaynakları üzerinde durmaya başlamıştır. Örneğin nehirler, ana havza Amazon bölgesi olmak üzere, yaklaşık 4 milyon km'lik büyük hidrolik enerji potansiyelini kullanarak dünyanın önde gelen hidroelektrik üreticilerinden biri olmuştur; toplam 90.000 megawattlık elektrik üretim kapasitesinin 66.000 megawattını hidroenerji üretimi oluşturmaktadır.¹⁹⁴

Enerji sektörünün yeniden yapılandırılmasını takiben, doğalgazın Brezilya'nın enerji ihtiyacını karşılamada daha büyük bir paya sahip olacağı umulmaktadır. 1999'da faaliyete geçen ve Bolivya'dan Brezilya'ya uzanan yeni gaz boru hattı sayesinde

¹⁹² Esin Şen (hızl.), "Brezilya Ülke Raporu", *IGEME*, 2009, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page//Ulke_Raporu_BREZ%C4%B0LYA-IGEME-2009_00003403.pdf (20 Mart 2010)

¹⁹³ Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servis, <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/brezilya.pdf> (30 Kasım 2009)

¹⁹⁴ Tatari, <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/ECA53D7D-129C-4566-9CF1-0F0860EA02B5/9070/BREZILYA2007EYLUL.pdf> (27 Nisan 2008)

Brezilya'nın toplam enerji tüketimi içerisindeki doğalgazın payının %2,5 iken, 2010 yılının sonunda %10'a çıkacağı tahmin edilmektedir.¹⁹⁵

Brezilya Latin Amerika'daki en gelişmiş endüstriyel sektörlerle sahiptir. Brezilya'nın çok çeşitli sanayi sektörleri, GSYİH'sinin üçte birini oluşturmaktadır; otomobil ve parçalarından, diğer makine ve teçhizatlar; çelik, tekstil, ayakkabı, çimento, ağaç, demir ve kalaydan, petrokimyasallar, bilgisayar üretimi, hava araçları ve dayanıklı tüketici mallarına kadar uzanmaktadır. En önemli otomobil üreticileri Brezilya'da üretim merkezlerini kurmuştur. Örneğin 1999 yılında Realin devalüasyonuna rağmen -ki bu dönemde 1998'e göre üretim %15, ihracat %33 oranında azalma kaydetmiştir- Ford, Mercedes Benz, Volkswagen ve Renault gibi Brezilya'nın potansiyel büyük otomobil pazarında paylarını artırmak isteyen, uzun vadeli bakış açısına sahip, Brezilya'yı diğer Latin Amerika pazarlarına da açılmak için bir ihracat üssü olarak kullanmayı düşünen yabancı yatırımcılar ise yeni yatırımlar yapmaya bu dönem de bile devam etmişlerdir. Brezilya'nın araç ihracatının büyük bir bölümü başta Arjantin olmak üzere komşu Latin Amerika ülkelerine gerçekleşmektedir.¹⁹⁶

Brezilya otomotiv, makineler ve elektrikli ekipmanlar gibi geleneksel sektörlerin yanı sıra; havacılık sanayi ve telekomünikasyon ekipmanları alanında son on yılda önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. 1930'lardan itibaren ithal ikameci sanayileşme modeli ile büyük imalat sektörünü geliştirmiştir. 1970'lere gelindiğinde ihracat üretim kapasitesi genişlemiş ve yüksek yatırımlar gerçekleştirilmiştir. 1980'lerde ise, Brezilya temel ara malları ihraç eder hale gelmiştir. İmalat sanayinin canlanmasında devletin desteğinin de önemli katkısı olmuştur. Yabancı pazarlara girişte ihracat teşvik kredileri, yenilikçi firmalara kısa, uzun, orta vadeli krediler BNDES Ulusal Bankası tarafından verilmektedir.¹⁹⁷

1989'da başkan *Fernando Collor de Melo*'nun seçilmesini takiben, Brezilya ticarete liberalizasyon programını uygulamış ve ihracat performansını yükseltmiştir. 1991 yılından sonra MERCOSUR Gümrük Birliği'nin oluşturulmasıyla, Arjantin, Paraguay ve

¹⁹⁵ Sen, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page/Ulke_Raporu_BREZ%C4%B0LYA-IGEME-2009_00003403.pdf (20 Mart 2010)

¹⁹⁶ Tatari, <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/ECA53D7D-129C-4566-9CF1-0F0860EA02B5/9070/BREZILYA2007EYLUL.pdf> (27 Nisan 2008)

¹⁹⁷ Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi. <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/brezilya.pdf> (30 Kasım 2009)

Ukrayna ile olan tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılmasına önem verilmiştir. 1990'ların ilk dört yılında ticaret fazlalıkları gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁸

1994 yılında başkanlığa seçilen *Fernando Cardoso* 1994'te "Real Planı" adı verilen bir ekonomik istikrar programı başlatmıştır. Bu program enflasyonun düşürülmesinde büyük ölçüde başarılı olmuştur. Plan aynı zamanda dünyanın en geniş özelleştirme programını başlatmıştır; pek çok devlet kuruluşu satılmış fakat çok karlı kuruluşlar çok düşük fiyatlarla özelleştirdiği için hem kamu sektörü içinden çıkılmaz bir hale girmiş, hem de ekonomi de düzelme sağlanamamıştır. Büyüme yavaşladığında ise Brezilya ekonomisinin dış finansal desteğe bağımlılığı ve hükümetin finansmanını kontrol edememesi, ekonomiyi dış şoklara açık bir hale getirmiş; dünya ekonomisini etkileyen ve peş peşe gelen Meksika (1995), Asya (1997) ve Rusya (1998) krizleri Brezilya'yı da etkilemiş, ekonomik dengenin sağlanmasında ciddi sıkıntılara yol açmıştır. Son yıllarda ülkenin ekonomi politikaları üç hedefe kitlenmiş durumdadır; (1) enflasyonun kontrolü, (2) dış ticaret dengesi, (3) ekonomik kalkınmanın desteklenmesi. Ocak 2007'de kalkınmanın hızlandırılması amacıyla yürürlüğe konulan ekonomik program, özellikle eyaletler arası işbirliğini destekleyen, sosyal güvenlik, vergi ve iş gücü reformları ile birlikte, yatırım alt yapısını teşvik eden düzenlemeler içermiştir.¹⁹⁹

Bölge ülkelerinin hepsinde olduğu gibi Brezilya'da da, istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin temininde dış dünyaya daha fazla açılmak suretiyle uluslararası ticaretten daha fazla pay alınarak ve daha fazla yabancı sermaye çekilerek gerçekleşeceği bilinci yerleşmektedir.²⁰⁰

Ancak yine de Brezilya, diğer gelişen ülkelerle karşılaştırıldığında daha kapalı bir ekonomiye sahiptir. 1990'lı yıllarda ticaretin serbestleşmesi ve son altı yıldır daha aktif biçimde yürütülen ihracat artırıcı tanıtım politikaları ile mal ticaretindeki büyüme artmıştır. Son 10 yılda Brezilya'nın dış ticaretinde kârlılık artışı yaşanmıştır. Rekabetçi para birimi ve

¹⁹⁸ Şen, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page//Ulke_Raporu_BREZ%C4%B0LYA-IGEME-2009_00003403.pdf (20 Mart 2010)

¹⁹⁹ Başer, <http://www.turksam.org/gencbakis/a2134.html> (15 Temmuz 2010)

²⁰⁰ Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi, <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/brezilya.pdf> (30 Kasım 2009)

son on yılın başındaki düşük yurtiçi talep bu durumun diğer nedenleri olarak gösterilebilir.²⁰¹

Brezilya pazarının dışa açıklık oranı (İhracat + Mal ve Hizmet İthalatı / GSYİH) son yıllarda büyük bir artış göstermiştir. 1996-1999 döneminde %18,1 olan dışa açıklık oranı, 2000-2003 döneminde %27,3'e yükselmiştir. Dışa açıklık oranı 2005 yılında %21,7 2006 yılı itibariyle %21,4 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca Brezilya DTÖ'ye olan yükümlülükleri doğrultusunda, tarife oranlarını periyodik olarak düşürmek zorundadır.²⁰²

17.yy'da dünyanın en büyük şeker üreticisi olan Brezilya, bu dönemde şeker kamışı tarlalarında çalışmak üzere çok sayıda Afrikalı köleyi ülkeye getirmiştir. 17. yy'ın ikinci yarısında ise şekerin ekonomideki ağırlığı azalmaya başlamıştır. Şeker üretimindeki azalma sonucunda, şeker üreten bölgelerden keşfedilmemiş bölgelere doğru yayılmaya başlamıştır. Bu yayılmanın en önemli sonucu altının bulunmasıdır. Altın ve elmas zamanla şekerin yerine geçerek ülkenin başlıca ihracat ürünü haline gelmiştir. Ülke bir yandan Avrupa'ya büyük ölçülerde altın ihraç etmeye başlarken, diğer yandan da madencilerin varlığı besin maddeleri tarımı ile hayvancılığın gelişimini sağlamıştır. Maden bölgeleriyle kıyı arasındaki ilişkiler gelişirken, yol boyunca tarım merkezleri oluşmuştur. 19. yy'ın ikinci yarısından itibaren, Brezilya kahve ile yeni bir ihracat hamlesine girmiştir. Kahve, bugün de ülkenin başlıca gelir kaynaklarından biridir. 19. yy'dan itibaren kauçuk ülkenin kuzey bölgelerinin gelişiminde büyük rol oynamıştır.²⁰³

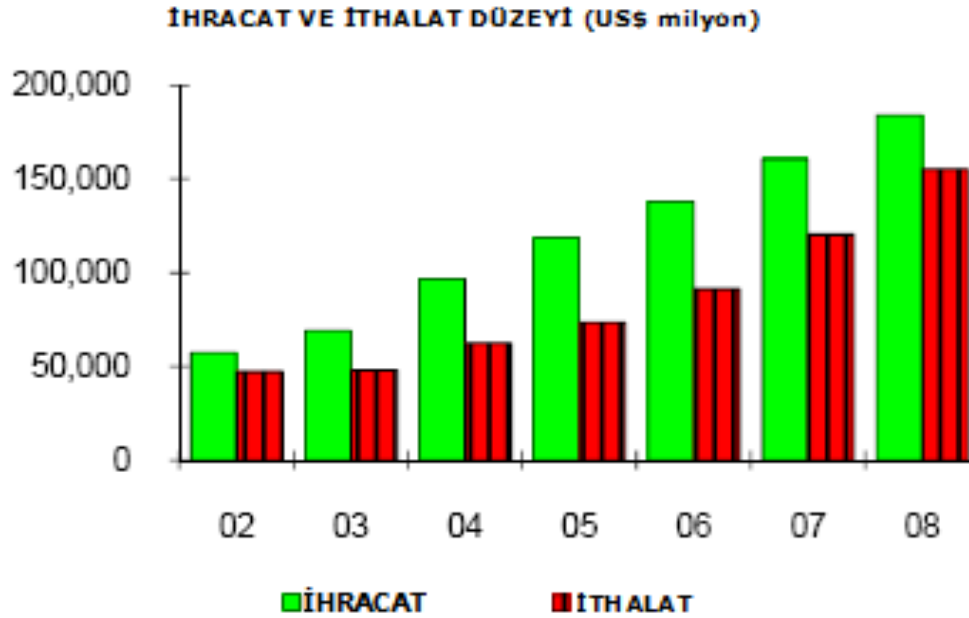
Brezilya'nın son 5 yıllık ithalat-ihracat rakamlarına ve bu zaman içinde meydana gelen eğilimlere baktığımızda ise, hangi sektörlerin ülke dış ticareti için daha öne çıktığını anlamak bakımından önemlidir. 2003 yılında 73,2 milyar dolar olan ülke ihracatı 2007 yılında yaklaşık %120 artarak 160,6 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Brezilya bu

²⁰¹ Esra Ayan, "Brezilya Ülke Raporu", *İMMİB Pazara Giriş Şubesi*. 2008.
http://www.immib.org.tr/userfiles/documents/pdf/ulke_raporlari/BREZ%C4%B0LYA%20%C3%9Cİke%20Profili.%2030%20Ekim%202008.pdf (15 Mart 2009)

²⁰² Şen, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page//Ulke_Raporu_BREZ%C4%B0LYA-IGEME-2009_00003403.pdf (20 Mart 2010)

²⁰³ Meltem Türkoğlu (hızl.). **Brezilya Ülke Profili**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1998, ss.9-10

başarısını ihraç mallarını çeşitlendirerek ve geleneksel pazarların dışında kalan pazarlara açılarak elde etmiştir.²⁰⁴



Şekil 6: Brezilya İhracat ve İthalat Düzeyi (US\$ milyon)

Kaynak: Worldbank. Worldbank Datas, Brazil at a Glance, 2009, http://devdata.worldbank.org/AAG/bra_aag.pdf (10 Ocak 2010)

Brezilya'nın dış satımı iki ana kategoriye ayrılır; (1) Ham ve yarı işlenmiş ürünler; demir, alüminyum, manganez ve diğer madenler; soya, seker, kahve, kakao, pamuk, mısır, yarak tütün, meyveler ve diğer tarım ürünleri, her tür et; (2) İmal edilmiş mallar, uçaklar, motorlu araçlar, gemiler, lokomotifler ve vagonlar, bu araçlara ait yedek parçalar ve demir ve çelik alaşımları ve ürünleri, kağıt mekanik sistemler, buhar veya elektrik ve elektronik motorları, makine ve donanımları, fiberoptik dahil iletişim sistemleri, eczacılık ürünleri, kozmetik ve ilaçlar, hastane tıp ve dişçi donanımları, tekstil, ayakkabı, müzik aletleri, oyuncaklar, mobilya ve ev eşyaları, bilgisayarlar ve yazılım dahil büro makineleri, plastik ürünler, işlenmiş sığır eti, tavuk ve diğer etler,

²⁰⁴ Ayan, http://www.immib.org.tr/userfiles/documents/pdf/ulke_raporlari/BREZ%C4%B0LYA%20%C3%9Cİke%20Profili.%2030%20Ekim%202008.pdf (15 Mart 2009)

portakal suyu, meyveler, sebzeler, kahve, petrokimya ürünleri kullanıma hazır tutulmaktadır.²⁰⁵

Tablo 6

Brezilya'nın Başlıca İhracat Ürünleri

	2003	2004	2005	2006	2007
İhracat	73.203	96.677	118.530	137.807	160.649
Nakliye Ekipmanları ve parçaları	11.176	14.346	17.801	20.098	20.092
Metalurji ürünleri	7.158	9.792	13.079	15.068	18.666
Soya, yağlar	7.934	9.822	8.669	10.481	13.182
Kimyasal ürünler	1.744	1.722	2.382	3.936	3.012

Kaynak: Esin Şen (hızl.), “Brezilya Ülke Raporu”, *IGEME*, 2009, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page//Ulke_Raporu_BREZ%C4%B0LYA-IGEME-2009_00003403.pdf (20 Mart 2010)

Brezilya'nın 2007 yılı ithalatında ağırlığı olan ürünler, mineral yakıtlar, makine-elektrikli aletler, taşıt araçları, organik kimyasallar, optik-tıbbi cihazlar, gübreler, plastik, eczacılık ürünleri, kauçuk, bakır, hava taşıtları, çeşitli kimyasallar, demir ve çelik, hububat, metal cevherleri, cüruf ve kül olarak sıralanmaktadır.²⁰⁶

²⁰⁵ Şen, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page//Ulke_Raporu_BREZ%C4%B0LYA-IGEME-2009_00003403.pdf (20 Mart 2010)

²⁰⁶ Şen, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page//Ulke_Raporu_BREZ%C4%B0LYA-IGEME-2009_00003403.pdf (20 Mart 2010)

Tablo 7

Brezilya'nın Başlıca İthalat Ürünleri

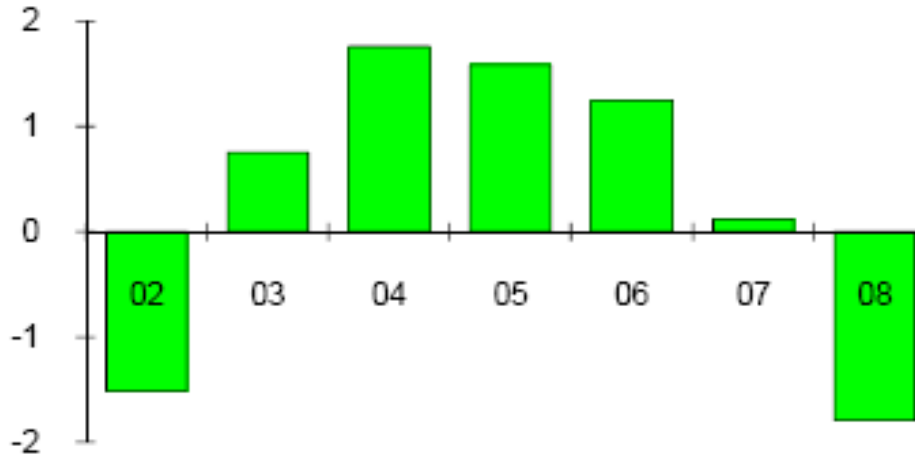
	2003	2004	2005	2006	2007
İthalat	48.290	62.835	73.606	91.355	120.621
Makine ve elektrikli ekipmanlar	11.945	14.410	18.228	23.560	31.450
Kimyasal ürünler	8.782	11.092	12.384	14.414	18.585
Yağ	6.591	10.315	11.923	15.201	20.068
Nakliye Ekipmanları ve parçaları	4.942	6.536	8.287	10.301	14.416

Kaynak: Esin Şen (hızl.), “Brezilya Ülke Raporu”, *IGEME*, 2009, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page//Ulke_Raporu_BREZ%C4%B0LYA-IGEME-2009_00003403.pdf (20 Mart 2010)

1995 yılından beri açık veren dış ticaret dengesi 2001 yılında fazla vermiş, 2006 yılında da bu fazla 46,1 milyar dolara yükselmiştir. İzleyen yıllarda da küresel kriz etkisini gösterene kadar dış ticaret dengesi fazla vermeye devam etmiştir.²⁰⁷

²⁰⁷ Ayan, http://www.immib.org.tr/userfiles/documents/pdf/ulke_raporlari/BREZ%C4%B0LYA%20%C3%9CIke%20Profili.%2030%20Ekim%202008.pdf (15 Mart 2009)

CARI İŞLEMLER DENGESİNİN GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILAYA ORANI (%)



Şekil 7: Brezilya Cari İşlemler Dengesinin Gayrisafî Yurtiçi Hasılaya Oranı (%)

Kaynak: Worldbank. Worldbank Datas, Brazil at a Glance, 2009,
http://devdata.worldbank.org/AAG/bra_aag.pdf (10 Ocak 2010)

Brezilya'nın ihraç ettiği ülkelerin başında ABD gelmektedir. ABD'ye gerçekleştirdiği ihracat değeri 24,8 milyar dolardır. Bu rakam, Brezilya'nın ihracatında 2, 3 ve 4. sırada yer alan Arjantin, Çin ve Hollanda'ya gerçekleştirdiği ihracat rakamlarının toplamına eşittir. Ancak ABD 2003 yılında Brezilya'nın ihracatında %23,1'lik bir paya sahipken bu oran giderek düşmüş ve 2007 yılında %15,8'e kadar gerilemiştir. Benzer şekilde 2003 yılında ABD Brezilya ithalatında %20,1 oranla birinci sıradayken 2007 yılında aynı sırayı korumuş ancak payı %15,7'ye düşmüştür.²⁰⁸

Brezilya'nın ticaret politikasının bel kemiğini MERCOSUR oluşturmakla birlikte, Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşmaları (FTAA – Free Trade Agreement of Americas) ile de müzakereler yürütmektedirler. Ancak, -şekerkamışından üretilen- etenolde dünyanın bir numaralı üreticisi Brezilya ile -mısırdan yapılan etenolün- iki numaralı büyük üreticisi ABD'nin rakip konumları, ABD'de tarımsal lobilerin gücü

²⁰⁸ Ayan,
http://www.immib.org.tr/userfiles/documents/pdf/ulke_raporlari/BREZ%C4%B0LYA%20%C3%9Cİke%20Profili.%2030%20Ekim%202008.pdf (15 Mart 2009)

dikkate alındığında FTAA görüşmelerini tıkayacak yeni bir ihtilaf konusunun ortaya çıkması mümkün bulunmaktadır.²⁰⁹

Brezilya ile aynı kıtada bulunan ABD ile Arjantin'in Brezilya ithalatında ilk sıralarda alması beklenen bir durumken, Çin ile ithalat rakamının bu denli fazla olması, Çin'in dünya pazarlarında olduğu gibi Brezilya'da da egemen olmaya başladığının göstergesidir.²¹⁰

Diğer üç BRIC ülkesine göre Brezilya'nın sahip olduğu avantajlar ise şöyle sıralanabilir;²¹¹

- Brezilya'daki şehir ve kırsal yaşantı arasındaki standart farklılığı Çin ve Hindistan'da olduğu gibi endişe verici boyutlarda değildir.
- Brezilya; Çin ve Rusya'dan farklı olarak sosyal değişimlerle ilgili görüşmeleri köklü çok-partili demokratik bir ortamda yapmakta ve bunu özgürlüğün bir açıklaması olarak görmektedir.
- Brezilya diğer üç BRIC ülkesi gibi agresif milliyetçi hareketler ve diktatörlükler sergilememiştir.
- Brezilya'nın Gini katsayısı 1996 - 2006 yılları arasında - neredeyse dünyanın geri kalanı tam tersi yönde hareket ederken - 0,6'dan 0,56'ya düşmüştür. Dünya Bankası verilerine göre Brezilya'da 1998 yılı itibariyle kırsal nüfusunun %51'i mutlak yoksulluk sınırı altında yaşarken beş yıl içinde bu oran %41'e inmiştir.²¹²
- Dünyanın en büyük 15 ekonomisi arasında yer alan Brezilya, Latin Amerika ve Karayipler bölgesindeki en büyük ve ürün çeşitliliği en fazla olan sanayi merkezidir. Brezilya, tarım ürünleri (soya, seker,

²⁰⁹ Şen, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page//Ulke_Raporu_BREZ%C4%B0LYA-IGEME-2009_00003403.pdf (20 Mart 2010)

²¹⁰ Ayan, http://www.immib.org.tr/userfiles/documents/pdf/ulke_raporlari/BREZ%C4%B0LYA%20%C3%9Cİke%20Profili.%2030%20Ekim%202008.pdf (15 Mart 2009)

²¹¹ The Economist, "The Delights of Dullness (Brazil)", 2008. http://www.economist.com/world/americas/displaystory.cfm?story_id=E1_TTDQJPJR (25 Temmuz 2009)

²¹² Öz, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1015.pdf (5 Eylül 2010)

portakal, tütün, kakao, kahve), canlı ürünleri (et, tavuk eti), ağaç ürünleri (kağıt, kağıt hamuru), deri ve ayakkabı ile mineral ve metal ürünlerinde (demir-çelik ve alüminyum) dünya çapında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.²¹³

Düşük kaliteli eğitim sistemi, ülkenin ana zayıf noktalarından biridir. 1980 yılında % 25 olan 15 yaş üstü okuma yazma bilmeyenlerin oranı 2005 yılında %11'e düşmüş, 25 yaş üstü ortalama eğitim süresi 1980 yılında 3,6 yıl iken 1991'de 4,9 yıla, 2005'te ise 6,5 yıla yükselmiştir. Fakat diğer gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında Brezilya'nın eğitim standartları geri kalmaktadır. Örnek vermek gerekirse Arjantin'in 15 yaş üstü nüfusunun ortalama eğitim süresi 9 yıl civarındayken Meksika'da bu rakam 7 düzeylerindedir.²¹⁴

Brezilya, uyguladığı başarılı ekonomik program sonucunda, Aralık 2005'te, IMF'ye olan 15,5 milyar dolarlık borcunu tamamıyla kapatarak, bundan böyle IMF'den mali yardım almayacağını bildirmişti. Nisan 2009'da ise Brezilya IMF'nin, mali katkıda bulunma davetini kabul ederek, Fon'a 4.8 milyar dolar kredi vereceğini bildirmiştir. Brezilya Maliye Bakanı Mantega, IMF'nin kendilerini "kredi veren ülke statüsü" vererek, sağlam bir ekonomiye sahip olduklarını teyit ettiğini vurgulamıştır.²¹⁵

Goldman Sachs ekonomistleri 2003 yılında Brezilya'yı, dünyaya gelecekte hakim olacak diğer üç büyük ülke olan Rusya, Hindistan ve Çin ile aynı gruba (BRIC) dahil etmesi o dönemde tepkiler alırken, bu ülke gösterdiği performans ile bunu ne kadar hak ettiğini göstermiştir. The Economist'te yer alan bir analizde, düşük büyüme performansı, finansal krizden kolayca etkilenebilecek ekonomisi, politik olarak sürekli karışıklık içinde olması ve potansiyelini har vurup harman savurma konusunda sonu gelmeyen kapasiteye sahip olması, bu ülkenin diğer gelecek vaat eden ülkeler arasında yeri olmadığı fikrini ortaya çıkardığını ancak son gelişmelerin bunun tersini ispatladığına işaret edilmiştir.²¹⁶

²¹³ Şen, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page//Ulke_Raporu_BREZ%C4%B0LYA-IGEME-2009_00003403.pdf (20 Mart 2010)

²¹⁴ Ayan, http://www.immib.org.tr/userfiles/documents/pdf/ulke_raporlari/BREZ%C4%B0LYA%20%C3%9Cİke%20Profili.%2030%20Ekim%202008.pdf (15 Mart 2009)

²¹⁵ Bu Kez IMF Brezilya'nın Kapısını Çaldı, 2009. <http://www.ntvmsnbc.com/id/24955514/> (10 Nisan 2009)

²¹⁶ Brezilya'nın Performansı Herkesi Şaşırttı, 2009. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonot/12960252.asp> (19 Kasım 2009)

4.3. Rusya Federasyonu Ülke Etüdü

17 milyon kilometrekareyi aşan alanı ile dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip ülkesi olan Rusya, nüfusundaki sürekli düşüş nedeni ile ciddi bir nüfus sorunu ile karşı karşıyadır. Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından bu yana nüfusun yaklaşık 4 milyonu ülke dışına çıkmıştır. Okur yazarlık oranı %99.4 olan Rusya'da eğitim harcamalarının GSYİH'ya oranı yaklaşık % 4'tür. İki parlamentolu başbakanlık sistemi ile yönetilen Rusya Federasyonu çeşitli federal yapılardan oluşmaktadır.²¹⁷

²¹⁷ Ayşe Oya Benli (hzt.). "Rusya Ülke Profili". *IGEME*. 2010.
<http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

Tablo 8

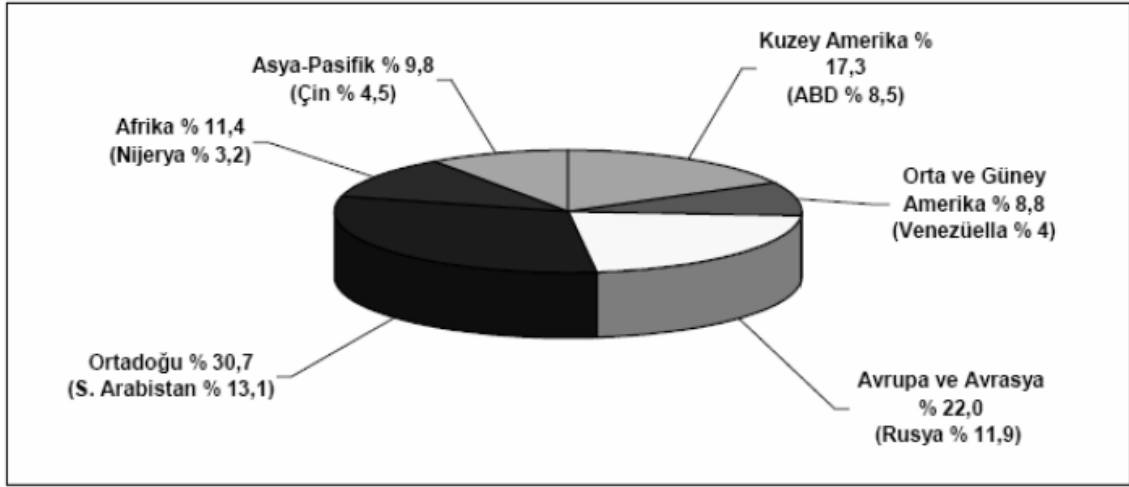
Rusya Ülke Profili

RUSYA ÜLKE PROFİLİ	2000	2005	2007	2008
NÜFUS (MİLYON)	146,30	143,15	142,10	141,95
NÜFUS ARTIŞ HIZI (%)	0,0	-0,5	-0,3	-0,1
YÜZÖLÇÜMÜ (BİN KM)	17.098,2	17.098,2	17.098,2	17.098,2
GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA, ATLAS METHODU (MİLYAR \$)	250,28	639,12	1.072,69	1.371,17
KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA, ATLAS METHODU (\$)	1.710	4.460	7.550	9.660
SATINALMA GÜCÜ PARİTESİNE GÖRE GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA (MİLYAR \$)	1.086,02	1.655,71	2.044,48	2.193,89
SATINALMA GÜCÜ PARİTESİNE GÖRE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA (MİLYAR \$)	7.420	11.570	14.390	15.460
NÜFUSUN YÜZDE 20'SİNİ OLUŞTURAN EN YOKSUL KESİMİN GELİRDEN % PAY	..	6,4	5,6	..
ORTALAMA YAŞAM SÜRESİ (YIL)	65	65	67	68
DOĞURGANLIK ORANI (KADIN BAŞINA)	1,2	1,3	1,4	1,5
ORMAN ALANI (BİN KM)	8.092,7	8.087,9	8.086,0	..
TARIM ALANI (TOPLAM ALANIN %)	13,3	13,2	13,2	..
YENİLENEBİLİR ULUSAL TEMİZ SU KAYNAĞI	..	..	30.350	30.384
ENERJİ KULLANIMI (KİŞİBAŞINA KG BAZINDA PETROL KULLANIMI)	4.170	4.550	4.730	..
KİŞİ BAŞINA KARBONDİOKSİT EMİSYONU (METRİK)	9,9	10,6	..	..
KİŞİ BAŞINA ELEKTRİK TÜKETİMİ (kWh)	5.209	5.785	6.317	..
INTERNET KULLANIMI (HER 100 KİŞİDEN KAÇI)	2,0	15,2	24,6	31,9
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA (MİLYAR \$)	259,71	764,53	1.294,93	1.679,48
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA BÜYÜME HIZI (YILLIK %)	10,0	6,4	8,1	5,6
ENFLASYON ORANI	37,7	19,2	13,9	19,2
TARIMIN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILAYA KATMA DEĞERİ	6	6	5	5
SANAYİNİN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILAYA KATMA DEĞERİ	38	39	38	37
HİZMETLERİN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILAYA KATMA DEĞERİ	56	55	57	58
İHRACAT (% GSYİH)	44	35	30	31
İTHALAT (% GSYİH)	24	21	22	22
BRÜT SERMAYE (% GSYİH)	19	20	24	26
HİBELER HARİÇ GELİR (% GSYİH)	..	..	31,5	33,4
NAKİT FAZLASI / AÇIĞI (% GSYİH)	..	..	6,2	5,6
YÜKSEK TEKNOLOJİ ÜRÜNLERİNİN İHRACATI (TOPLAM İHRACAT İÇİNDEKİ %'Sİ)	17	8	7	7
TOPLAM DIŞ BORÇ STOĞU (MİLYON \$)	159.993	229.911	368.075	402.453
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (ÖDEMELER DENGESİ, MİLYON \$)	2.714	12.886	55.073	72.885

Kaynak: Worldbank. [World Development Indicators Database, Russian-Federation](http://data.worldbank.org/country/russian-federation). 2009. <http://data.worldbank.org/country/russian-federation> (10 Ocak 2010)

Rusya'nın olağanüstü zenginlikteki doğal kaynak rezervleri ülkeyi dünyanın başlıca mineral kaynaklarından biri haline getirmektedir. Pek çok maden ve mineralde ülke, dünyanın en önemli üreticisi ve ihracatçısı konumundadır. Özellikle büyük petrol ve metal cevherleri bulunmaktadır. Metal cevherleri içinde altın cevheri rezervleri önemli yer tutmaktadır. Rusya, dünya petrol üretiminin yaklaşık %11'ini, doğal gaz üretiminin dörtte birini, nikel ve kobalt üretiminin ise beşte birini gerçekleştirmektedir. Ülke aynı zamanda önemli bir kömür, demir cevheri, demir dışı metaller, altın, platin ve elmas üreticisidir. Ülkedeki minerallerin üretimi genellikle tek bir işletme tarafından gerçekleştirilmekte olup, bu işletmeler dünya piyasalarını da yönlendirmektedir. Örneğin büyük elmas üreticisi Almazy Rossii-Sakha dünya üretiminin dörtte birini gerçekleştirmektedir. Norilsk Nickel'in dünya nikel üretiminin üçte birini ve platin üretiminin %40'ını gerçekleştirdiği tahmin edilmektedir. Dünyanın en büyük üçüncü alüminyum üreticisi olan Rusya Alüminyum Şirketi (RusAl) ise Rus iç pazarının alüminyum ihtiyacının %75'ini karşılamakta ve dünya alüminyum üretiminin %12-13'ünü gerçekleştirmektedir.²¹⁸

²¹⁸ Benli, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)



Şekil 8: Dünya Ham Petrol Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: BP, Statistical Review of World Energy, 2005.
http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/publications/energy_reviews_2005/STAGING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2005.pdf (08 Temmuz 2009)

Ülkenin tarım için elverişli olmayan coğrafi koşulları ve üç yılda bir hüküm süren kuraklık ülke topraklarının yalnızca %32'sini tarım için kullanılabilir kılmaktadır. Ülke topraklarının %45'i ise ormanlık araziden oluşmaktadır. Kereste en önemli ihrac kalemlerinden biridir. Kimyevi maddeleri aşırı kullanımı, endüstriyel kirlilik, toprağın yoğun işlenmesi ve bazı bölgelerdeki yanlış ürün seçimi toprağın verimliliğini düşürmüştür.²¹⁹

Tarıma büyük ölçüde devlet desteği verilmekte, vergi indirimleri, kolay ve ucuz kredi olanakları sağlanmaktadır. Bu yardımlar kamu maliyesi üzerinde önemli bir yük oluşturduğu gibi DTÖ'nün tepkisine de neden olmaktadır.²²⁰

1950'lerde pek çok Amerikalı, Sovyetler Birliği'nin dünyanın lider gücü olarak ABD'yi geçebileceğinden korkuyordu. Ne de olsa Sovyetler Birliği dünyadaki en geniş

²¹⁹ Benli, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

²²⁰ Atilla İmrahor İlyas ve Şebnem Haskınacı. (hızl.), **Rusya Ülke Etüdü**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2003, s.11.

sınırlara ve en kalabalık üçüncü nüfusa, en büyük ikinci ekonomiye sahipti ve Suudi Arabistan'dan daha fazla gaz ve petrol üretimi gerçekleştiriyordu.²²¹

Rusya II. Dünya Savaşı sonrası kalkınma açısından iyi bir performans göstermiş olsa da; daha sonra sistemin bazı ekonomik sorunları da içinde barındırdığı anlaşılmaya başlanmıştır. Planlamacı ekonomik sistemin kendi içinde ürettiği sorunları (hantallık, yeni tekniklerin geliştirilememesi ve verimliliğin arttırılmaması) çözmeye yönelik reformları geçen yüzyıla damgasını vuran Sosyalist Blok'un sistem olarak çözülmesiyle sonuçlanmıştır.²²²

Rusya, komünizm sonrası dönemde ekonomik anlamda ciddi bir çöküntü ile karşı karşıya kalmıştır. Bu çöküntünün altında ise belli başlı yapısal sorunlar bulunmaktadır:²²³

- Eski Doğu Avrupa pazarlarının Doğu Bloku'nun dağılması ile birlikte çözülmesi ve bunun sonucunda arz zincirinin bozulması,
- Mali yardımların kesilmesi nedeni ile tarım sektöründe ortaya çıkan kriz,
- Kumanda ekonomisi kurallarının, Pazar ekonomisi kuralları uygulamaya başlamadan terk edilmesi.

Bazı ekonomistlere göre de piyasa ekonomisi şartlarının başında gelen fiyatların serbest bırakılması ve arz talep dengesine göre oluşması hususu 'doğru zamanda' uygulanmış bir karar değildir. Fiyat artışları tahmin edileninde çok üstünde gerçekleşmiştir. Buna karşılık yerli üretimin düşüşü ve yeter kalitede olmaması piyasada çeşitli tıkanıklıklara yol açmıştır. Örneğin, hafif sanayi için ithal edilen girdilerde yaşanan kıtlık metalurji sektörü için talep daralması, petrol ve kömür sektörleri için teçhizat yetersizliği baş göstermiştir. Yedek parça, gübre ve akaryakıt

²²¹ Joseph S. Nye, "Can Russia Be Great?", 2010, <http://www.project-syndicate.org/commentary/nye86/English> (08 Eylül 2010)

²²² Muhsin Kar, "Rusya'nın Makro Ekonomik Yapısı", **Stratejik Düşünce Enstitüsü - Rusya Raporu**. Ankara: Başak Matbaacılık, 2010, s.42.

²²³ Benli, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

gibi girdilerde ortaya çıkan yetersizliklerin bir sonucu olarak da 1991’de gayri safi tarımsal üretim azalmıştır.²²⁴

Sonuç olarak Sovyetler Birliği’nin çöküşü, ardında, sınırlar (SSCB’nin yüzde 76’sı), nüfus (SSCB nüfusunun yüzde 50’si), ekonomi (SSCB’nin üretiminin yüzde 45’i) ve askeri personel (SSCB silahlı kuvvetlerinin yüzde 33’ü) bakımlarından ciddi boyutlarda küçülmüş bir Rusya bıraktı. Ayrıca komünist ideolojinin kazandırdığı yumuşak güç de hemen hemen bütünüyle yok oldu.²²⁵

1990’lardaki ekonomideki reformlarla enerji ve savunma sektörleri hariç bütün alanlarda özelleştirmeler yaşanmıştır. Bunun sonucunda ise, sanayi üretiminin yüzde 90’ı ve işletmelerin yüzde 80’i özel kişilerin ellerine geçmiştir.²²⁶

Rusya’da özelleştirmede ikinci bir dalga 1995-1996 yıllarında yaşanmıştır. Bu dönemde devlet borçlanmalarına karşılığı elindeki büyük devlet kuruluşlarının mülkiyetini belirli mali güce sahip gruplara devretmiştir.²²⁷

1997-1998 döneminde Rusya’nın başlıca ihracat mallarının fiyatlarındaki düşüş ve Asya krizinin sonucunda yatırımcıların gelişen pazarlara yatırımlarda çekimser kalmaları Rus ekonomisi üzerinde güçlü bir dış şok etkisi yaratmıştır. Söz konusu dışsal şok, hızla artan borçlardan ve mikro düzeyde yapısal değişikliklerin eksikliğinden kaynaklanan ekonomik sorunlarını daha da şiddetlendirmiştir. Sonuç olarak Ruble’nin devalüasyonu ve iç borçların ödenememesi ile karşı karşıya kalmıştır.²²⁸

Rusya’nın 2000 yıllarındaki istikrarlı ve görece yüksek sayılabilecek bir büyüme sergilenmiş olmasına rağmen, 1990’lı yılların ilk yarısındaki üretim kayıplarını ancak son birkaç yılda telafi edilebilmiştir. Diğer bir ifadeyle, Rusya’nın Reel GSYİH’sı 1989 yılındaki seviyesini 2007 yılında yakalanabilmiş ve 2008 yılında aşmıştır.²²⁹

²²⁴ Özlenen Sezer (hızl.), **Rusya İhracat Pazar Araştırması**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1995, s.8.

²²⁵ Nye, <http://www.project-syndicate.org/commentary/nye86/English> (08 Eylül 2010)

²²⁶ Murat Çemrek, “Rusya Federasyonu Hakkında Genel Bilgiler”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü - Rusya Raporu**, Ankara: Başak Matbaacılık, 2010, s.23.

²²⁷ Kar, s.46.

²²⁸ Benli, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

²²⁹ Kar, s.47.

Rusya, 2009 yılında derin bir durgunluk sürecine girmiştir. Küresel ekonomik krizle birlikte ekonomisi büyük oranda enerji satışına dayanan Rusya'da petrol ve gaz fiyatlarının ani düşüşü yüzünden son 8 yılın en kötü ekonomik dönemi yaşanmış, federal İstatistik Kurumu verilerine göre 2009 yılında ülkenin GSYİH'sı küresel krizin olumsuz etkilerine bağlı olarak %7,9 küçülmüş ve Rusya bütçe açığını kapatmak için 2010 yılında uluslararası kuruluşlardan borç alabileceğini açıklamıştır.²³⁰

Rusya, 1990 sonrası döneminde yapılan özelleştirme yabancı sermayenin çekilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Gelen yabancı sermayenin daha çok yiyecek ve içecek, otomotiv ve finansal sektörlere yoğunlaştığı ve yatırımların kaynağının ise, Amerika, Almanya ve Finlandiya olduğu ifade edilmektedir.²³¹

Örneğin Coca-Cola ve Pepsi'nin Rusya Federasyonu'nda büyük yatırımları vardır. Şekerli-çikolatalı ürünler dalında Mars, Cadbury, Ludvig Schokolade ve Nestle'nin önemli yatırımları mevcuttur. Efes ve Heineken biracılık sektörünün, McDonald's Ehirmanın gıda sektörünün önemli yabancı sermaye yatırımlarıdır.²³²

2009 yılında ülkeye giriş yapan doğrudan yabancı yatırımlar, 2008 yılına göre yaklaşık %40 oranında gerileyerek 15.9 milyar tutarında gerçekleşmiştir. Ülkedeki iş ortamının belirsizliği ve bu alanda yaşanan sorunlara rağmen Rus pazarının sunduğu güçlü fırsatlar nedeni ile ülkeye yabancı yatırım girişiminin küresel krizin aşılması ile birlikte devam edeceği düşünülmektedir.²³³

Ancak sektördeki yabancı yatırımlar için daha şeffaf yeni kurallar getirilmesine dönük beklentiler halen sürmektedir. Hali hazırda yürürlükte bulunan kurallara göre yalnızca %51 Rus ortaklı şirketlerin başlıca stratejik alanlara girişine izin verilmektedir.²³⁴

²³⁰ Rusya'da Sanayi Üretimi Arttı. 2009.

<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/10/15/rusyada.sanayi.uretimi.artti/547821.0/index.html> (15 Ekim 2009)

²³¹ Kar, s.46.

²³² İlyas, Haskınacı, s.8.

²³³ Benli, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

²³⁴ Benli, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

Tablo 9

**Rusya’da Geçiş Ekonomilerinin Performansını Takip Edebilmek İçin
Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) Tarafından Geliştirilen Dönüşüm
İndeksi**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Girişimcilik							
Küçük ölçekli özelleştirme	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
Büyük ölçekli özelleştirme	3,3	3,3	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
Teşebbüs reformları	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
Piyasa ve Dış Ticaret							
Fiyat liberalizasyonu	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
Sermaye ve dış ticaretin liberalizasyonu	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3
Rekabet politikası	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
Finansal Sektör							
Bankacılık reformu	2,0	2,0	2,3	2,7	2,7	2,7	2,7
Banka-dışı finansal reform	2,7	2,7	2,7	3,0	3,0	3,0	3,0
Altyapı							
Altyapı Reformu	2,3	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7
Elektrik	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,3	3,3
Demir yolu	2,3	2,7	2,7	2,7	3,0	3,0	3,0
Kara Yolu	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
Telekomünikasyon	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,3	3,3
Su ve Atık Su	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,7	2,7
Not: Bu göstergeler Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası’nın (EBRD) geliştirmiş olduğu 4+ puanlı ölçeğe göre hazırlanmıştır. 1’den yukarıya 4’e doğru yükseldikçe alınan mesafenin -reformların derecesinin- de arttığını göstermektedir. 4+ ise, ilgili konuda alınan mesafenin tipik bir gelişmiş ülkenin konumuna geldiğini ifade etmektedir.							

Kaynak: Muhsin Kar, “Rusya’nın Makro Ekonomik Yapısı”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü - Rusya Raporu**, Ankara: Başak Matbaacılık, 2010, s 45.

Tablo 9’da 2003 yılı sonrası gerçekleştirilen reformların bir değerlendirmesi yer almaktadır. Geçiş ekonomilerinin performansını takip edebilmek için Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) tarafından geliştirilen dönüşüm indekslerine göre, yapısal reformların çoğunda herhangi bir ilerlemenin olmadığı görülmektedir. Göstergeler topluca değerlendirildiğinde ise küçük ölçekli özelleştirmeler ile fiyat

liberalleşmesi açısından gelinen nokta, gelişmiş ülkelerin seviyesine oldukça yaklaşmış olduğu anlaşılmaktadır.²³⁵

Tablo 10

Rusya’da 2010 Yılında Özelleştirilecek olan 14 Stratejik İşletme

Şirket	Hisse	Kar (2008)
Sovkomflot	% 25 - 1 hisse	406 milyon \$
Novorossisk Limanı	% 20	129 milyon \$
Vanino Limanı (Vanino, Kahabarovsk Bölgesi)	% 55	76,7 milyon \$
Rogostrakh (Moskova)	% 13	1,2 milyar Ruble
Yenisei Nehir Taşımacılığı Şirketi (Karasnoyarsk)	% 25,5	2009 yılının ilk 9 ayında 518 milyon Ruble
Sakhalin Deniz Taşımacılığı Şirketi (Kholmsk, Sakhalin Bölgesi)	% 25,5	199,1 milyon Ruble
Murmansk Limanı	% 34	971 milyon Ruble
SG-Trans	% 100	283 milyon Ruble
Tuapse Limanı	% 25	740 milyon Ruble
Koltsovo Havalimanı (Yekaterinburg)	% 34,5	583 milyon Ruble
Tolmachevo Havalimanı (Novosibirsk)	% 51	128,5 milyon Ruble
Volga Nehir Taşımacılığı Şirketi (Nizhny Novgorod)	% 25,5	151 milyon Ruble
Murmansk Deniz Taşımacılığı Şirketi	% 25,5	215 milyon Ruble
Northwestern Deniz Taşımacılığı Şirketi (St. Petersburg)	% 25,5	8,3 milyon Ruble

Kaynak: Ayşe Oya Benli (hzl.), “Rusya Ülke Profili”, *IGEME*, 2010, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

2010 yılı için onaylanan özelleştirme planı 14 stratejik işletmenin yanı sıra 435 kamu şirketinin özelleştirilmesini kapsamakta olup, söz konusu özelleştirilmelerden 77 milyar ruble kazanç elde edilmesi beklenmektedir.²³⁶

Hükümetin 2011-2013 yılları arasındaki özelleştirmesi planlanan ve mevcut piyasa değeri 29 milyar dolar olarak tahmin edilen özelleştirme planı kabul etmesi halinde ise bu ülkenin şu ana kadar en büyük özelleştirmesi olacak. Hükümet önümüzdeki 3 yıl içinde önde gelen devlet şirketlerinde azınlık hisselerini satmaya hazırlanırken, bu

²³⁵ Kar, s.45.

²³⁶ Benli, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

hisselerin yabancılar tarafından satın alınıp alınmayacağı konusu henüz netliğe kavuşmuş değildir.²³⁷

Rus ekonomisi bugün sahip olduğu enerji kaynakları ile küresel ekonominin temel aktörlerinden birisidir. Öte yandan, büyük ölçüde iç pazara bağımlı ve rekabet düzeyi düşük sanayisi ise Rus ekonomisinin küresel piyasalar karşısında kırılgan hale getirmektedir. Bunu aşmak için Rusya Federasyonu 2007’den bu yana ileri teknoloji içeren sektörlere yatırımı teşvik etmektedir.²³⁸

Rusya’nın enerji piyasalarında ne kadar etkin bir güç olduğunu yansıtmaması sebebiyle Rusya’nın bu alanda Avrupalı devletlerle olan ilişkilerine göz atmak yeterlidir. Bugün Avrupa Birliği (AB) gaz ithalatının yüzde 40’ını, petrol ihtiyacının üçte birini ve kömür ithalatının dörtte birini Rusya karşılamaktadır. Avrupa kıtasında ülke bazında Rus doğal gazına bağımlılığın boyutu ise şöyledir; Moldova, Sırbistan, Karadağ, Estonya, Bulgaristan, Finlandiya kullandığı gazın tamamını, Letonya, Litvanya yüzde 95’ini, Yunanistan, Slovakya, Macaristan yüzde 80’ini, Çek Cumhuriyeti, Avusturya, Polonya, Romanya yüzde 70’ini, Türkiye yüzde 65’ini, Belarus, Ukrayna yüzde 50’sini, Almanya yüzde 40’ını, Fransa yüzde 35’ini, İtalya ise yüzde 30’unu Rusya’dan tedarik etmektedir.²³⁹

Gerek kendi bünyesinde bu denli zengin yer altı kaynaklarının olması gerekse jeopolitik konumunun dünya üzerindeki diğer enerji zengini bölgelere olan yakınlığı Rusya’ya dış politika kapsamında özel olarak bir enerji stratejisini dikta etmektedir. Bu bağlamda bir taraftan kendisine alternatif olabilecek enerji projelerini engelleyip Avrupa enerji piyasasındaki etkinliğini artırmak, diğer taraftan da Hazar havzası yer altı kaynaklarının dünya pazarlamasında merkezi konumunu koruyarak eski SSCB ülkelerini kendi nüfuzu altında tutmak Rusya’nın en temel enerji politikasını oluşturmaktadır. Selefî SSCB döneminde tesis edilen Kafkasya-Orta Asya enerji

²³⁷ *Rusya Varını Yoğun Satacak*. 2010.

<http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/dunya/07/29/rusya.varini.yogunu.satacak/585064.0/index.html> (29 Temmuz 2010)

²³⁸ Çemrek, s.23.

²³⁹ Ferit Temur, “Rusya’nın Enerji Politikaları”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü - Rusya Raporu**, Ankara: Başak Matbaacılık, 2010, s.54.

kaynaklarının dışarı pazarlanmasındaki tekelleri konum, bu temel enerji politikasının da hayata geçirilmesinde Rusya'ya çok önemli avantajlar sunmaktadır.²⁴⁰

Rusya'nın enerji piyasalarındaki avantajlı konumu korumak için geliştirdiği stratejiler dört başlıkta toplanabilir:²⁴¹

- 1- Orta Asya'daki enerji arzı üzerindeki monopol konumu korumak, Orta Asya'daki enerji kaynaklarının kendi kontrolünde olmayan alternatif boru hatlarıyla dünya pazarlarına açılmasını engellemek; bu çerçevede enerjiyi daha uygun fiyata taşıyacak yeni boru hatları inşa ederek, alternatif boru hatlarını dezavantajlı konuma düşürmek.
- 2- Yeni boru hatları inşa ederek Avrupa'daki ithalatçı ülkelere enerji naklini transit ülkelere gerek kalmaksızın gerçekleştirmek.
- 3- Avrupa'daki dağıtım sistemlerinin Gazprom tarafından satın alınarak, Rus projelerine alternatif projelerin hayata geçmesinin engellenmesi. Bu çerçevede; Bulgaristan, Macaristan, Belarus ve Avusturya'daki enerji dağıtım şirketlerinin hisselerini satın almıştır. Özellikle Avusturya'nın Baumgarten bölgesindeki enerji dağıtım şirketinin hisselerinin yarısını satın alarak, Orta Avrupa doğalgaz dağıtım merkezlerine gelen gaz sevkiyatında önemli bir güce kavuşmuştur. Böylelikle Rusya, Avrupa'ya enerji transferinde transit bölge konumunda olan Balkan coğrafyasındaki enerji dağıtım şebekelerini kontrolü altına almakta, böylelikle alternatif boru hattı projeleri yerine kendi hayata geçirilmesi kolaylaşmıştır.
- 4- Gazprom aracılığıyla ilgili ülkelerdeki enerji şirketlerinin hisselerini satın alarak hem bu ülkelerin hem de dünya piyasalarının gaz fiyatlandırmasında kontrolü elinde tutmak.

²⁴⁰ Temur, s.54

²⁴¹ Ufuk Kantörün, "Rusya'nın Bölgesel Enerji Politikaları". *Bilgesam*. 2010.
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=652:rusyann-boelgesel-enerji-politikalar&catid=131:enerji&Itemid=146 (22 Nisan 2010)

Rusya, Orta Asya'daki doğalgazın Avrupa'ya nakli üzerindeki monopol çoğunluğu Sovyetler Birliği döneminde inşa edilen boru hatlarına borçludur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasına rağmen Rus devletinin kontrolündeki Gazprom enerji şirketi eski Sovyet Cumhuriyetleri topraklarından geçen boru hatlarının önemli bir bölümünü kontrolünde tutmaktadır. Söz konusu bölgelerden çıkarılan doğalgazın Rusya'nın kontrolündeki boru hatları kullanılmadan Avrupa pazarlarına ulaştırılması oldukça güçtür.²⁴²

Gaz sektörü devlet kontrolündeki Gazprom egemenliği altındadır. Gazprom, dünya doğalgaz rezervlerinin üçte birini kontrol etmektedir. Ülkenin toplam doğalgaz üretiminin %85'ini Gazprom gerçekleştirmiştir. İç fiyatlar dünya fiyatlarının yaklaşık %20'si kadardır. Ucuz doğalgaz Rus sanayi sektörünü desteklemekte ve hane halkı enerji fiyatlarını düşük düzeyde tutmaktadır.²⁴³

Rusya'nın ihracatındaki en büyük payı yaklaşık yüzde 70 ile madensel ürünler (petrol, doğal gaz gibi) almaktadır. İkincisi ancak yüzde 13'lük bir payla metal ve değerli taşlardan oluşmaktadır. Bunları yüzde 6,5'luk pay ile kimyasal ürünler ve yüzde 5'lik payla makine ve teçhizat ile ulaşım araçları takip etmektedir.²⁴⁴

Savunma sanayi harcamaları ve silah ihracatı 2007 yılında rekor bir düzeye erişmiştir. Rusya, 80 kadar ülkeye silah ihraç etmektedir. Rus malı silah ithalatı yapan ülkeler arasında Çin, Hindistan, Cezayir, Venezüella, İran, Malezya ve Sırbistan gibi ülkeler bulunmaktadır.²⁴⁵

İthalatında en önemli paya sahip olan ürün grupları ise makine ve ekipman, tüketim malları, ilaçlar, et, şeker ve yarı işlenmiş metal ürünleridir. Ülke ithalatının yaklaşık %40'ını makine ve ekipman sektörü, yaklaşık %20'sini tarım ve gıda sanayi ürünleri oluşturmaktadır. İthalatta önemli yer tutan diğer ürün grupları ise kimyasallar ve eczacılık ürünleridir.²⁴⁶

²⁴² Kantörün, http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=652:rusyann-boelgesel-enerji-politikalar&catid=131:enerji&Itemid=146 (22 Nisan 2010)

²⁴³ Benli, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

²⁴⁴ Kar, s.47.

²⁴⁵ Benli, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

²⁴⁶ Benli, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

Tablo 11

Rusya Federasyonu Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2010**	2011**
İhracat	243 569	303 550	354 401	471 603	303 388	219 500	382 708	401 107
İthalat	125 303	164 281	223 486	291 861	191 803	114 038	230 192	252 818
Denge	118 266	130915	130 915	179 742	111 585	105 462	152 516	148 289
Hacim	368 872	467 781	577 887	763 464	495 191	333 538	612 900	653 925

Kaynak: Ayşe Oya Benli (hızl.), “Rusya Ülke Profili”, *IGEME*, 2010, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

Avrupa Birliği Rusya’nın en önemli ticaret ortağıdır. Rusya ise AB’nin en önemli üçüncü ticaret ortağı konumundadır. AB ve Rusya arasındaki ticaret son yıllarda ortalama %25 hızla büyümektedir. Ülkenin AB haricindeki ticaret ortakları Çin, ABD, Ukrayna, Beyaz Rusya gibi ülkelerdir.²⁴⁷

²⁴⁷ Benli, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

Tablo 12

Rusya Federasyonu’nun Başlıca Ülkeler İtibarı ile Dış Ticareti (2009, milyon \$)

İHRACAT	Değer	İTHALAT	Değer
Hollanda	36 291	Çin	22 840
İtalya	25 060	Almanya	21 231
Almanya	18 711	ABD	9 174
B. Rusya	16 717	Ukrayna	9 121
Çin	16 669	Fransa	8 425
Türkiye	16 385	İtalya	7 884
Ukrayna	13 780	Japonya	7 252
Polonya	12 500	B. Rusya	6 714
ABD	9 219	G. Kore	4 865
Finlandiya	9 159	Polonya	4 212

Kaynak: Ayşe Oya Benli (hızl.), “Rusya Ülke Profili”, *IGEME*, 2010, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

Rusya’nın sahip olduğu zengin doğal kaynak rezervleri ülke için büyük bir şans olmakla beraber ülke ekonomisi açısından bazı sakıncaları da beraberinde getirmektedir. Son on yıllık süreçte yüksek düzeyde seyreden petrol fiyatları ve elverişli ticaret hadlerinin ülkenin son yıllarda sağladığı güçlü büyümenin itici gücü olduğu düşünülmektedir. Ancak yapılan bilimsel çalışmalar uzun vadeli büyüme ve ekonomideki doğal kaynaklara bağımlılık arasında negatif bir korelasyon olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun nedeni “Dutch Disease – Hollanda Sendromu” olarak adlandırılan durumdur. Aşırı değerlenmiş döviz kuru doğal kaynak dışı sektörlerde büyümeyi olumsuz etkilemektedir.²⁴⁸

Ekonominin neredeyse tek sektöre bağlı yapısının değiştirilmesi, üretimin çeşitlendirilmesi, teknolojik açığın kapatılması ve rekabetçiliğin sağlanması gelecek yılların en önemli tartışma konularını oluşturması beklenebilir. Bu bağlamda gerek

²⁴⁸ Benli, <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

yurtiçi gerekse yurtdışı girişimciler için yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik yapısal ve kurumsal reformların gerçekleştirilmesine olan ihtiyacın da geçerli olduğu söylenebilir.²⁴⁹

Joseph S. Nye'e göre netice her ne olursa olsun, SSCB'den kalan nükleer gücü, muazzam insan sermayesi, siber-teknoloji alanındaki kabiliyetleri ve hem Avrupa hem de Asya'daki konumu hasebiyle Rusya hem büyük sorunlara yol açmak hem de küreselleşen dünyaya ciddi katkılarda bulunmak için gerekli imkânlara sahip olacaktır. Bu da demek oluyor ki, Rus reformu hepimizi ilgilendiriyor.²⁵⁰

4.4. Hindistan Ülke Etüdü

1947 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanan Hindistan²⁵¹ Çin'in ardından dünyanın en kalabalık ikinci ülkesidir.²⁵² 1950 Anayasası Hindistan'ı 29 eyaletten oluşan bir Cumhuriyet olarak tanımlıyor. Rusya ve ABD tipi federatif bir yapı vardır.²⁵³ Etnik olarak ise dünyanın en karmaşık ülkelerinden biridir. Hindistan'da 500'den çok kast ve kabile yaşamaktadır. Resmi Dilin Hintçe olduğu ülkede, 22 yerel dil de Anayasa tarafından kabul edilmiştir.²⁵⁴ 1 milyarı aşan nüfusu, çok çeşitli etnik, dil, din ve mezhep farklılığı gibi gelişmekte olan bir ülke için kabus sayılabilecek dezavantajlara rağmen²⁵⁵ Hindistan, onurlu bir çoğulculuk, muhalefet ve tartışma geleneğine sahiptir.²⁵⁶

²⁴⁹ Kar, s.49.

²⁵⁰ Nye, <http://www.project-syndicate.org/commentary/nye86/English> (08 Eylül 2010)

²⁵¹ Emine Akçadağ, "Yükselen Güç Hindistan", Bilgesam. 2009.

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=506:yuekselen-guuc-hindistan&catid=110:analizler-hindistan&Itemid=138 (13 Aralık 2009)

²⁵² DTM İstanbul İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği. "Hindistan Ülke Raporu". 2008.

http://www.iib.org.tr/IIB_Portal/Dokuman/HINDISTAN_ULKE%20RAPORU_Kasim_2008.pdf (27 Temmuz 2009)

²⁵³ Nurettin Bilici, "Hindistan: 'Türk' Geçmişine Yolculuk". *Dünya Gazetesi*. 25 Eylül 2010.

http://www.dunyagazetesi.com.tr/hindistan-turk-gecmisine-yolculuk_101185_haber.html (26 Eylül 2010)

²⁵⁴ DTM, http://www.iib.org.tr/IIB_Portal/Dokuman/HINDISTAN_ULKE%20RAPORU_Kasim_2008.pdf (27 Temmuz 2009)

²⁵⁵ Ali Şahin, "Hindistan Raporu", *Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*. 2008.

<http://www.setav.org/ups/dosya/28432.pdf> (16 Mart 2009)

²⁵⁶ Tarun Khanna, *Milyarlarca Girişimci – Çin ve Hindistan Geleceği Yeniden Yazıyor*, Elif Özsayar (çev.), İstanbul: Türk Henkel Yayınları, 2008, s.67.

Gürültücü bir basın yerli yabancı herkesi kendi hakikatini aramaya zorlayan gürültülü ve tarafsız enformasyon sağladığı Hindistan'daki enformasyon saydamlığı da dikkat çekicidir.²⁵⁷

Hindistan'ın, kısa devlet geleneği, yoğun nüfus ve fakirlik oranı, düşük eğitim düzeyi gibi kalkınmanın önünde yatan kimi önemli dezavantajlara rağmen, ekonomi, teknoloji ve askeri alanda bu denli hızlı ilerleyişinin altında yatan en önemli faktör de sahip olduğu samimi demokrasi anlayışıdır. Hindistan, demokratik değerleri ayrımcılığa ve istismara başvurmaksızın samimiyetle özümsemiş bir demokrasi ülkesidir.²⁵⁸

Hindistan'da farklılıklar o kadar çoktur ki, Hint demokrasisini ayakta tutmanın başlıca koşullarından biri, çeşitli grupların çoğu kez birbiriyle çelişen taleplerini kolektif gereksinimlerle dengelemenin yollarını bulmak olmuştur.²⁵⁹

Geleneklerine bağlı bu ülkede İngilizlerin sömürge döneminden günümüze kadar sürdürülen üç önemli kurumsal yapı olan eğitim, ticari ve hukuki kurumlar, Hindistan'ın bugünkü gelişiminde önemli rol oynadı.²⁶⁰

Yargı sistemi ise kendi bünyesinde oluşturduğu bağımsız anayasa mahkemesi ile parlamentoda alınan kararları anayasaya uygunluk açısından denetler. Güçler ayrılığı ilkesi Hindistan'da oldukça belirgin bir şekilde işletilmektedir.²⁶¹

Genç nüfusunun eğitim alt yapısına çok ciddi yatırımlar yapan Hindistan -bilim adamı, uzman, ve teknisyen kadrosu bakımından dünyada 2. sırada yer almaktadır- bu eğitimi, bilişim alt yapısına yaptığı eğitimle bir arada değerlendirmeyi başarmıştır.²⁶²

1950'lerin başlarında kurulan Hindistan Teknoloji Enstitüsünü, (Indian Institute of Technology-IIT) farklı şehirlere yayılan altı IIT izledi. 2004 yılında toplam 30.000 öğrencinin kayıtlı olduğu bu yedi Enstitü, Hindistan'ın dünya standartlarında yetişmiş

²⁵⁷ Khanna, s.34.

²⁵⁸ Şahin, <http://www.setav.org/ups/dosya/28432.pdf> (16 Mart 2009)

²⁵⁹ Khanna, s.59.

²⁶⁰ *Dünyanın En Zengin 12'nci Ülkesi: Hindistan*. 2006.

http://www.arkas.com.tr/pages/arkas_news/ekim_2006/haber3.html (06 Haziran 2009)

²⁶¹ *Hindistan Hakkında Genel Bilgiler*, (t.y.) <http://www.globalsiyaset.com/devletler/asya/hindistan.html> (04 Şubat 2010)

²⁶² Asım Çalış (hızl.). "Hindistan Ülke Profili". *IGEME*. 2007. <http://www.bogazici.org.tr/dokumanlar/hindistan.pdf> (01.05.2009)

teknolojik iş gücünün çekirdeğini oluşturdu. Bu okullar diğer eğitim kurumları ile birlikte emek piyasasına mühendislik, yönetim ve bilgi teknolojileri alanlarında yetişmiş iş gücünü sağladı. Öyle ki Hindistan'ın mühendis yetiştirme kapasitesi 1988'de 60.000 iken 2003'te 340.000'e ulaştı. Buna ek olarak, yurtdışında çalışan ya da bir süre yurtdışında eğitim görmüş ve/veya çalışmış IIT mezunları, Hindistan bilgi teknolojileri endüstrisinin büyümesine katkıda bulundular. Bu katkılar üç başlık altında toplanabilir. İlk olarak, bu kişilerin eğitim kalitesi ve vasıfları, Kuzey Amerika, İngiltere ve diğer birçok ülkede, kendilerine itibar kazandırdı. İkinci olarak, bu mezunlardan ülkelere geri dönenleri ya kendi şirketlerinin kurarak ya da yerli ve çok uluslu şirketlerde çalışarak yurtdışında kazandıkları ek becerileri Hindistan bilgi teknolojileri sektörünün hizmetine sundu. Örneğin, Bangalore yazılım parkında bulunan 75 çok uluslu şirketin 71'i yurtdışından dönen Hintliler tarafından yönetiliyor; daha küçük diğer birçok şirketin sahibi de Amerika'da yaşayan Hintli girişimciler.²⁶³ Ayrıca Microsoft çalışanlarının üçte biri, IBM çalışanlarının dörtte biri, Intel bilim adamlarının altıda biri Hindistanlıdır.²⁶⁴

²⁶³ Öz, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1015.pdf (5 Eylül 2010)

²⁶⁴ Bilici, http://www.dunyagazetesi.com.tr/hindistan-turk-gecmisine-yolculuk_101185_haber.html (26 Eylül 2010)

Tablo 13

Hindistan Ülke Profili

HİNDİSTAN ÜLKE PROFİLİ	2000	2005	2007	2008
NÜFUS (MİLYON)	1.015,92	1.094,58	1.124,79	1.139,96
NÜFUS ARTIŞ HIZI (%)	1,7	1,4	1,3	1,3
YÜZÖLÇÜMÜ (BİN KM)	3.287,3	3.287,3	3.287,3	3.287,3
GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA, ATLAS METHODU (MİLYAR \$)	458,03	806,79	1.070,66	1.186,66
KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA, ATLAS METHODU (\$)	450	740	950	1.040
SATINALMA GÜCÜ PARİTESİNE GÖRE GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA (MİLYAR \$)	1.527,18	2.427,39	3.084,19	3.341,82
SATINALMA GÜCÜ PARİTESİNE GÖRE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA (MİLYAR \$)	1.500	2.220	2.740	2.930
NÜFUSUN YÜZDE 20'SİNİ OLUŞTURAN EN YOKSUL KESİMİN GELİRDEN % PAY	..	8,1	..	..
ORTALAMA YAŞAM SÜRESİ (YIL)	61	63	63	64
DOĞURGANLIK ORANI (KADIN BAŞINA)	3,3	2,9	2,8	2,7
ORMAN ALANI (BİN KM)	675,5	677,0	677,6	..
TARIM ALANI (TOPLAM ALANIN %)	61,4	60,5	60,5	..
YENİLENEBİLİR ULUSAL TEMİZ SU KAYNAĞI	..	..	1.121	1.105
ENERJİ KULLANIMI (KİŞİBAŞINA KG BAZINDA PETROL KULLANIMI)	450	488	529	..
KİŞİ BAŞINA KARBONDİOKSİT EMİSYONU (METRİK)	1,2	1,3	..	..
KİŞİ BAŞINA ELEKTRİK TÜKETİMİ (kWh)	402	476	542	..
INTERNET KULLANIMI (HER 100 KİŞİDEN KAÇI)	0,5	2,5	4,1	4,5
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA (MİLYAR \$)	460,18	810,15	1.176,89	1.159,17
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA BÜYÜME HIZI (YILLIK %)	4,0	9,4	9,1	6,1
ENFLASYON ORANI	3,5	4,1	4,9	6,2
TARIMIN GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILAYA KATMA DEĞERİ	23	19	18	17
SANAYİNİN GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILAYA KATMA DEĞERİ	26	29	30	29
HİZMETLERİN GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILAYA KATMA DEĞERİ	50	52	52	54
İHRACAT (% GSYİH)	13	20	21	23
İTHALAT (% GSYİH)	14	23	25	28
BRÜT SERMAYE (% GSYİH)	24	35	39	40
HİBELER HARİÇ GELİR (% GSYİH)	11,9	12,5	14,7	15,0
NAKİT FAZLASI / AÇIĞI (% GSYİH)	-3,9	-3,3	-1,1	-1,6
YÜKSEK TEKNOLOJİ ÜRÜNLERİNİN İHRACATI (TOPLAM İHRACAT İÇİNDEKİ %Sİ)	5	5	5	6
TOPLAM DIŞ BORÇ STOĞU (MİLYON \$)	100.243	120.224	204.992	230.611
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (ÖDEMELER DENGESİ, MİLYON \$)	3.584	7.606	25.127	41.169

Kaynak: Worldbank. World Development Indicators Database, India. 2009.

<http://data.worldbank.org/country/india> (10 Ocak 2010)

1980’li yıllara kadar kapalı bir ekonomiyken, atıl düzeni kaldırmak ve ekonominin çeşitli sektörlerini yeniden yapılandırmak için 1991 yılında ileriye dönük, kapsamlı bir ekonomik reformlar programını başlatmıştır. Bu reformlar çerçevesinde nüfusun %75’ini oluşturan ve GSYİH’nın %30’unu üreten tarım (hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık dahil) sektörü başta olmak üzere tüm sektörleri yeniden yapılandırmayı amaçlayan Hindistan, yıllık %1,8’i bulan nüfus artış hızının beraberinde getirdiği istihdam sorunlarını da aşmaya çalışmıştır.²⁶⁵

1991’deki reform programı, büyüme oranında “tetikleyici” rol oynamış ve 1995–2000 yıllarını kapsayan beş yıllık dönemde ortalama %6,6 oranında ciddi bir büyüme performansı yakalanmıştır.²⁶⁶

Tablo 14

Hindistan’ın Yıllar İtibariyle Büyüme Oranı (%)

Yıllar İtibariyle Büyüme Oranı (%):
2005-06 : 9,5
2006-07 : 9,7
2007-08 : 9,0
2008-09 : 7,1
2009-12 : 7,3 (tahmini)

Kaynak: Hindistan Ekonomisi-Aylık Değerlendirme Raporu, *Yeni Delhi Büyükelçiliği*. 2009. www.musavirlikler.gov.tr/upload/IND/Haziran09_hindistan.doc (01 Ağustos 2009)

Hindistan borsaları, 1991 reformlarından beri önemli ölçüde güvenilirlik kazanmıştır. 9000 listelenmiş şirketin yer aldığı 23 menkul kıymetler borsası ile hareketli sayılabilecek ve 1,6 trilyon \$ değerindeki 4800 şirket ile Asya’nın en eski ve dünyanın en büyük borsası olan Bombay Borsası’na sahip bulunmaktadır. Hindistan borsaları bir uzmanın görüşüne göre, ABD’nin elli yıldan daha uzun sürede

²⁶⁵ Çalış, <http://www.bogazici.org.tr/dokumanlar/hindistan.pdf> (01.05.2009)

²⁶⁶ DTM, http://www.iib.org.tr/IIB_Portal/Dokuman/HINDISTAN_ULKE%20RAPORU_Kasim_2008.pdf (27 Temmuz 2009)

başardığı şeyi sadece on yıl içinde başarmıştır. Üstelik, borsaları zayıflatma tehlikesi yaratan ilk dönemdeki skandallara rağmen, Hindistan'ın enformasyon yayılımı ve özel mülkiyet hakları doğrultusundaki genel eğilimi, Mumbai'de sermaye piyasalarının gelişimi için uygun bir zemin hazırlanmıştır.²⁶⁷

2000'li yıllara kadar başarılı gelen liberalizasyon programı, 2006 yılına da başarıyla girmiş ve Hindistan'ı Çin Halk Cumhuriyeti ile birlikte “en fazla yabancı sermaye çeken” ülkeler arasına getirmiştir. Her yıl ortalama 5 milyar \$ düzeyinde doğrudan sermaye alan Hindistan, yabancı yatırımcılar açısından her geçen gün daha da cazip hale gelmektedir. 2007-08 mali yılında Hindistan'da yeniden yatırıma dönüşen yabancı yatırımlar 5,5 milyar ABD dolarıdır.²⁶⁸

Tablo 15

Hindistan'a Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımların Aylara Göre Dağılımı

(2008-09) Mali yılı	
AYLAR	Milyon ABD Doları
2008 Nisan	3749
2008 Mayıs	3932
2008 Haziran	2392
2008 Temmuz	2247
2008 Ağustos	2328
2008 Eylül	2562
2008 Ekim	1497
2008 Kasım	1083
2008 Aralık	1362
2009 Ocak	2733
2009 Şubat	1466
2009 Mart	1956
1 Nisan 2008-31 Mart 2009	24580
1 Nisan 2007-31 Mart 2008	27309

Kaynak: Hindistan Ekonomisi-Aylık Değerlendirme Raporu, *Yeni Delhi Büyükelçiliği*. 2009. www.musavirlikler.gov.tr/upload/IND/Haziran09_hindistan.doc (01 Ağustos 2009)

²⁶⁷ Khanna, s.116.

²⁶⁸ Çalış, <http://www.bogazici.org.tr/dokumanlar/hindistan.pdf> (01.05.2009)

Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Başlıca Ülkeler ve 2000-Aralık 2009 Döneminde Kümülatif Toplamda Oranları:²⁶⁹ Mauritius (%43), ABD (%8), İngiltere (%6), Singapur (%9), Hollanda (%4), Japonya (%3), Almanya (%3), Güney Kıbrıs (%3), Fransa (%2), İsviçre (%1)

Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Başlıca Yatırım Alanları (Kümülatif toplamda):²⁷⁰ Elektrikli ve elektronik eşya, hizmetler, telekomünikasyon, ulaştırma, enerji, kimyasallar, inşaat, ilaç, gıda sanayi, çimento alanlarında yapılmaktadır.

1991 yılında gerçekleştirilmeye çalışılan ekonomik reformların ardından Hindistan'ın dış ticaret rejiminde de önemli değişiklikler yapılmıştır. Yürürlükteki yasalar, “Hindistan İhracat-İthalat Politikaları 2002–09” stratejisi kapsamında yürürlüğü girmiştir.²⁷¹

Hindistan miktar kısıtlaması bazındaki korumacılığı kaldırmıştır. Gümrük vergilerini 2003-2004 yılında da kademeli olarak bir çok üründe indirilmesine karşın yine de toplam gümrük maliyeti açısından oldukça yüksek bir korumacılık yapmaktadır.²⁷²

IMF (Uluslararası Para Fonu) satınalma gücü paritesine (PPP) hesaplamalarına göre, dünyanın ilk 5 ekonomisi arasında bulunan Hindistan, standart hesaplamalar dikkate alındığında 485,5 milyar dolarlık GSYİH ile Hindistan ekonomisi dünyada 12. sırayı almaktadır.²⁷³

Ekonomik kalkınmaya Çin'den daha sonra başlamış olmasına rağmen bugün geldiği nokta, en az Çin kadar dikkat çekicidir.²⁷⁴

Hindistan ekonomisi emek yoğun geleneksel sektörler ile bilişim, gen mühendisliği, jenerik ilaç gibi yüksek teknoloji gerektiren sektörlerin bir arada

²⁶⁹ Yeni Delhi Büyükelçiliği “Hindistan Ekonomisi-Aylık Değerlendirme Raporu”, 2009. www.musavirlikler.gov.tr/upload/IND/Haziran09_hindistan.doc (01 Ağustos 2009)

²⁷⁰ Yeni Delhi Büyükelçiliği, www.musavirlikler.gov.tr/upload/IND/Haziran09_hindistan.doc (01 Ağustos 2009)

²⁷¹ DTM, http://www.iib.org.tr/IIB_Portal/Dokuman/HINDISTAN_ULKE%20RAPORU_Kasim_2008.pdf (27 Temmuz 2009)

²⁷² Çalış, <http://www.bogazici.org.tr/dokumanlar/hindistan.pdf> (01.05.2009)

²⁷³ Çalış, <http://www.bogazici.org.tr/dokumanlar/hindistan.pdf> (01.05.2009)

²⁷⁴ Akçadağ, http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=506:yuekselen-guenc-hindistan&catid=110:analizler-hindistan&Itemid=138 (13 Aralık 2009)

bulunduğu bir yapı arz etmektedir. Bu özelliği dolayısıyla diğer gelişmekte olan ülkelerden biraz farklı bir gelişim modeli izlendiğini söylemek mümkündür.²⁷⁵

Tablo 16

Hindistan’da Sektörler İtibariyle Ekonomik Büyüme (% Değişim)

Sektör	2004	2005	2006	2007	2008 (*)
Tarım	0,0	5,9	3,8	4,5	3,1
Sanayi	10,3	10,1	11	8,5	5,0
Hizmetler	9,1	10,3	11,1	10,8	8,2

Kaynak: DTM İstanbul İhratçı Birlikleri Genel Sekreterliği. “Hindistan Ülke Raporu”. 2008.

http://www.iib.org.tr/IIB_Portal/Dokuman/HINDISTAN_ULKE%20RAPORU_Kasim_2008.pdf (27 Temmuz 2009)

Hindistan'ın toplam milli gelirinin sadece üçte biri, dış ticaret sektöründen elde edilmektedir. Bunun nedeni, Hindistan'da doyurulması gereken oldukça büyük bir yerel pazarın bulunmasıdır.²⁷⁶

²⁷⁵ Cefi J. Kamhi, “Hindistan Dünyanın On İkinci Büyük Ekonomisi” *Ekonomik Forum Dergisi*, 2008, <http://www.tobb.org.tr/ekonomikforum/2008/03/36-%20forum.pdf> (29 Mart 2009)

²⁷⁶ Chitra Narayanan, “Büyük Bir Yerel Pazarımız Bulunmakta”. Nart Bozkurt (hızl.). *Ekonomik Forum Dergisi*. 2008. <http://www.tobb.org.tr/ekonomikforum/2008/03/40-forum.pdf> (01 Mart 2010)

Tablo 17

**Rusya’da Dönemler ve Sektörler İtibariyle Ekonomik Büyüme
(1993/94=100)**

	2001 ^a	2002 ^a	2003 ^a	2007 ^a	2008 ^a
GSYİH (milyar\$)	478.3	506.1	595.0	1 143.6	1 305.5
Reel GSYİH Büyümesi (%)	5.3	3.6	8.3	9.0	7.7
TÜFE (yıllık % ortalama)	3.8	4.3	3.8	6.1	6.6
Nüfus (milyon kişi)	1,034.2	1,049.7 ^c	1,065.1 ^c	1 095	1 110
İhracat (FOB milyon\$)	44,794	51,153	60,895	150.8	178.9
İthalat (FOB milyon\$)	-56,829	-60,723	-75,537	230.2	283.0
Carî Denge (milyon\$)	1,410	7,061	8,773	-11.8	-39.6
Toplam Dış Borç (milyar\$)	97.5	106.3	113.5	149.2	167.1
Kur (Rs:US\$)	47.19	48.61	46.58	41.35	40.46

^aCarî

^b Nisan-1’de başlayan malî yıl takvimine göre

^c Tahmin

Kaynak: Ayşe Oya Benli (hızl.). “Rusya Ülke Profili”. *IGEME*. 2010.
<http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

Hindistan’ın 2008 Mayıs ayında 155,5 milyar ABD Doları olan ihracatı, 2009 Mayıs’ında 110,1 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. İhracatın bir önceki yılın aynı ayına göre %29,2 oranında düştüğü görülmektedir.²⁷⁷

²⁷⁷ Yeni Delhi Büyükelçiliği, www.musavirlikler.gov.tr/upload/IND/Haziran09_hindistan.doc (01 Ağustos 2009)

Tablo 18

Hindistan’ın Başlıca İhraç Ettiği Mallar

Başlıca İhraç Ürünleri 2006/07	%
Mühendislik Ürünleri	20.7
Tekstil&Hazır giyim	12.8
Mücevherat	12.3
Petrol ve petrokimya ürünleri	14.7
Başlıca İhracat Yaptığı Ülkeler 2005	%

Kaynak: Ayşe Oya Benli (hızl.). “Rusya Ülke Profili”. *IGEME*. 2010.
<http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

Ayrıca Hindistan, ülkenin küresel pazardaki amiral gemisi olan yazılım endüstrisi içinde toplanmış, sınırlar arası ticarete Hindistan’ın işini kolaylaştırmak için çaba harcayan, özel sektör yanlısı açık seçik bir lobi grubuna sahiptir.²⁷⁸

Hindistan’ın ihracatındaki ilk 10 ülke şöyledir;²⁷⁹ Amerika (%12), Birleşik Arap Emirlikleri (%11.10), Singapur (%5), Çin (%4.67), Hong Kong (%3.71), Hollanda (%3.67), İngiltere (%3.57), Almanya (%3.33), Suudi Arabistan (%3.12), Belçika (%2.64)

²⁷⁸ Khanna, s.169.

²⁷⁹ Yeni Delhi Büyükelçiliği, www.musavirlikler.gov.tr/upload/IND/Haziran09_hindistan.doc (01 Ağustos 2009)

Tablo 19

Ülkelere Göre Hindistan'ın İhracatı

Hindistan'ın İhracatı (Bin \$)						
Sıra	Ülkeler	2005	2006	2007	Değişim (%)	Pay (%)
1	A.B.D.	17.439.682	18.862.084	20.133.334	15,4	13,8
2	Birleşik Arap Emirlikleri	8.543.980	12.003.386	14.447.008	69,1	9,9
3	Çin	6.785.070	8.278.968	9.491.978	39,9	6,5
4	Singapur	5.444.614	6.057.952	6.390.068	17,4	4,4
5	İngiltere	5.078.828	5.608.223	6.286.914	23,8	4,3
6	Hong Kong	4.488.499	4.672.113	5.844.994	30,2	4,0
7	Almanya	3.599.899	3.972.317	4.726.289	31,3	3,2
8	Hollanda	2.484.288	2.665.358	4.343.000	74,8	3,0
9	Belçika	2.882.264	3.468.166	4.037.575	40,1	2,8
10	İtalya	2.528.712	3.576.405	3.779.749	49,5	2,6
11	Japonya	2.490.790	2.857.529	3.263.389	31,0	2,2
12	Suudi Arabistan	1.816.722	2.583.497	3.221.408	77,3	2,2
13	Sri Lanka	2.032.446	2.251.500	2.594.192	27,6	1,8
14	Güney Kore	1.834.231	2.510.179	2.462.508	34,3	1,7
15	Fransa	2.104.902	2.123.384	2.448.934	16,3	1,7
16	Türkiye	1.280.473	1.579.405	2.299.732	79,6	1,6
17	Endonezya	1.385.503	2.024.414	1.878.196	35,6	1,3
18	Güney Afrika	1.532.740	2.242.426	2.129.593	38,9	1,5
19	Bangladeş	1.670.758	1.624.913	2.063.793	23,5	1,4
20	İspanya	1.653.378	1.874.442	2.052.563	24,1	1,4
İLK 20 ÜLKE		77.077.779	90.836.661	103.895.217	34,8	71,2
DİĞER		26.326.389	35.288.843	42.002.831	59,5	28,8
TOPLAM		103.404.168	126.125.504	145.898.048	41,1	100

Kaynak: DTM İstanbul İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği.
http://www.iib.org.tr/IIB_Portal/Dokuman/HINDISTAN_ULKE%20RAPORU_Kasim_2008.pdf (27 Temmuz 2009)

Hindistan'ın ithalatı ise 2008 Mayıs ayındaki 266,8 milyar ABD Dolarından 2009 Mayıs ayında 162,1 milyar ABD Dolarına düşmüştür. İthalatta da bir önceki yılın aynı ayına göre %39,2 oranında düşme görülmektedir. Bu verilere göre Hindistan'ın bir önceki yılın aynı ayına göre dış ticaret hacminde %36'ya yakın bir düşüş

gerçekleşmiştir. En çok ithal ettiği ürünler arasında ise petrol ve petrokimya ürünleri ile makine ve ekipmanları yer almaktadır.²⁸⁰

Tablo 20

Hindistan'ın Başlıca İthal Ettiği Mallar

Başlıca İthal Ürünleri 2006/07	%
Petrol ve petrokimya ürünleri	30.0
Makine ve Ekipmanları	17.2
Elektronik cihazlar	8.4
Altın & gümüş	7.7

Kaynak: Ayşe Oya Benli (hızl.). “Rusya Ülke Profili”. *IGEME*. 2010. <http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

Hindistan'ın ithalatındaki ilk 10 ülke şöyledir; ²⁸¹ Çin (%10,2), Suudi Arabistan(%7,24), Birleşik Arap Emirlikleri (%6,57), ABD (%5,90), İsviçre (%4,59), İran (%4,29), Almanya (%3,52), Nijerya (%3,44), Kuveyt (%3,36), Avusturalya (%3,22)'dir.

²⁸⁰ Yeni Delhi Büyükelçiliği, www.musavirlikler.gov.tr/upload/IND/Haziran09_hindistan.doc (01 Ağustos 2009)

²⁸¹ Yeni Delhi Büyükelçiliği, www.musavirlikler.gov.tr/upload/IND/Haziran09_hindistan.doc (01 Ağustos 2009)

Tablo 21

Ülkelere Göre Hindistan'ın İthalatı

Hindistan'ın İthalatı (Bin \$)						
Sıra	Ülkeler	2005	2006	2007	Değişim (%)	Pay (%)
1	Çin	10.911.177	17.427.948	24.575.772	125,2	11,2
2	Suudi Arabistan	1.638.816	13.358.831	16.570.154	911,1	7,6
3	A.B.D	9.499.975	11.721.040	14.208.366	49,5	6,5
4	Birleşik Arap Emirlikleri	4.371.358	8.841.323	11.702.839	167,7	5,4
5	İsviçre	6.574.889	9.090.356	10.638.109	61,8	4,9
6	İran	705.251	7.613.523	9.165.577	1.199,6	4,2
7	Almanya	6.047.537	7.532.189	8.783.955	45,2	4,0
8	Avustralya	4.967.550	6.994.988	7.680.940	54,6	3,5
9	Nijerya	72.751	7.013.769	7.017.395	9.545,8	3,2
10	Singapur	3.367.084	5.479.272	6.901.607	105,0	3,2
11	Kuveyt	463.687	5.980.923	6.493.131	1.300,3	3,0
12	Japonya	4.077.214	4.586.994	5.832.826	43,1	2,7
13	Malezya	2.425.193	5.284.893	5.725.558	136,1	2,6
14	Irak	2.059	5.515.679	5.443.335	264.267,9	2,5
15	Güney Kore	4.581.983	4.797.016	5.437.735	18,7	2,5
16	Belçika	4.743.888	4.134.077	4.859.264	2,4	2,2
17	Endonezya	3.020.048	4.161.266	4.840.346	60,3	2,2
18	İngiltere	3.945.898	4.166.656	4.794.535	21,5	2,2
19	İtalya	1.862.994	2.669.432	3.476.472	86,6	1,6
20	Güney Afrika	2.481.610	2.467.029	3.181.703	28,2	1,5
...	...	...	...	...	...	...
59	Türkiye	219.869	222.242	348.229	58,4	0,2
...	...	...	...	...	...	...
İLK 20 ÜLKE		75.760.942	138.637.204	167.327.619	120,9	76,5
DİĞER		73.989.026	46.747.724	51.317.677	—30,6	23,5
TOPLAM		149.749.968	185.384.928	218.645.296	46,0	100

Kaynak: DTM İstanbul İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği.

http://www.iib.org.tr/IIB_Portal/Dokuman/HINDISTAN_ULKE%20RAPORU_Kasim_2008.pdf (27 Temmuz 2009)

Hindistan gibi kalabalık bir ülke için enerji, petrol ve doğal gaz büyük önem taşıyordu. Bu nedenle, ilgi duyduğu Orta Asya petrolü ve doğal gazı konusunda da aktif bir politika izledi. Buna göre, Orta Asya'yı Hint topraklarına bağlayacak boru hatlarından ilkinin İran ve Pakistan üzerinden, ikincinin Türkmenistan'dan başlayarak Afganistan ve Pakistan üzerinden ve üçüncünün de Myanmar'dan başlayarak Bangladeş üzerinden geçmesi planlanıyor. Böylece petrol ve doğalgaz kaynaklı bir bölgesel yakınlaşma ve işbirliği sağlanması da amaçlanıyor.²⁸²

Tüm ele alınan hususlar çerçevesinde Hindistan'ı 1,1 milyar nüfuslu yoksul bir ülke olarak değil, ciddi bir satın alma gücüne sahip en az 100 milyon tüketicinin yaşadığı, istikrarlı bir makro ekonomik yapıya sahip ve gümrük vergileri ile miktar kısıtlamalarının her geçen gün azaldığı bir Pazar olarak görmek, daha sağlıklı bir yaklaşımdır.²⁸³

4.5. Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Etüdü

Çin Halk Cumhuriyeti Asya'da bulunan bir uzak doğu ülkesidir; kuzeyinde Moğolistan, kuzey doğusunda Rusya ve Kuzey Kore, doğusunda Sarı Deniz ve Doğu Çin Denizi, güney doğusunda Güney Çin Denizi, güneyde Vietnam, Laos, Birmanya, Hindistan, Bhutan ve Nepal, güney batıda Pakistan, Afganistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan ile çevrilidir. Günümüz medeniyetinin temel taşlarını oluşturan kâğıt, barut, pusula ve matbaacılık gibi pek çok buluşun kökenleri Antik Çin medeniyetine dayanmaktadır. Dünyanın alan olarak en büyük dördüncü ülkesi olan Çin Halk Cumhuriyeti, yaklaşık 1.5 milyar nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkesidir başka bir deyişle dünya nüfusunun yaklaşık altıda biri Çin Halk Cumhuriyeti'nde yaşamaktadır.²⁸⁴

²⁸² Akçadağ, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=506:yuekselen-guac-hindistan&catid=110:analizler-hindistan&Itemid=138 (13 Aralık 2009)

²⁸³ Çalış, <http://www.bogazici.org.tr/dokumanlar/hindistan.pdf> (01.05.2009)

²⁸⁴ Çin Halk Cumhuriyeti, http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87in_Halk_Cumhuriyeti (20 Temmuz 2009)

Tablo 22

Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Profili

Çin Ülke Profili	2000	2005	2007	2008
NÜFUS (MİLYON)	1.262,65	1.303,72	1.317,89	1.324,66
NÜFUS ARTIŞ HIZI (%)	0,8	0,6	0,5	0,5
YÜZÖLÇÜMÜ (BİN KM)	9.598,1	9.598,1	9.598,1	9.598,1
ULUSAL YOKSULLUK ORANI (%)	..	..	..	..
GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA, ATLAS METHODU (MİLYAR \$)	1.168,77	2.273,28	3.179,86	3.888,08
KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA, ATLAS METHODU (\$)	930	1.740	2.410	2.940
SATINALMA GÜCÜ PARİTESİNE GÖRE GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA (MİLYAR \$)	2.939,18	5.339,64	7.157,37	7.966,73
SATINALMA GÜCÜ PARİTESİNE GÖRE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA (MİLYAR \$)	2.330	4.100	5.430	6.010
NÜFUSUN YÜZDE 20'SİNİ OLUŞTURAN EN YOKSUL KESİMİN GELİRDEN % PAY	..	5,7	..	..
DOĞUŞTAKİ YAŞAM ÜMİDİ (YIL)	71	73	73	73
ÖLÜM ORANI (HER 1000 KİŞİDEN)	36	25	22	21
ORMAN ALANI (BİN KM)	1.770,0	1.972,9	2.054,1	..
TARIM ALANI (TOPLAM ALANIN %)	58,4	58,7	59,3	..
YENİLENEBİLİR ULUSAL TEMİZ SU KAYNAĞI	..	..	2.134	2.124
ENERJİ KULLANIMI (KİŞİBAŞINA KG BAZINDA PETROL KULLANIMI)	865	1.296	1.484	..
KİŞİ BAŞINA KARBONDİOKSİT EMİSYONU (METRİK)	2,7	4,3	..	..
KİŞİ BAŞINA ELEKTRİK TÜKETİMİ (kWh)	993	1.783	2.332	..
INTERNET KULLANIMI (HER 100 KİŞİDEN KAÇI)	1,8	8,6	16,1	22,5
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA (MİLYAR \$)	1.198,48	2.235,91	3.382,26	4.327,00
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA BÜYÜME HIZI (YILLIK %)	8,4	10,4	13,0	9,0
ENFLASYON ORANI	2,1	3,8	7,4	7,2
TARIMIN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILAYA KATMA DEĞERİ	15	12	11	11
SANAYİNİN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILAYA KATMA DEĞERİ	46	48	49	49
HİZMETLERİN GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILAYA KATMA DEĞERİ	39	40	40	40
İHRACAT (% GSYİH)	23	37	40	37
İTHALAT (% GSYİH)	21	32	31	28
BRÜT SERMAYE (% GSYİH)	35	44	43	44
HİBELER HARİÇ GELİR (% GSYİH)	7,1	9,6	..	..
NAKİT FAZLASI / AÇIĞI (% GSYİH)	..	-1,6	..	..
YÜKSEK TEKNOLOJİ ÜRÜNLERİNİN İHRACATI (TOPLAM İHRACAT İÇİNDEKİ %'Sİ)	19	31	30	29
MAL TİCARETİ (% GSYİH)	39,6	63,6	64,3	59,2
TOPLAM DIŞ BORÇ STOĞU (MİLYON \$)	145.711	283.986	373.773	378.245
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (ÖDEMELER DENGESİ, MİLYON \$)	38.399	79.127	138.413	147.791

Kaynak: Worldbank, World Development Indicators Database, China. 2009.

<http://data.worldbank.org/country/china> (10 Ocak 2010)

Çin Halk Cumhuriyeti, son yıllarda, yapmış olduğu atılımlarla ve politikalarla, dünyanın en önemli ekonomik güçlerinden biri haline gelmeye başlarken geçmişten günümüze nasıl bir değişim süreci geçirdiğini görmek gelişimini anlamak açısından faydalı olacaktır.

4.5.1. Mao'dan Deng'e Değişim Rüzgarları

Çin Başkan Mao döneminde parti eşitlikçilik ve kalkınmanın yararlarını ülkeye yayma eğilimindeki politikalarla uğraşmıştır. Uygulamada, ekonomik planlamacılar, kimi zaman stratejik nedenlerle Kuzeydoğu ve iç kesimlere yönelik yatırıma odaklanmıştır.²⁸⁵ Uluslararası sistemi ise tamamen reddederek, hatta uluslararası sistemi tamamen ortadan kaldırmaya soyunarak ve dış politikasını ABD ve Sovyet'leri tehdit, gelişen ülkelere yanaşma ve uluslararası kuruluşlardan soyutlanma ve ekonomik bağımsızlık ilkeleri üzerine kurmuştur.²⁸⁶

Bu dönemde Çin devleti, medya kanallarının – gazete ve dergiler, radyo ve televizyon – devlet karşıtı fikir ve propagandaların yayılmasında kullanılabileceğini ve bunun da siyasi anlaşmazlıkları artırarak toplumsal dengeleri bozacağını ileri sürmüştür. “İstikrar her şeyden önce gelir” deyişi Çin devletinde önde gelen bir inanç olmuş ve bu sebeple istikrarın korunmasına yönelik bir araç olarak sansür onaylanmış ve kabul görmüştür. Çin'in yabancılara ya da Çinli halk kitlelerini “istenmeyen” verilere ulaşmasına izin vermeyen enformasyon kontrolü dikkat çekicidir ve uzunca bir süre geçerliliğini korumuş bir uygulamadır.²⁸⁷

Hatta yetmişli yıllardaki reformlar, medyanın büyük bir bölümünü devletin kontrolüne sokmuş, ya devletin mali yardımına bağımlı ya da başka bir şekilde devlete borçlu hale getirilmiştir. Seksenlerin başlarına kadar her şey merkezi hükümetin planladığı şekilde yürütülmüş ve bu planlar, iş ve ekonomi gazetelerinin sağlayacağı analizleri gereksiz kılmıştır. Ancak 80'li yılların ortalarından sonra, yabancı girişimlerin

²⁸⁵ Becker, s.120.

²⁸⁶ Deniz Gökçe, “Çin Böreği Pişti”, *Akşam*, 29 Kasım 2003, <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/11/29/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

²⁸⁷ Khanna, s.69.

artması sonucu rekabetle karşılaşmaya başlayan pek çok şirket, doğru ve ayrıntılı ekonomik verilere ihtiyaç duymaya başlamıştır.²⁸⁸

Mao'nun 1976'daki ölümüyle Deng Xiaoping önderliğindeki “Dört Modernleşme” adı verilen yeni bir değişim programı uygulamaya konulmuştur ve reformcular ilk basit Pazar deneyimlerini yaşamaya başlamıştır. 1978 sonundaki XI. Parti Kongresi genel kurulunda Açık Kapı Politikasını resmen yürürlüğe konulmuştur. Deng böylece yabancı yatırımcılara kapıyı açmış ve dünya diplomatik ilişkilerini iyileştirme yoluna koymuştur.²⁸⁹

Kamu teşebbüslerinin piyasa dinamiklerine duyarlı hale getirilmeye çalışıldığı, küçük ölçekli özel teşebbüslerin kurulmasına ve yabancı firmalarla joint-venture oluşturmalarına izin verilen bu dönemde uygulanan politikalar sonucunda, işletme sayısında hızlı bir artış olmuş ve hızlı bir dış sermaye girişi başlamıştır.²⁹⁰

Yaptığı reformlarla Çin ekonomisine damgasını vuran Deng Xiaoping'in ‘Bazı kişiler ve bölgeler önce zenginleşsin, sonunda toplumun tümü zenginleşecektir.’ sözü ise, 1980 sonrası dönemdeki değişim sürecini açıkça ifade etmektedir.²⁹¹

1987 yılının Ekim ayında Çin Komünist Partisi 13. Genel Kongresi'nde Çin'in modernizasyon inşasının “üç adım” olarak gerçekleştirileceği açıkça ileri sürüldü. Somut hedefler şunlardı: İlk adım, 1981 ve 1990 yılları arasında Çin'in gayri safi yurt içi hasılasının bir kat artmasının yanı sıra halkın giyim ve beslenme sorununun çözülmesi. İkinci adım, 1991 yılından 20. yüzyılın sonuna kadar gayri safi milli hasılanın iki kat artmasının yanı sıra halkın yaşam düzeyinin orta refah düzeyine ulaşması. Üçüncü adım, 21. yüzyılın ortasına kadar Çin'in kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılasının orta halli gelişmiş ülkelerin düzeyine ulaşmasının yanı sıra halkın

²⁸⁸ Khanna, s.72.

²⁸⁹ Becker, ss.26-27.

²⁹⁰ Şimşek, s.78.

²⁹¹ İTKİB Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi, “Tekstil ve Konfeksiyon Pazarı Olarak Çin Halk Cumhuriyeti”. 2007. http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/cin_ulke_raporu.pdf (08 Mayıs 2010)

yaşamının nispeten zengin bir düzeye ulaşması ve modernizasyonun temelli olarak gerçekleştirilmesi.²⁹²

1997 yılının Eylül ayında Çin Komünist Partisi 15. Ulusal Kongresi'nde üç adımda gerçekleştirilmesi planlanan hedefler ise şöyleydi; 21. yüzyılın ilk 10 yılına kadar Çin'in gayri safi yurt içi hasılası 2000 yılına göre bir kat artacak, halkın yaşamı daha da zenginleşecek, nispeten mükemmel sosyalist piyasa ekonomisi sistemi oluşacak. İkinci 10 yılda sosyalist çabayla milli ekonomi daha da geliştirilecek, çeşitli sistemler daha da iyileştirilecek. 2050 yılına kadar Çin, modernizasyon temelinde gerçekleştirilecek atılımlarla, zengin, kuvvetli, demokratik ve çağdaş bir sosyalist ülke olacak.²⁹³

1978 yılından başlayarak yeniden dışa açılmanın mimarı Deng Xiaoping ile Çin 500 yıllık uykudan uyanmış bulunuyordu. 1978 yılında Çin dünyanın dokuzuncu büyük ekonomisi, GSYİH toplamı ABD'nin sekizde biri ve Japonya'nın üçte biri kadardı. Ekonominin büyüklüğü sıralaması ABD, Japonya, Almanya, Hindistan, İtalya, Fransa, İngiltere, Brezilya ve Çin olarak yapılıyordu. Ancak sadece 25 yıl kadar sonra Çin dünyanın ikinci büyük ekonomisi olmuş, milli geliri ABD'nin yarısından biraz fazla olarak gerçekleşirken, Japonya'dan da yüzde 60 daha büyük olarak gerçekleşmiş ve büyüklük sıralaması önemli ölçüde değişmiştir. ABD hala birinci iken ve Çin ikinci olurken onları sıra ile Japonya, Hindistan, Almanya, İtalya, İngiltere, Fransa, Brezilya takip etmektedir. Çin 1980'li yıllardan başlayarak çifte rakamlı büyüme hızları gerçekleştirirken ve bugünlerde ise yüzde sekiz düzeyini aşan ortalama reel büyüme sergilerken dünya şaşırıyordu.²⁹⁴

Çin'in 1978'de 673 dolar olan kişi başı GSYİH'si; 2005'te 5.878 dolara, 2007 ise 7.966 dolara yükseldi. Ayrıca, mutlak bir yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısı 1978'de kabaca 250 milyon iken, 2004 yaklaşık olarak 26 milyona düştü. Böylece

²⁹² *China ABC, Üçüncü Bölüm: Ekonomi: Gelişme Stratejileri.* (t.y.)
<http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30401.htm> (30 Mart 2010)

²⁹³ *China ABC,* <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30401.htm> (30 Mart 2010)

²⁹⁴ Gökçe, “Çin Böreği Pişti”, <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/11/29/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

hedeflerin fazlasıyla gerçekleştirildiği gözler önüne serilirken, 2050 yılı için modern, zengin, çağdaş, bir Çin'in de temelleri atılmış oluyordu.²⁹⁵

Tamamen demokratik bir Çin'den bahsetmek içinse henüz erkendir; Çin, dünyada internet kullanımında en başta gelmekle beraber, teknoloji daha fazla ifade özgürlüğü için kullanılmıyor. Filizlenen demokrasi hareketi içte ve dışta ezilmiştir ve basın-yayın organları amansızca sansürlenmeye devam ediyor. Kısacası, şimdilik Çin “Bay Bilim”e kucak açarken “Bay Demokrasi”yi terslemiş gibi gözüküyor.²⁹⁶

Ayrıca Çin'in son 2000 yıllık tarihine damgasını vurmuş olan Konfüçyus doktrini de tabu olmaktan çıkarılarak Çin toplumunun modern yaşama geçişinin manevi ideolojisi haline dönüştürülmektedir. Konfüçyuzmin halkın moral değerlerini yükselttiğini, toplumda uyumu geliştirdiğine ve sonuçta da ekonomik kalkınmayı hızlandırdığına inanılmaktadır.²⁹⁷

Hiç şüphesiz ki Çin'in -bu süreçte kendi içinde yaşamış olduğu bazı aksaklıklara rağmen- ekonomisinin motoru; bütünüyle içe dönük olan Mao rejiminin tersine, dış dünyaya kapılarını açmış olmasına bağlıdır.²⁹⁸

4.5.1.1. Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılından itibaren ilk 30 yıl içinde Çin hükümeti planlı ekonomi uyguladığı için çeşitli ekonomi alanlarındaki gelişme hedefleri devletin özel kuruluşları tarafından saptanmaktaydı.²⁹⁹

Bu dönemde Çin Devleti'nin özel mülkiyetlerle ilgili tutumları ele alındığında, devletin resmi iradesi, kamu çıkarına hizmeti öne çıkacak şekilde kullanmıştır; sermaye devlet otoritesiyle dağıtılmış, yerel birikimler devlet bankaları üzerinden zor durumdaki kamu girişimlerine aktarılmış, girişimcilik etkin devletin gölgesinde gerçekleşmiştir, hatta Çin hükümetinin girişimcilere sağladığı finansmanın boyutları o kadar büyük

²⁹⁵ Khanna, s.57.

²⁹⁶ Becker, s.37.

²⁹⁷ Ögütçü, ss.48-49.

²⁹⁸ Khanna, s.83.

²⁹⁹ *China ABC, Üçüncü Bölüm: Ekonomi: Sosyalist Piyasa Ekonomisi Sistemi.* (t.y.) <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30301.htm> (30 Mart 2010)

olmuştur ki, gerçek anlamda özel bir şirket, hükümetin desteği ve yardımı olmadan, muhtemelen küçük ölçekli bir işletme olmaktan ileri gidememiştir.³⁰⁰

Bu sistem Çin ekonomisinin planlı ve amaçlı olarak istikrarlı gelişmesini sağlamış, ancak canlılığı ve gelişme hızını ciddi biçimde engellemiştir.³⁰¹

1970'li yılların sonunda Çin'in planlı ekonomi sistemine yönelik reform başlatılmıştır. 1978 yılında kırsal alanda aile sözleşmesi sorumluluk sistemi uygulanmış, 1984 yılında ekonomi sistemi reformu kırsal alandan kentlere yönelmiş, 1992 yılında Çin'de sosyalist piyasa ekonomisi sisteminin kurulması için reformun yönü saptanmıştır.³⁰²

Çin, devlete ait sanayi kuruluşlarının piyasa ekonomisi şartlarına uygun bir yapılanmaya kavuşturulması çabalarını hızlandırmış ve 1996 sonunda toplam 305.000 devlet işletmesinin 118.000'i için 1998 Mart ayında toplanan Halk Kongresi'nde üç strateji tespit edilmiştir.³⁰³

- Devlet imkan ve inisiyatifini 1000 kadar büyük ve anahtar öneme sahip devlet işletmesi üzerinde yoğunlaştıracaktır. Bunların 880 tanesi sanayi işletmesidir ve devlet mülkiyetinde kalacaklar veya devlet çoğunluk hisselerini tutacaktır.
- Stratejik öneme sahip olmayan orta boy ve büyük işletmeler limited şirket şekline dönüştürüleceklerdir. Bu kapsama girmesi söz konusu olan şirket sayısı 15.600 kadardır. Bu şirketlerde halen toplam 30-40 milyon dolaylarında kişi istihdam edilmektedir.
- Devlet 102.300 işletmesini özelleştirecektir. Başka bir ifadeyle devlet bu şirketlerin mülkiyetini devretmek veya terk etmek istemektedir.

³⁰⁰ Khanna, s.35-36, 169

³⁰¹ *China ABC*, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30301.htm> (30 Mart 2010)

³⁰² *China ABC*, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30301.htm> (30 Mart 2010)

³⁰³ Selçuk Tayfun Ok ve Atilla İmrahor İlyas, **Çin Halk Cumhuriyeti Tüketim Malları İhracat Pazar Araştırması**. 1. Basım, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1998, s.24.

1997’de benimsenen “büyük olanı tut, küçüğü bırak” politikası çerçevesinde verimsiz olan küçük kamu işletmeleri özelleştirilmiştir, büyük olanlar ise ekonomideki ağırlıklarına bağlı olarak devletin idaresinde kalmaya devam etmiştir. Bu uygulamayla Çin, eski Sovyet Cumhuriyetleri’nin toplu özelleştirme deneyimlerinden kesin biçimde ayrılır ve sonuçlar Çin’in başarısı olarak nitelendirilebilir.³⁰⁴

Özel sektörün gittikçe büyüyen rolüne Komünist Parti’nin nasıl uyum sağlayacağı da bir diğer bilinmeyen olmakla birlikte; Çin 1998 de anayasasını, devlet mülkiyetinin egemen mülkiyet şekli olarak kalmasında ısrar etmekle beraber, özel mülkiyeti de tümüyle tanıyacak şekilde yeniden düzenlemiştir. Düzenleme ‘bireysel, özel ve diğer kamu harici ekonomiler sosyalist pazar ekonomisinin önemli öğeleridir ve devlet, bireysel ve özel ekonomilerin yasal hak ve çıkarlarını korur’ ibaresini taşımaktadır. O zamandan beri özel şirketlerin yeni alanlara girmesine ve bankacılık, telekomünikasyon, hava taşımacılığı, alt yapı hizmetleri, eğitim, savunma ve petrol araştırma, dağıtım ve ticaretine yatırım yapmalarında, devlet bankalarından kredi almalarına ve borsada sermaye arttırmalarına gittikçe artan oranlarda izin veriliyor.³⁰⁵

2003 yılının Ekim ayında Çin’de sosyalist piyasa ekonomisi sisteminin mükemmelleştirilmesine ilişkin hedefler ve görevler daha da belirginleştirilmiştir;

- Kentler ve kırsal bölgeler arasındaki gelişme, ekonomik toplumun gelişmesi, insan ve doğa arasındaki eşgüdümlü gelişme, yurtiçinde gelişme ve dışa açılma gibi konularda hazırlanan ortak plana göre piyasanın, kaynakların dağıtımında zemin rolü oynaması kararlaştırılmıştır.³⁰⁶

Üçüncü dünya ülkesinden farklı olarak, Çin’de sanayileşmeden ziyade kırsal gelişme genel kalkınma stratejisinin merkezi bir unsuru olagelmıştır. Bunu mümkün kılan anahtar kurum, tarımı, sermaye oluşumunu ve yerel sanayi, sağlık, refah, eğitim ve kültür faaliyetleri ile biraraya getiren halk komünleridir. Aslında bu ekonomik yapı Çin’i diğer sosyalist ekonomilerden keskin çizgilerle ayırmaktadır. Komün, başka yerde

³⁰⁴ Sandıklı, http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=155:uluslararası-ekonomi-politik&catid=116:analizler-ekonomi&Itemid=145 (27 Temmuz 2009)

³⁰⁵ Becker, s.125.

³⁰⁶ China ABC, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30301.htm> (30 Mart 2010)

benzeri görülmeyen kendine özgü bir kurumdur. Yerel hükümet etkinliklerini tarım ve diğer üretim etkinlikleri ile birleştirmekte, kırsal kesimin toplumsal, siyasi ve ekonomik yaşamını adeta tek bir birim içinde entegre etmektedir.³⁰⁷

- İşletmelerin dinamizminin ve rekabet gücünün artması, makro ekonominin gelişmesinin tamamlanması, hükümetin toplumsal yönetimi ve kamu hizmet fonksiyonunun iyileştirilmesi ve orta halli refah toplumunun yapılanmasının kuvvetli sistem güvencesi altına alınması hedeflenmiştir.³⁰⁸

Bu süreçte Çin'in önüne koyduğu belli başlı görevler şöyle sıralanabilir: Başta kamu mülkiyeti olmak üzere çeşitli mülkiyet biçimlerinin ortaklaşa gelişmesini sağlayan ekonomi sisteminin iyileştirilmesi; kentler ve kırsal bölgeler arasındaki ikili ekonomi yapısını yavaş yavaş değiştirmeye yararlı bir sistemin kurulması; bölgeler arasındaki ekonominin eşgüdümlü gelişmesini sağlayan sistemin oluşturulması; birleşik, açık ve rekabete dayalı modern piyasa sisteminin kurulması; makro ayarlama, idari yönetim ve ekonomi yasası sistemlerinin iyileştirilmesi; istihdam, ücret dağılımı ve toplumsal sigorta sistemlerinin iyileştirilmesi; ekonomi ve toplumun sürdürülebilir gelişmelerini sağlayan sistemin kurulmasıdır.³⁰⁹

2004 yılında Paris'teki OECD ekonomistleri Çin'deki özel sektörün boyutunu hesaplamaya kalktıklarında, Çin istatistiklerinin ve tarihi geçmiş tanımlarının içinden çıkmanın zorluğunu fark ettiler. Yine de, şu şaşırtıcı sonuca ulaşabildiler: Özel sektör, ekonominin üçte ikisinden sorumluydu. Çin istatistikleri şimdiye kadar, yabancı yönetime sahip şirketleri dışarıda bırakarak özel sektörün ekonomideki yerini üçte bir olarak gösteriyordu. Bir başka deyişle Çin %44'lerde kaldığı İngiliz ve Alman ekonomilerinden çok daha geniş bir piyasa ekonomisine sahiptir.³¹⁰

³⁰⁷ Ögütçü, s.29.

³⁰⁸ *China ABC*, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30301.htm> (30 Mart 2010)

³⁰⁹ *China ABC*, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30301.htm> (30 Mart 2010)

³¹⁰ Becker, s.119.

Dünya Bankası'nın Doğu Asya Ekonomik Mucizesi incelemesinde de başarının temelinde mali ve parasal istikrarı amaçlayan makro-ekonomik politikaların bulunduğu açıkça vurgulanmaktadır.³¹¹

Reform ve dışa açılma politikası ile modernizasyon yapılanmasının uygulandığı son 20 yıldır Çin'in planlı ekonomiden sosyalist piyasa ekonomisine geçişi asıl olarak tamamlanmıştır. Sosyalist piyasa ekonomisi yapısal açıdan gitgide sağlamlaştırılarak mükemmelleştiriliyor. Bunun yanında piyasanın dışa açılması büyüyor, yatırım çevresi geliyor, finans sisteminin reformu da istikrarlı bir doğrultuda ilerletiliyor. Bunlar Çin ekonomisinin sürekli gelişmesini garanti altına alan atılımlardır.³¹²

Dışa açılım sürecinin başarı göstergelerinden bir diğeri ise Çin'in çekmiş olduğu yabancı sermayedir. 1980 yılına kadar Çin hiçbir yabancı sermaye yatırımı alamazken, bugün yılda 50 milyar dolar ufak kalmaya başladı.³¹³

Çin ekonomisi, 1997-1998 Asya Krizi döneminde bile, yabancı yatırımcıyı cezbetme konusunda çok iyi bir performans göstermiştir. Aynı performans, 2001 Dünya Ticaret Örgütüne'ne girip kurallara dayalı çok taraflı ticaret sistemine dahil olarak, ilk kez kendini dış dünyanın ticari kural ve disiplinlerine tabi kıldıktan sonra da devam ettirmiştir.³¹⁴

Çin'in yabancı sermaye açısından çekici olma nedenleri ise şu şekilde özetlenebilir:³¹⁵

- Hızla büyüyen iç pazar,
- İşgücü, toprak ve enerji maliyetlerinin düşüklüğünden kaynaklanan yüksek kar marjı,

³¹¹ Ögütçü, s.24.

³¹² *China ABC, Üçüncü Bölüm: Ekonomi: Çin Ekonomisine Genel Bakış* (t.y.)
<http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30101.htm> (30 Mart 2010)

³¹³ Deniz Gökçe "Çin Pazarları Kapıyor", *Akşam*, 30 Kasım 2003,
<http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/11/30/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

³¹⁴ Şimşek, s.84.

³¹⁵ İTKİB Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi.
http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/cin_ulke_raporu.pdf (08 Mayıs 2010)

- DTÖ üyeliğinin uluslararası piyasalarda güvenilirliği artırması,
- Siyasi istikrarın kalıcı bir görünüm sergilemesi,
- Ülke genelinde düşük olsa da 200 milyonluk bir kesimin harcama gücün yüksek olması,
- Kredi kullanabilme kolaylığı,
- Öncü olmak isteyen çok uluslu şirketlerin pazara girmek için yarışmaları,
- Daha önce yurtdışındaki fırsatları daha karlı bulan iç tasarrufun, yatırım, teşvik ve güvencelerinden yararlanmak üzere anavatana geri dönmesi (roundtripping)

4.5.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Başarısını Tetikleyen Unsurlar

Çin'in pek yakında dünyanın en büyük ekonomisi olarak gündeme oturma potansiyelini taşıması önümüzdeki yirmi-otuz yılda dünya liderlerini önemli ölçüde meşgul edecek çok önemli bir gelişmedir. Peki Çin bu noktaya nasıl geldi?

Uzmanlar, Çin'in ekonomik başarısının, büyük ölçüde uzun dönemli stratejiler izleyebilen istikrarlı hükümetlerin işbaşında olmasına, devletin değişmez hedefleri olan düzen, uyum ve hiyerarşi geleneğine, yüksek tasarruf ve yatırım oranlarına, dinamik serbest ticaret ve sanayi politikalarına, sabırlı, stratejik planlamaya, güçlü aile bağlarına, disiplinli iş anlayışına, enflasyonun ve kamu açıklarının kontrolüne ağırlık veren makro ekonomik politikalara dayandığını belirtmektedirler. Çin ayrıca nüfus artışını kontrol ederek, toplam gelir artışının kişi başına gelir yükselmesi yaratmasına yol açmıştır.³¹⁶

Elbette ki Çin ekonomisini libere ederek, dışa açılarak, piyasa kavramına önem vererek, tarımdan sanayi sektörüne insan aktararak, yabancı sermayeyi yatırıma davet ederek, ücret düzeyinin azmasına izin vermeyerek, düşük ücretle dış rekabet gücü

³¹⁶ Ögütçü, s.47.

sağlayarak, ihracata ve high-tech sektörüne ve teknolojiye sarılarak ve bulunduğu bölgede lider konumuna gelmesini sağlayacak stratejiler üreterek bu konuma geldi.³¹⁷

Tablo 23

Çin Halk Cumhuriyeti’nin İhraç Ettiği High-Tech Ürünlerinin Toplam İhracat İçindeki Payı

ÇİN	HIGH-TECH ÜRÜNLERİNİN TOPLAM İHRACAT İÇİNDEKİ PAYI
1985	1%
1994	8%
1997	13%
1999	17%
2001	21%
2003	27%
2008	29%

Kaynak: Worldbank, Data of High-technology exports (% of manufactured exports),

2009, <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS?display=default>

1985 yılında Çin'in ihracatının yüzde bir kadarı high-tech ürünlerden oluşuyordu. 2003 yılında ise bu oran yüzde 23'e, 2008'de de yüzde 29'a ulaşmıştır. Çin bunu önemli ölçüde araştırma-geliştirme harcamalarını artırarak ve insan kaynağına yatırım veya teknik adı ile beşeri sermaye yatırımı ile gerçekleştirmiş bulunuyor.³¹⁸

³¹⁷ Deniz Gökçe, “Ya bir tüketirlerse”, *Akşam*, 01 Aralık 2003, <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/12/01/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

³¹⁸ Gökçe, “Çin Pazarları Kapıyor”, <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/12/01/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

Tablo 24

Çin Halk Cumhuriyeti'nde GSYİH'dan AR-GE Harcamalarına Ayrılan Pay

ÇİN	GSYİH'DAN AR-GE HARCAMALARINA AYRILAN PAY
1997	0,64%
1998	0,65%
1999	0,76%
2001	0,95%
2003	1,07%
2004	1,13%
2007	1,49%

Kaynak: Worldbank, Research and Development Expenditure (% of GDP)

<http://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS>

Çin hükümeti eğitim düzeyini ve kalitesini artırma politikası güderek 9 yıllık eğitimi zorunlu kıldı. Yüksek öğrenime de önem verilerek, örneğin 1998–2003 arasındaki 5 yıllık dönemde, çoğunluğu teknik konularda olmak üzere, yüksek öğrenime devam eden öğrenci sayısı 3,5 kat artırıldı. Bu politikalar sonucunda işgücünün ortalama niteliği belirgin bir şekilde arttı ve işgücüne yeni katılanların ortalama okula gitme süresi emekli olanların 3 katına ulaştı.³¹⁹

Çin'de 1978 yılında 10 bin nüfusta sadece 9 olan üniversite mezunu sayısı, bugün 6 misline zıplamış durumda: 10.000 kişide 56 üniversite mezunu var. Tabii ki bu ABD'deki rakamın onda biri kadar bir düzey. İlginç şekilde Çin vatandaşları üniversite eğitimi almak için yurtdışına gidiyorlar, yurtdışına gidenlerin sayısında bir patlama

³¹⁹ Öz, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1015.pdf (5 Eylül 2010)

olmuş. Ancak, dünya trendlerinin tersine gidenlerin büyük kısmı da eğitim sonrası ülkelerine geri dönüyorlar.³²⁰

Çin’de üniversite-sanayi işbirliğine de büyük önem verilmektedir. ‘Çin’in Silikon Vadisi’ olarak bilinen ‘Zhongguancun Vadisi’, otuzdan fazla üniversitenin yanı sıra çoğu ileri teknoloji üretimi yapan firmalara ait olmak üzere 200 civarında araştırma kuruluşuna da ev sahipliği yapmaktadır. Dikkati çeken diğer bir husus da, ileri teknoloji alanında başı çeken firmaların çoğunun Pekin Üniversitesi ve Tsinghua Üniversitesi gibi belli başlı Çin üniversitelerinin yan kuruluşları olmalarıdır.³²¹

Çin hükümeti, “altı temel sektör” olarak belirlediği otomotiv, demir çelik, telekomünikasyon, enerji, petrokimya ve beyaz eşya sektörlerine yabancı yatırım çekmek ve böylece teknoloji transferi sağlamak için Şanghay merkezli yeni bir ekonomik bölge oluşturdu.³²²

Aşağıdaki tablolarda Çin’in en fazla ihraç ve ithal ettiği 5 ürün grubu yer almaktadır; daha ziyade ham madde ve ara malı ithal edip bunları katma değeri daha yüksek ürünlere dönüştürerek sattığı düşünülürse, bu durumda Çin’in ticaret fazlası ve gelir artışını elbette bunun getirdiği tüketim artışını da göz ardı etmemek gerekir.³²³

³²⁰ Gökçe, “Ya Bir Tüketirlerse”, <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/12/01/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

³²¹ İTKİB Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi.

http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/cin_ulke_raporu.pdf (08 Mayıs 2010)

³²² Öz, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1015.pdf (5 Eylül 2010)

³²³ M. Sait Akman, “Hokey Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Deardorff’u Tamamlayıcı Notlar”, *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, DTM*. 2008, Sayı 1-2, ss.25-56
http://www.uedtp.org.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/dergi/2008_dergi/03_Sait_Akman.pdf (5 Kasım 2009)

Tablo 25

Çin Halk Cumhuriyeti'nin En Çok İhraç Ettiği Ürünler

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN EN ÇOK İHRAC ETTİĞİ ÜRÜNLER		
İLK 5 ÜRÜN GRUBU / 2006		
FASIL NO	TANIM	DEĞER \$
85	ELEKTRİKLİ MAKİNA VE CİHAZLAR	227.476.356.043
84	NÜKLEER REAKTÖRLER, KAZANLAR, MAKİNALAR	186.569.168.838
61	ÖRME GİYİM EŞYALARI	44.900.426.797
62	DOKUMA GİYİM EŞYALARI	43.720.321.656
90	OPTİK ALET VE CİHAZLARI, FOTOĞRAF, SİNEMA V.S. ALET VE CİHAZLARI, SAATÇİ EŞYASI, TIBBİ ALET VE CİHAZLARI, MÜZİK ALET VE CİHAZLARI	32.610.361.145

Kaynak: İTKİB Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi. “Tekstil ve Konfeksiyon Pazarı Olarak Çin Halk Cumhuriyeti”. 2007. http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/cin_ulke_raporu.pdf (08 Mayıs 2010)

Tablo 26

Çin Halk Cumhuriyeti'nin En Çok İthal Ettiği Ürünler

ÇİN'İN EN ÇOK İTHAL ETTİĞİ ÜRÜNLER İLK 5 ÜRÜN GRUBU / 2006		
FASIL NO	TANIM	DEĞER \$
85	ELEKTRİKLİ MAKİNA VE CİHAZLAR	218.965.742.941
84	NÜKLEER REAKTÖRLER, KAZANLAR, MAKİNALAR	109.122.425.442
27	MİNERAL YAKITLAR, MİNERAL YAĞLAR VE BUNLARIN DAMITILMASINDAN ELDE EDİLEN ÜRÜNLER	89.098.434.910
90	OPTİK ALET VE CİHAZLARI, FOTOĞRAF, SİNEMA V.S. ALET VE CİHAZLARI, SAATÇİ EŞYASI, TIBBİ ALET VE CİHAZLARI, MÜZİK ALET VE CİHAZLARI	58.859.708.831
39	PLASTİKLER VE MAMULLERİ, KAUKÇUK VE MAMULLERİ	37.832.891.786

Kaynak: İTKİB Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi. “Tekstil ve Konfeksiyon Pazarı Olarak Çin Halk Cumhuriyeti”. 2007. http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/cin_ulke_raporu.pdf (08 Mayıs 2010)

Çin'in dış dünyada en fazla hayranlık uyandıran yönü, her ne kadar ideal olmaktan çok uzak da olsa, dünyadaki her beş kişiden birini beslemesi, giydirmesi, barındırması, eğitmesi, temel sağlık hizmetleri sunması ve istihdam sağlamasıdır.³²⁴

Jane Perlez, New York Times'daki makalesinde, “Çin'in hızlı büyümesi kaynakları emiyor ve bölgenin çeşitli ekonomilerini peşinden sürüklüyor”, gözlemini bildiriyordu. “Genel etkisi, II. Dünya Savaşı sonrasında Japonya'nın ekonomik bir güç olarak ortaya çıkışından bu yana görülmüş hiçbir şeye benzemiyor” diyor. Gerçekten de veriler bu kaygıların yersiz olmadığını gösteriyor;³²⁵

- Çin'in en büyük etkisi enerji pazarında oldu. Dünyanın en büyük ikinci petrol tüketicisi olan, tüketiminin de %75'nin ithal eden Çin'in talebi giderek artmakta (yılıda %12) ve bu durum petrol fiyatlarının

³²⁴ Ögütçü, s.28.

³²⁵ Becker, s.240.

yükselmesinde rol oynamakta. 1997’de 12 dolara düşen varil fiyatı, Çin patlamasının 6. yılında 70 dolara tırmandı.³²⁶

- Çin, 2000’deki, 70 milyon tonluk alımından sonra 2004’te 208 milyon tonluk demir cevheri olarak dünyanın en büyük demir cevheri ithalatçısı unvanını Japonya’dan devraldı. Ayrıca Çin bugün, dünya çimento talebinin %40’ından, alüminyum talebinin %30’undan ve çinko, bakır ve kağıt hamuru taleplerinin %25’inden sorumludur. Bu durum, talebi karşılamak için derhal yeni madenler açmaya girişen Kanada ve Avustralya gibi ülkelere piyango vurmasından farksızdır.³²⁷
- Dünyanın en büyüğü olan Çin balıkçılık filosu sadece Çin kıyılarında değil başka yerlerde de aşırı avlanmakla suçlanıyor; Filipinler, Vietnam ve Japonya’yla gerilimlere yol açıyor. Dünya balık stoklarındaki azalma ve küresel avlanmadaki düşüş için Çin suçlanıyor.³²⁸

Kissenger’a göre de Çin süper devlet statüsü yolundadır. Yüzde 8’lik kalkınma hızı ile (1980’li yıllardakinden daha az) Çin’in Gayri Safi Milli Hasılası XXI. Yüzyılın ilk yirmi yılının sonunda Amerika’ninkine yaklaşacaktır. Bu tarihten çok önce Çin’in politik ve askeri gölgesi, Asya üzerine düşecek ve Çin’in politikası ne kadar kontrollü olursa olsun, bu durum diğer güçlerin hesaplarını etkileyecektir. Diğer Asya ülkeleri, tıpkı şimdi Japonya’ya yaptıkları gibi, gittikçe güçlenen Çin’e karşı denge ağırlığı oluşturma çabası içinde olacaklardır.³²⁹

Çin Başbakanı Zhao Ziyang Çin’in dış politikasını “ Üçüncü Dünya ile bağları kuvvetlendirerek, süper güçlerin hegemonyasına karşı durarak, dünya barışını korumak ve Çin’in iç modernleşmesi için vakit kazanmak” diye tarif ettikten sonra “Çin dünyadaki gerginliğe sebep iki süpergüç arasındaki rekabet olduğu kanısındadır. Çin’in

³²⁶ Beril Dedeoğlu, **Değişen Dünyada Yeni Dengeler**. 1. Basım. İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s.30.

³²⁷ Becker, ss.94-95, 250.

³²⁸ Becker, s.249.

³²⁹ Kissinger, s.803.

bir milyar nüfusunun hayat seviyelerini yükseltmek için uzun bir uluslararası barışa ihtiyacı vardır.” demişti.³³⁰

Peki Çin sorunsuz mu?

Çin’in bölgesel kalkınma farklılığı ciddi bir sorun olup, DTÖ’ye üyeliğinden sonra, bu sorun artmıştır. Bunun nedeni, söz konusu bölgelerin dışa açıklık derecelerinin farklılığından kaynaklanmaktadır. Diğer olumsuz etki, kısa vadede gelir dağılımında ortaya çıkan dengesizlik ve işsizlik sorunudur. Çin’in işsizlik oranında 2000 yılından itibaren bir artış gözlenmektedir. İşsizlik oranlarındaki artışın önemli nedenlerinden biri, Çin’in DTÖ’ye üyeliği olarak gösterilmektedir. Diğer olumsuz etki ise, Çin’in DTÖ’ye üye olmasından sonra, dışa açılarak, yoğun rekabetle karşılaşması, yerli sanayini zorlamıştır.³³¹

Tablo 27

Çin Halk Cumhuriyeti Yıllar İtibari İle İşsizlik Oranı

ÇİN	İŞSİZLİK ORANI %
2000	3.1%
2001	3.6%
2002	4.0%
2003	4.3%
2004	4.2%
2005	4.2%
2006	4.1%
2007	4.0%
2008	4.2%

Kaynak: Worldbank, Indicators of Unemployment, total (% of total labor force), 2009,

<http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS/countries/latest?display=default>

Çin’de gerçekleşen gelişme, kalkınma ve büyüme dünya çapında gelir dağılımının düzelmesine yol açıyor, çünkü Çin dünyanın düşük gelirli ülkeleri arasında

³³⁰ Özer Sükan (hızl.), Çin Halk Cumhuriyeti Tarihi, Kurulması, Gelişmesi, Türkiye ve Diğer Devletlerle Olan İlişkileri, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 2000, s.127.

³³¹ Şimşek, s.85.

idi. Ancak paradoksal bir şekilde Çin'in kendi içinde gelir ve servet dağılımı büyük bir sorun haline geliyor. Kent ve kırsal arasında gelir, servet ve istihdam farklılığına ek olarak bölgesel farklılıklar da oldukça büyüktür.³³²

İhracat üretimindeki patlayıcı büyümeye rağmen Çin, hala halkın çoğunun geçimini topraktan sağladığı bir tarım ülkesi. Çoğunluk Dünya Bankası'nın belirlediği yoksulluk sınırının altında yaşıyor; yani günde bir dolardan az kazanıyor.³³³

İnsan hakları ihlalleri bakımından zaman zaman eleştirilse de Çin'de demokrasi talebinin genel dengeleri bozma ve ülkede parçalanmalara yol açabilecek istikrarsızlıklara neden olacağı ihtimalini hesaplayanlar, konunun üzerine gidememektedir. Üstelik, demokratikleşme talebi, aynı zamanda ucuz işgücü talebiyle de çelişmektedir.³³⁴

Yapılan incelemelere göre dünyada dört tabaka sanayi işçisi ücreti vardır. Birinci tabakada Japonya, ABD ve Avrupa'daki sanayi işçileri var. 2001 yılında Japonya saatte 16.46 dolar, ABD 16.14 dolar ve Avrupa'daki sanayi işçileri 14.13 dolar kazanmaktalar. İkinci tabakada ise Singapur 6.72 dolar, Kore 5.69 dolar ve Tayvan 5.18 dolar ile yer almakta. Üçüncü tabakada Meksika 2.08 ve Brezilya 2.04 dolar ile gözüküyorlar. Ve nihayet en düşük ücretli sanayi işçisi Çin'de ve 0.61 dolar ücret almakta.³³⁵

Çin'de özel sektör büyük oranda devletten bağımsız ve ağır kurallara bağlı Batı ekonomilerini bağlayan pek çok kuraldan uzak gelişmiştir. Örneğin Yiwu fabrikaları dünyanın en kuralsız iş gücü piyasasından yararlanıyordu. Emek fiyatları hükümet denetiminin tümüyle dışında hesaplanıp belirleniyor; işçiler, az ötedeki bir diğer fabrikanın azıcık daha yüksek maaş ödediklerini öğrendikleri anda iş değiştiriyordu.

³³² Gökçe, "Ya Bir Tüketirlerse" <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/12/01/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

³³³ Becker, s.170.

³³⁴ Dedeoğlu, s.32.

³³⁵ Gökçe, "Ya Bir Tüketirlerse" <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/11/30/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

İşverenler herhangi bir sosyal yardım veya sigorta hükümlüğü taşıyor ve firmalar gönüllerine göre işçi alıp kovabiliyordu.³³⁶

Çin'in ihracatını genel anlamda teşvik eden ve dünya piyasalarında rekabet avantajı sağlama potansiyeline sahip en önemli faktör çok büyük boyutlarda temin edilebilen ucuz işgücüdür. Ancak bu avantaj işgücü verimliliğinin ve kalitenin düşüklüğü nedeniyle dünya piyasalarında başarı sağlanması için kendi başına yeterli olmamaktadır. Mesela Çin işçisinin tarımdaki verimliliği bir ABD tarım işçisinin sadece yüzde 3.2'si kadar. bir ABD tarım işçisi bir Çin tarım işçisinin 31 katı üretim yapıyor. bir ABD sanayi işçisi ise beş Çin sanayi işçisi kadar üretken.³³⁷

Bu eksikliğin telafisi için teşvik edilen yabancı sermayenin ortaklığı ile çoğu kez özel ekonomik bölgelerde, yabancı ortağın sağladığı teknoloji ve işletme tecrübesinin kullanıldığı binlerce yabancı ortaklı şirketin faaliyet göstermesi bu nedenle Çin'in ihracat imkanlarını genişleten önemli bir faktör olmaktadır.³³⁸

Çin'in bir yandan tekstil ve konfeksiyon ürünleri başta olmak üzere bir çok dalda DTÖ üyeliğinin getirdiği imkanlar ile dünya pazarlarına girişte yeni avantajlar elde ederken, diğer yandan ihracata olağanüstü boyutlara ulaşabilen devlet teşvik ve destekleri sağlamayı sürdürdüğü ve bunun sonucunda da Çin mallarının dünya pazarlarındaki hakimiyetinin fazlasıyla hissedilmeye başlandığı görülmektedir. Bu noktada, Çin ürünlerinin ulaştığı konumun salt düşük işçilikle izah edilmesinin yanıltıcı olacağının not edilmesinde de yarar bulunmaktadır.³³⁹

4.5.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Çok Uluslu Şirketler ve Ödedikleri Bedeller

Son yıllardaki şirket birleşme ve devralmaları yeni bir çok uluslu işletme türünün ortaya çıktığının sinyallerini veriyor. Yaşanan sürecin bu türün öncüsü olarak işaret ettiği bölgeler ise, gelişmekte olan ülkelerdir. Ancak Batı tarafından düşük maliyet, potansiyel işgücü gibi cazip nitelikleri dolayısıyla çok uluslu yapıya dahil

³³⁶ Becker, s.123.

³³⁷ Gökçe, "Çin Böreği Pişti", <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/11/29/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

³³⁸ Ok, İlyas, s.44.

³³⁹ TOBB, Çin Halk Cumhuriyetinin Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyeliğinin Getirdikleri. <http://www.tobb.org.tr/raporlar/TOBB-CinRaporu.pdf> (3 Nisan 2010)

edilen gelişmekte olan ülkeler, süreci tersine çevirmiş durumdadır. Gelişmiş ülkelerin prestijli isimlerini alarak veya yüksek paylarla büyük şirketlere ortak olarak ‘artık biz de buradayız’ diyorlar adeta.³⁴⁰ örneğın Çin şirketlerinin gerçekleştirdiğı agresif şirket alımları devletin siyasi emriyle ve sınırsız bir sermayeyle desteklenir ve sermaye getirisinden çok saygınlık kazanmaya yöneliktir.³⁴¹

Ayrıca birleşmeler sonucu Çin sanayinde görülen ölçek sorunu, parçalanmışlık ve verimsiz çalışma gibi problemlere bu yolla çare bulunabileceğı düşünülmektedir.³⁴²

Örneğın BMW’nin klasik salon arabaları üretimi için devlet kontrolündeki Brilliance ile kurduğı 160 milyon dolarlık ortaklık Kuzeydoğı’da otomotiv sanayinin geleceğini garantiye almış görünüyor. Volkswagen da First Automobile Works ile Jilin’de yüzde 50’lik bir ortaklık kurdu.³⁴³

Yine bir Çin markası olan Lenovo, IBM ile tarihi bir işbirliğı anlaşması yaptı. Lenovo ile IBM arasında gerçekleştirilen uzun süreli ve geniş tabanlı anlaşma ile Lenovo artık, IBM markalı kişisel bilgisayarlarda müşterilerin tercih ettiğı sağlayıcı konumunda. IBM’in PC bölümünü almasıyla birlikte firmanın işbirliğı ağında kilit bir yer edinen Lenovo, artık dünyadaki üçüncü büyük PC sağlayıcısı ünvanının da sahibi.³⁴⁴

Böylece Çin büyük firma grupları –gerek yabancılar gerekse kendi ilerinde birleşip- oluşturarak uluslararası piyasalarda olduğı gibi kendi i piyasasında da giderek yükselen uluslararası düzeyde rekabet edebilirliğini geliştirmektedir.³⁴⁵

Diğerk taraftan, ABD’li firmalar Çin’de oldukça önemli miktarda yatırım gerçekleştirmişlerdir. Halihazırda Çin’de 10.000’in üzerinde Amerikan firması faaliyet göstermektedir. Bunlardan belli başlıları GM, Ford, Chrysler, GE, Motorola, United

³⁴⁰ Selen Rona, “As’lar Artık Gelişmekte Olan lkelerde”, *Boryad*. 2008. <http://www.boryad.org/boryad/boryad-arastirmalar/gelismekte-olan-ulkeler-global-piyasalardaki-etkinligini-arti.html> (19 Aralık 2009)

³⁴¹ Khanna, s.168.

³⁴² Ok, İlyas, s.25.

³⁴³ Becker, s.92.

³⁴⁴ Rona, <http://www.boryad.org/boryad/boryad-arastirmalar/gelismekte-olan-ulkeler-global-piyasalardaki-etkinligini-arti.html> (19 Aralık 2009)

³⁴⁵ Ok, İlyas, s.25.

Technology, AT&T, Dupont, Philip Morris, P&G, Coca Cola ve Pepsi Cola'dır. Firmalardan bazılarının Çin'de uzun vadeli stratejileri vardır.³⁴⁶

Ancak yabancılar tarafından kurulan şirketlerin bu ülkeye ileri teknoloji getirmekte çekingen davrandıkları konusunda yapılan tespitlerde fikri mülkiyet haklarının yeterli ölçüde korunabileceğine duyulan güvensizliğin önemli payı olduğu da bir gerçektir.³⁴⁷

Aslında Çin 1980 yılında Dünya Fikri Mülkiyet Organizasyonu'na (World Intellectual Property Organization) girmiş ve benzeri diğer yedi uluslararası anlaşmaya katılmıştır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve diğer bazı gelişmiş ülkelerle fikri mülkiyetin korunması için ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Geçen süreç içinde Patent Kanunu (Patent Law of China), Teknolojik Anlaşma Kanunu (Technological Contract Law of China), Telif Hakkı Kanunu (Copyright Law of China), Bilgisayar Programlarının Korunmasını Düzenleyen Kanun (Regulation on the Protection of Computer Software), Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler Kanunu (Law on Scientific and Technological Progress of China), Haksız Rekabeti Önleme ve Meşhur Markalara Sertifika Verilmesi ve Korunması Kanunu (Law on Combating Unfair Competition, Regulations on Certification and Protection of Famous Trademarks) çıkarılarak fikri mülkiyet haklarının korunması için gereken hukuki çerçeveler hazırlanmıştır. Ayrıca Mart 1997'de fikri mülkiyet haklarının ihlali ceza kanunu kapsamına alınmıştır. Konunun ciddiyetle ele alınıp hukuki çerçeve bakımından önemli ilerlemeler kaydedilmiş olmakla beraber fikri mülkiyet haklarının korunması uygulamada önemli bir sorun olmaya devam etmektedir.³⁴⁸

Örneğin 17 Aralık 1999'da Pekin'in Birinci Ara Halk Mahkemesi, Microsoft ve Yadu Bilim ve Teknoloji Grubu arasındaki dönüm noktası niteliğinde bir davayla ilgili mahkeme kararını açıklamıştır. Korsanlığın tüm yazılım firmalarının başına bela olmuş olmasına rağmen, yabancı bir kuruluşun telif hakları ihlali için bir şirkete dava açması ilk kez yaşanan bir şeydi. Microsoft temsilcisi Çin Birleşik Fikri Mülkiyet

³⁴⁶ Cavit Özdem, "Globalleşmenin ABD-Çin Ticari İlişkilerine Etkisi", *Dış Ticaret Müsteşerliği Yayınları*. Sayı:11, 1998, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinid=749&icerikid=851> (7 Aralık 2010)

³⁴⁷ Ok, İlyas, s.188.

³⁴⁸ Ok, İlyas, s.187.

Araştırma Merkezi'yle birlikte Yahu Binası'na bir baskın düzenlediklerini ve kendi yazılımlarının on beşe yakın korsan sürümünü ele geçirdiklerini iddia ediyordu. Microsoft, uğradığı zarara ve mahkeme masraflarına karşılık 181.000 dolarlık bir tazminat talep ediyordu ABD'de agresif telif hakları davaları faydalı bir norma dönüşmüştü, ama Çin'de mahkeme, kanıt yetersizliği nedeniyle Microsoft'un iddiasını reddetti. Microsoft'un çabaları neden sonuçsuz kalmıştı? Çünkü gerçek bir yerli yazılım endüstrisi olmadan, korsanlık karşıtı standartları yürürlüğe koymak Pekin hükümetinin işine gelmiyordu. Ne de olsa, korsanlık, teknolojinin yayılmasını sağlıyordu.³⁴⁹

Microsoft, Çin yazılım dünyasının bazı kendine özgü yanlarıyla mücadele etmek zorundaydı; yazılımların en büyük alıcısı devletti.³⁵⁰

Başka ülkelerde hükümetler, halkın, düzenli seçimlerle ve mahkemelerde sınanan rızasıyla iş görürken, Çin'de parti, kendinden başka kimseye yanıt verme zorunluluğu taşımamaya devam ediyor.³⁵¹

Microsoft da Parti'nin buyruğuna ve isteklerine ters düşmesi halinde salt ekonomik mantığın Çin'de her şeyin üstünde olmadığını hayal kırıklığıyla öğrenmiştir. Çin'le anlamlı bir diyalog geliştirmeyi ümit eden herkes, düzen, uyum ve hiyerarşinin diğer yüzünde, katılık, sansür ve devlet kontrolünün yattığını bilmek zorundadır.³⁵²

Çok uluslu bir şirket – Çinli tüketicilerin satın almak istediği mal ve hizmetler üreterek ya da şirketin Çin dışındaki müşterilerine daha düşük fiyatlar götürerek – Çin'de büyük miktarda değer yaratır, ama bu ayrıcalık karşılığında Çin, çok uluslu şirketten ağır bir bedel talep eder. Microsoft örneğinde olduğu gibi, on yıldan biraz daha uzun bir süre içinde, gurur ve ödünsüzlükten işbirliği ve ihtiyata geçiş yapılmıştır. Söylevler, göz korkutmalar ve hukuk davalarının yerini cömert bağışlar, burslar ve teknoloji transferi anlaşmaları almıştır.³⁵³

Microsoft 1992 yılında Çin'e geldikten sonra büyük miktardaki yatırımla Çin'de Microsoft Çin Araştırma ve Kalkınma Merkezi, Microsoft Asya Araştırma

³⁴⁹ Khanna, ss.176-177.

³⁵⁰ Khanna, s.174.

³⁵¹ Becker, s.35.

³⁵² Khanna, s.37,54.

³⁵³ Khanna, s.181,198.

Akademisi ve Microsoft Global Teknoloji Merkezi gibi dünya düzeyindeki üç büyük kalkınma, bilimsel araştırma ve teknoloji desteği kuruluşunu ardı ardına kurdu ve Microsoft-Çin Şirketi'nin yurtdışındaki en kapsamlı fonksiyona sahip olan şirket olmasını sağladı.³⁵⁴

Şimdiye kadar Microsoft Çin'de iki ortak sermayeli bilgisayar programı işletmesini faaliyete geçirdi. Microsoft 19 milyon yuan yatırımla Stong Grubu ve Zhongguan Cun Bilim ve Teknoloji Gelişmesi Ortaklık Anonim Şirketi ile Zhongguan Cun Program Anonim Şirketi'ni ve Shanghai Birleşik Yatırım Anonim Şirketi ile ortak yatırımla Shanghai Weichuan Program Anonim Şirketi'ni kurdu. Bunlardan başka, Microsoft Shanghai Ulaşım Üniversitesi, Shanghai Birleşik Yatırım Anonim Şirketi ve Shanghai Pudong Program Parkı Anonim Şirketi ile ortak yatırımla Shanghai Ulaşım Üniversitesi Program Enstitüsü'nü ve Shanghai Ulaşım Üniversitesi Program Eğitimi ve Bilim Hizmeti Anonim Şirketi'ni kurdu. Microsoft buralara toplam 4 milyon dolar yatırım yaptı. Bu miktar toplam yatırımın yüzde 10'u oldu.³⁵⁵

Son olarak 2002'de, Microsoft, Çin Devlet Planlama Komisyonu'yla bir anlaşma imzalayarak, "Çin'in yerel yazılım endüstrisini ve onun fikri mülkiyetini desteklemek amacıyla" sonraki üç yıl içinde Çin'e 750 milyon dolarlık yatırım yapmayı taahhüt etmiştir.³⁵⁶

Diğer çok uluslu örneklerle ve Çin pazarına girişte ödemiş oldukları bedellere de kısaca bakmak gerekirse,³⁵⁷

- **General Motors:** Talep edilen teknoloji transferidir. Yerel şirketlerin çok ulusluların tescilli ürünlerini taklit etmelerine göz yummakta başka bir ödeme biçimidir.
- **Boeing:** Boeing Şirketi'nin Çin'le kurduğu işbirliği 1972 yılında başladı. Boeing Şirketi Çin'de uçuş, tamir ve idare gibi alanlarda geniş eğitim yaptı

³⁵⁴ China ABC, Üçüncü Bölüm: Ekonomi: Çin'deki önemli çokuluslu şirketler. (t.y.) <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30603.htm> (30 Mart 2010)

³⁵⁵ China ABC, Üçüncü Bölüm: Ekonomi: Çin'deki önemli çokuluslu şirketler. (t.y.) <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30603.htm> (30 Mart 2010)

³⁵⁶ Khanna, s.180.

³⁵⁷ China ABC, Üçüncü Bölüm: Ekonomi: Çin'deki önemli çokuluslu şirketler. (t.y.) <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30603.htm> (30 Mart 2010)

ve Boeing uçaklarının işletilmesini güvence altına aldı. Bunun yanı sıra Boeing, Çin'in havalimanlarında temsilcilikler ile lojistik ve teknolojik destek sistemini kurdu ve Çin sivil havacılığı kuruluşlarının hava ulaşımı idaresi ve uçuş güvenliği düzeyini yükseltmek için yardım sağladı. Bundan başka, Boeing Şirketi de Çin uçak üretiminde geniş işbirliği yaptı ve birleşik maddelerin üretilmesi, uçakların düzeltilmesi ve tamiri ile yedek parçaların ikmali için yeni ortak sermayeli işletme kurdu.

- **Nokia:** 1950'li yıllarda Nokia Çin ile ticaret ilişkisi kurdu. 1990'lı yılların ortasında Nokia Çin'de ortak sermayeli işletmelerin kurulması yoluyla ürünlerinin yerli üretimini gerçekleştirdi ve Çin'i Nokia'nın dünyadaki önemli üretim merkezi olarak gittikçe geliştirdi. 21. yüzyıla girilmesinden sonra Nokia, Çin ile en yeni haberleşme teknolojisi alanında yoğun işbirliği yaparak Çin bilişim sektörünün gelişmesine derin şekilde katıldı ve Çin'i Nokia'nın dünyadaki yetenekli elemanlar merkezi olarak geliştirmeye çalıştı. Nokia Çin'de iki global araştırma merkezi kurdu ve Çin'in çeşitli yerlerinde şubeler açtı. 4500 Çinli personel Nokia'da çalışıyor. Nokia Şirketi'nin önemli üretimi Çin'de gerçekleştirildi.
- **Volkswagen:** Almanya'nın Volkswagen Şirketi'nin Çin'deki Volkswagen (Çin) Yatırım Anonim Şirketi, son 20 yıldır Çin'in Shanghai ve Changchun kentlerinde ortak sermayeli otomobil ve yedek parça fabrikalarını kurdu ve Çin'de 100'den fazla yedek parça ikmali merkezi tesis etti. Volkswagen Şirketi otomobil modellerinin devamlı yenilenmesi ve mükemmel hizmet sağlanması yoluyla Çin'in en büyük ortak sermayeli otomobil şirketi haline geldi ve çok sayıda Çinli tüketiciye seslenmeyi sürdürüyor. Şu anda Çin, Volkswagen Otomobil Grubu'nun dünyadaki ikinci büyük piyasası oldu. Gelecek beş yıl içinde Volkswagen Otomobil Grubu'nun Çin piyasasına yapacağı yatırım 5 milyar euroyu aşacaktır.

Ticari marka haklarının korunması Çin piyasasında yabancı marka sahipleri için -Microsoft örneğinde görüldüğü gibi- pratikte problemli bir konudur. Yabancı markaların korsan kullanımı sıkça karşılaşılabilen bir şikayet konusu olurken, ayrıca

kaydedilmemiş yabancı bir markanın korsan bir firma tarafından kendi adına kaydettirilmesi gibi olaylarda görülmektedir. Bu durumda markanın gerçek sahibi markasını Çin piyasasında bizzat kullanmak istediği takdirde bu markayı önceden haksız olarak kendi adına kaydettirmiş olan firmayla lisans anlaşması yapmak zorunda kalabilmektedir.³⁵⁸

Verilen örneklerden çok açık bir şekilde görülmektedir ki Çin kapılarını yabancı sermayeye açarken onlara da bir takım bedeller ödetme konusunda sonuna kadar direnmiştir ve hiç şüphesiz ki başarısını tetikleyen unsurlardan biri de bu olmuştur.

4.6. Çin Halk Cumhuriyeti – Hindistan İlişkileri

Doğaldır ki birbirine yakın olan ülkeler, birbirleriyle ticaret yapmayı elverişli bulurlar ancak Hindistan kendisinden ayrılan Pakistan ile Keşmir sorunu nedeniyle üç kere savaştı. Bu savaşlarda Çin siyasi olarak Hindistan'a yüklenirken, ABD Hindistan'ı desteklemiştir. Rusya ise başlardaki tarafsız tutumundan vazgeçerek Hindistan'a tam destek vereceğini açıklamıştır. 1971'de yapılan en son savaşın galibi Hindistan stratejik düzeyde önemli bir zafer elde etmiştir. Pakistan'ın 1990'larda nükleer güç olmasıyla da Hindistan ile arasında caydırıcı bir denge sağlanmıştır.³⁵⁹

“Düşmanımın düşmanı dostumdur” felsefesi ve Güney Asya'daki güç dengeleri, Pakistan-Çin ittifakının güçlenmesini sağlamıştır. Her üçü de nükleer güç olan Pakistan, Hindistan ve Çin arasındaki hassas dengelerin taşları da bu politikaların ışığında yerlerine konmaktadır.³⁶⁰

Hindistan'ın Pakistan ve Çin ile savaşmasının üzerinden henüz 50 sene geçmemiş olup, ülkeler arasındaki gerginlik baki kalmıştır. Hindistan'ın düşmanları olan bu iki ülke arasındaki işbirliği de bu zaman zarfında yoğunluk kazanmıştır. Ancak şu anda ortada karmaşık bir durum söz konusudur. Çin, Rusya ile stratejik ittifaka

³⁵⁸ Ok, İlyas, s.188.

³⁵⁹ Burak Çınar, “Rus-Hint Askeri İşbirliğinin Stratejik Etkileri”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 2010, <http://www.21yyte.org.tr/yazi.aspx?ID=3891&kat1=1> (30 Haziran 2010)

³⁶⁰ Ali Külebi “Pakistan-Hindistan Nükleer Güçlerin Dengeleri Ve Türkiye”, *TUSAM*, 2005 <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=236&sayfa=16> (20 Mart 2009)

girmiş olup her iki ülke de ŞİÖ üyesidir. Çin ile yoğun askeri işbirliğine sahip olan Pakistan ABD'nin müttefiki olarak Taliban ile savaşmaktadır. ABD ile Çin'in arası ise gitgide açılmaktadır.³⁶¹

Çin'in Pakistan'la yakın ilişkiler kurmaya devam ettiği ve Hindistan'dan (İsviçre'nin iki kat büyüklüğünde bir eyalet olan Arunachal Pradesh dahil) toprak taleplerini sürdürdüğü koşullarda, Hindistan Pekin'i dürüst bir müzakereci olarak görmeyecektir.³⁶²

Açıkça görülüyor ki Çin-Hindistan ticareti, yakın zamana kadar, siyasi düşmanlıkların altında boğulmuştur. İpek Yolu'nun bir parçası olan Nathu La geçidinin 2006'da yeniden kullanıma açılması her ne kadar büyük ölçüde sembolik olsa da – kamyonla taşınmasına izin verilen yirmi küsur ihracat kalemi arasında, Hindistan tarafında şeker kamışı, ayakkabı, battaniye ve kahve, Çin tarafında ise, keçi derisi, ham ipek, yak kuyruğu ve boraks vardır – ölçeği giderek artan kesintisiz bir ticaretin göstergesidir.³⁶³

Hint ticaret bakanı Kamal Nath yaptığı bir açıklamada şöyle demektedir “Çin-Hindistan ikili ticareti on yıl önce yılda 1 milyar dolarken bugün ayda 1 milyar dolara yükselmiştir. Son on yıldaki bu on iki katlık artış, birçok alanda birbirimizin rakipleri de olsak, aynı zamanda birbirimizin tamamlayıcıları ve bütünleyicileri olduğumuzun en açık kanıtıdır.” Aynı şekilde Çin Başbakanı Wen Jiabao da 10 Nisan 2005'te, Hindistan Bangalor'da yaptığı bir konuşmadan “İşbirliği tıpkı pagoda gibidir – bir donanım, bir yazılım. Bir arada, bizler (Çin ve Hindistan) dünyada lider konumuna yükselebiliriz. O gün geldiği zaman, ET (enformasyon teknolojisi) sektöründe Asya'nın yüzyılı başlamış olacaktır.” der.³⁶⁴

Hindistan'ın Çin ile aynı dönemde gelişim kaydetmesi ise Avrupa ve Kuzey Amerika sermaye sahiplerini şimdiden zor duruma sokmaya başlamıştır. Hindistan'ın

³⁶¹ Çınar, <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3891&kat1=1> (30 Haziran 2010)

³⁶² Evan A. Feigenbaum, “Hindistan'ın Yükselişi, Amerika'nın Çıkışı – ABD-Hindistan Ortaklığının Geleceği”, *Foreign Affairs*, 2009, http://www.gif.org.tr/tr/pdf/Hindistan_India_TR.pdf (28 Nisan 2010)

³⁶³ Khanna, s.20,30.

³⁶⁴ Khanna, s.338

özellikle petrol ve doğal gaz gibi stratejik ürünlere olan talebinin artması, enerji hatlarının doğuya kaymasına sebep olmuştur.³⁶⁵

Çin ve Hindistan'ın birlikte hareket etmeleri, hem birbirleri hem de dünyanın geri kalanı üzerinde, her birinin tek başına yapabileceğinden daha güçlü bir etki yaratabilir. Zaman içinde birbirlerinin güçlü yanlarından yararlanmayı ve birbirlerinin zayıflıklarını gidermeyi öğrenmeleri ise çok gerçek bir olasılıktır.³⁶⁶

4.7. ABD'nin Hindistan Politikasına Karşılık Hindistan - Rusya Federasyonu İlişkileri

Soğuk savaş yıllarında, hem Asya'nın komünist bloğa yakınlaşmasından endişe duyan ABD hem de Çin etkisine karşı dengeyi sağlama ve ekonomik, stratejik açıdan güçlenme kaygısındaki SSCB, Bağlantısızlar grubunda yer almayı tercih eden Hindistan'ı kendi bloklarına katma yarışı içerisindeydi.³⁶⁷

Hindistan'ın bağlantısızlık politikası, özellikle de 1971'de Sovyet-Hint dostluk anlaşmasının imzalanmasından sonra, ABD'deki çoğu kişi için Hindistan'ın Sovyet kampında yer alması anlamına geliyordu. Bağlantısızlık politikası Washington için ne kadar rahatsız ediciyse, Hindistan'da da o kadar köklüydü. Ancak Hindistan'ın en büyük ticari ortaklarından biri ve başlıca güvenlik ortağı olan Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte ülke önceliklerini gözden geçirmeye başladı. Böylece ortaya ABD ile daha fazla işbirliği için fırsatlar çıkmaya başladı.³⁶⁸

Hindistan Amerika Birleşik Devletleri'nde de aynı şekilde 90'lı yıllardan sonra, Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Hindistan'ın nükleer güç sahibi ülkeler arasına katılımı ve Hint diasporasının yenilenmiş bir ekonomik güçle ortaya çıkışıyla birlikte bir derece ilgi uyandırmaya başlamıştır.³⁶⁹

³⁶⁵ *Hindistan Hakkında Genel Bilgiler*, <http://www.globalsiyaset.com/devletler/asya/hindistan.html> (04 Şubat 2010)

³⁶⁶ Khanna, s.16,26.

³⁶⁷ Akçadağ, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=506:yuekselen-guec-hindistan&catid=110:analizler-hindistan&Itemid=138 (13 Aralık 2009)

³⁶⁸ Feigenbaum, http://www.gif.org.tr/tr/pdf/Hindistan_India_TR.pdf (28 Nisan 2010)

³⁶⁹ Khanna, s.86.

ABD strateji uzmanları arasında, Avrasya’da yükselen Çin etkisine karşı, öne sürülebilecek Rusya alternatifinden ziyade, Amerikan işbirliği içindeki Hindistan’ın daha etkili olacağı kanaati hakimdir.³⁷⁰

Şüphesiz, 2000 yılındaki başkanlık seçimi sırasında Foreign Affairs’de yayımlanan makalesinde Condoleezza Rice’ın “Hindistan Çin’in hesaplarına dâhil ettiği bir elemandır ve Amerika’nın hesaplarına da dâhil olmalıdır” demesi boşuna değildir. ABD bu ihtimalin farkındadır ve bu nedenle giderek yoğun bir biçimde Hindistan’la ilişki kurma peşindedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Hindistan bugün için Hint Okyanusu havzasında Avustralya’yı bile geride bırakan en büyük deniz gücüdür. Amerika’nın Basra Körfezi’ndeki çıkarları ve ABD donanmasının Körfez limanlarına Hint Okyanusu yoluyla eriştiği göz önüne alındığında Hindistan ile iyi ilişkiler kurmak uzun vadede Birleşik Devletler’in yararına olacaktır.³⁷¹

2008 yılında, iki ülke arasında bir sivil nükleer anlaşmanın imzalanmasıyla taçlandı. Anlaşma, Hindistan’ın Nükleer Silahların Yaygınlaşmasını Önleme Anlaşması’nın taraflarından biri olmamasına karşın, Yeni Delhi ile sivil nükleer ticarete izin vererek bu ülkenin nükleer izolasyonuna bir son verdi.³⁷²

Amerikan şirketlerinin Hindistan’a nükleer yakıt, teknoloji ve reaktör satmalarına izin verilmesini öngören anlaşmaya göre, BM denetçileri Hindistan’ın sivil amaçlı nükleer tesislerini kontrol edebilecek, ancak bu denetim, ülkenin askeri amaçlı nükleer tesislerini kapsamayacaktır.³⁷³

Hindistan’ın nükleer bir güç olmasının yanı sıra ayrıca başlatmış olduğu uzay çalışmalarının bölge ve bölge ülkeleri açısından stratejik anlamda önemli sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlar:³⁷⁴

³⁷⁰ Yıldız Sağtürk, “Avrasya’nın Güçlü Jeopolitik Oyuncusu: Yükselen Güç Hindistan”. 2007. http://www.liderler.net/yazarlar/yildiz_sagturk/avrasyanın_guclu_jeopolitik_oyuncusu_yukselen_guc_hindistan.html (30 Ağustos 2009)

³⁷¹ Akçadağ, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=506:yuekselen-guoc-hindistan&catid=110:analizler-hindistan&Itemid=138 (13 Aralık 2009)

³⁷² Feigenbaum, http://www.gif.org.tr/pdf/Hindistan_India_TR.pdf (28 Nisan 2010)

³⁷³ Şahin, <http://www.setav.org/ups/dosya/28432.pdf> (16 Mart 2009)

³⁷⁴ Şahin, <http://www.setav.org/ups/dosya/28432.pdf> (16 Mart 2009)

- 1- Uzay çalışmalarında geldiği nokta Hindistan'ı, Güney Asya'nın mutlak gücü haline getirirken, Çin ve Japonya ile Asya'da ki rekabetine de denge getirmiş bulunuyor.
- 2- Ekonomik büyüme ve Nükleer bir g olmasının yanısıra uzay çalışmalarına da girişen Hindistan'ın başta, Bangladeş, Sri Lanka, Pakistan, Nepal, Bhutan, Maldiv Adaları olmak üzere Güney ve Güneydoğu Asya üzerinde emperyal bir ge dönüşebilme ihtimali belirmiştir.
- 3- Hindistan'ın uzay çalışmaları bölge ülkelerinden özellikle Pakistan üzerinde olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Pakistan Hindistan'dan sonra elde ettiği nükleer yetenekle 1980 yılından bu yana güç dengelerini eşitlemiş durumdaydı. Ortaya çıkan yeni dönemle birlikte iki ülke arasındaki g dengesi tekrar Hindistan'ın lehine dönmüş görünüyor. Bu durumda tehdit algısı daha da hassaslaşacak olan Pakistan, bozulan güç dengesini eşitlemek için yeni arayışlar içerisine girecek ve bu durum Güney Asya'daki gerilimi daha da tırmandıracaktır.
- 4- Hindistan ve Pakistan arasındaki güç dengelerinin ilerleyen dönemlerde Hindistan lehine daha da açılması Keşmir konusunda Hindistan'ı daha avantajlı bir konuma getirecektir.
- 5- Çin ve Hindistan'ın ortaya koyacağı ekonomik ve siyasi performans Güney Asya'yı dünya politikasında belirleyici noktalardan biri haline getirebilir.
- 6- ABD dostu Hindistan'ın Asya'daki ilerleyişi Çin üzerinde rahatsızlıklar yaratacaktır. Bu rahatsızlık, ilerleyen yıllarda Çin ve Pakistan ilişkilerini daha yakın ve stratejik konuma sokacaktır.

Hindistan hükümeti ve sanayi sektörü, ABD'nin ulusal güvenlikle ilgili ürünlerin ihracatının denetlenmesi ve fikri mülkiyetin korunması konusundaki ısrarının lisanslar ve transferleri çok fazla kısıtladığından uzun zamandır şikayetçidir.³⁷⁵

ABD ve Hindistan son on yıl içinde mesafe kaydettikleri konulardaki diyaloglarına, özellikle savunma, ticaret, enerji, çevre ve eğitim gibi konularda kurdukları işbirliğine, hız verebilirler. Ancak sonuç belirleyici potansiyeli olan beş stratejik konu üzerinde muhtemel anlaşmazlıkların iyi yönetilmesi bu yolda onları bekleyen önemli bir zorluktur. Bu beş konu, Afganistan Pakistan stratejisi, Çin politikası, silahlanmanın denetlenmesi, iklim değişikliği ve ileri teknoloji alanında işbirliği olarak sıralanıyor.³⁷⁶

Hindistan, Birleşik Amerika ile artan ve dinamik ekonomik bağlara sahip olsa da Rusya ve Çin ile koalisyona girmeyi tercih etmesi için yine de sebepleri vardır. Rusya ve Çin, Hindistan'ı da kuracakları ittifaka katılmaya davet edecek olurlarsa, bu üç büyük güç birlikte Avrasya'ya egemen olabilecektir.³⁷⁷

Rusya ve Hindistan Soğuk Savaş zamanında başlattıkları askeri işbirliğini, günümüzde daha da geliştirerek devam ettirmektedirler. Nükleer enerji gibi diğer stratejik sektörlerdeki işbirliğini de artırmaya başlamaları dikkatleri bu iki ülkenin üzerine çekmektedir. İki ülke arasındaki ileri düzeydeki teknik işbirliklerinin olası siyasi sonuçlarına baktığımızda, bunun stratejik bir işbirliği olduğunu ve Rusya ile Hindistan'ın gelecekte bir ittifak kurabileceğini akıllara getirmektedir.³⁷⁸

Ayrıca Hindistan gibi kalabalık bir ülke için enerji, petrol ve doğal gaz stratejik bir önem taşıyordu. Hindistan, Orta Asya petrolü ve doğal gazına büyük ilgi duyuyordu. Bu ihtiyacını birkaç boru hattı projesi ile ortaya koydu.³⁷⁹

³⁷⁵ Feigenbaum, http://www.gif.org.tr/tr/pdf/Hindistan_India_TR.pdf (28 Nisan 2010)

³⁷⁶ Feigenbaum, http://www.gif.org.tr/tr/pdf/Hindistan_India_TR.pdf (28 Nisan 2010)

³⁷⁷ Akçadağ, http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=506:yükselen-gucc-hindistan&catid=110:analizler-hindistan&Itemid=138 (13 Aralık 2009)

³⁷⁸ Çınar, <http://www.21yyte.org.tr/yazi.aspx?ID=3891&katl=1> (30 Haziran 2010)

³⁷⁹ Sağtürk, http://www.liderler.net/yazarlar/yildiz_sagturk/avrasyanin_guclu_jeopolitik_oyuncusu_yukselen_guc_hindistan.html (30 Ağustos 2009)

Rusya'nın Hindistan ile geliştirdiği hatırı sayılır ticaret, yine Hindistan'ın işine yarıyor. Örneğin; Şubat 2010'da Rusya'nın en büyük kamyon üreticisi Kamaz, Hindistan'da yılda 5000 araç üretim kapasiteli bir montaj tesisi kuracağını ilan etti.³⁸⁰

Rusya'nın ileride hem Çin'e, hem de ABD'ye karşı Hindistan'ın demografik gücüne ihtiyacı olacağı düşüncesinden hareketle bile Rusya, ABD, Çin üçgeninde Hindistan'ın tercihlerinin kilit rolü oynayacağını söylemek yanlış olmayacaktır.³⁸¹

4.8. Çin Halk Cumhuriyeti – Rusya Federasyonu İlişkileri

Asya bölgesinde 4300 km sınırı paylaşan Çin ile Rusya, 300 yıldan beri ilişkileri olan iki jeopolitik güçtür. Çinlilerin hafızasında Çin topraklarını en çok yağmalayan Rusya'nın, Çin toplumunda olumsuz bir devlet imajı vardır. Dolayısıyla Çin-Rusya arasında yaşanmış olumsuz tarihsel olayları da dikkate almakta, mevcut realite karşısında daha çok rasyonel düşünmeyi ön plana çıkarmakta ve bunların bütünü göz önünde bulundurarak ikili ilişkilere önem vermektedir.³⁸²

Çin, ilke olarak Sovyetler Birliği için ideal bir ticari partner olarak görülmektedir. 1950'li yılların deneyi bunu kanıtlamıştır. Benzer bir siyasal-sosyal sistem, çok önemli bir ortak sınır, çeşitli doğal kaynaklar, komşu ülkeyi en az Kuzey Kore ve İran gibi yakın ülkeler kadar önemli ve ilginç bir müşteri haline getirmekteydi. Çin pazarı, değerlendirmeye değer bir üçüncü dünya ülkesinin pazarıydı. Bu Pazar, Sovyetlerin hammaddeler, tekstil, tahıl ürünleri, tüketim maddeleri ihracatıyla olduğu kadar; batıya güçlükle satabildikleri ulaşım, enerji, metalurji gibi ürünleri ithal etmesiyle ilginçti. Çinlileri bu ticarete yönlendiren güdüler de esas itibarıyla aynıydı.³⁸³

Rusya, Çin'den yatırım istemektedir, Çin ise Rusya'dan enerji ve ileri teknoloji ürünü silahlar istemektedir. Çoğu zamanda bu karşılıklı istekler gerçekleşemediği için, ikili ekonomi-ticaret ilişkileri de beklenilenin altında seyretmektedir. Örneğin 2006 yılında Gazprom ve China National Petroleum Corporation (CNPC) arasında Rusya'dan

³⁸⁰ IGEME, "Rusya'nın En Büyük Kamyon Üreticisi Hindistan'da Montaj Tesisi Kuruyor", 2010.

<http://www.igeme.gov.tr/haber-goster.cfm?haberkodu=1000105> (30 Mart 2010)

³⁸¹ Çınar, <http://www.21yyte.org.tr/yazi.aspx?ID=3891&kat1=1> (30 Haziran 2010)

³⁸² Erkin Ekrem, "Rusya – Çin İlişkileri", **Stratejik Düşünce Enstitüsü - Rusya Raporu**. Ankara: Başak Matbaacılık, 2010, s.102.

³⁸³ Rene Cagnat ve Michel Jan, **İmparatorluklar Beşiği - SSCB, Çin ve İslam'ın arasında Orta Asya'nın yazgısı**. Erden Akbulut ve T. Ahmet Şensilay (çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık, 1992.ss.302-303.

Çin'e gaz naklini öngören bir protokol imzalanmıştır. 2 bin 800 km uzunluğunda döşenmesi planlanan Altay boru hattından Çin'e yılda 68 milyar metre küp gaz transfer edilmesi amaçlanmaktadır. Orta ve uzun vadede hattın Asya Pasifik ülkelerine kadar da uzatılması düşünülmektedir. Bunun karşılığında ise Çin 25 milyar dolarlık kredi anlaşmasını kabul etmiştir. Ancak proje bugüne kadar hayata geçirilememiştir.³⁸⁴

Çin-Rusya ikili ticaret ilişkileri beklenen düzeyde olmamasına rağmen, 2008 yılında rekor kırarak 56.83 milyar dolara ulaşmıştı. Bu rakam Çin'in 2008 yılındaki ticaret hacmi olan 2.56 trilyon dolara kıyasla oldukça düşüktür. Aslında iki ülke arasında öteden beri ticaret ilişkileri beklenenin aksine düşük ticaret rakamlarıyla devam etmiştir.³⁸⁵

Hem Sovyetler hem Çinliler, ekonominin yıkıma gitmesi pahasına da olsa, ülkelerinin ve rejimlerin güvenliğine ilişkin sorunları daha öncelikli olarak ele almaktadırlar. Rusya tarafından Hong Kong'a ilişkin kararlar, ülkenin ekonomik geleceği pahasına güvenlik olgusunu öne çıkartmıştır.³⁸⁶ Örneğin Moskova, Çin'e her türlü silahı satarken mutlaka Hindistan'a sattığı silahların bir düşük modelini vermektedir. Rusların yükselmekte olan Çin'in askerî alanda daha güçlü olmasıyla, Rusya'nın güvenliğini tehdit altına bırakabileceğini düşünmektedir.³⁸⁷

Nisan 1996'da Çin'in sınır problemlerine çözüm getirmek için Çin ve komşu dört devletle (Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan) birlikte oluşturulmuş Şanghay İşbirliği Örgütü, Haziran 2001'de Özbekistan'ın katılımıyla bölgesel ekonomik ve güvenlik işbirliği örgütüne dönüşmüş uluslararası bir teşkilattır. 2004'te Moğolistan ve 2005'te Hindistan, Pakistan ve İran'ın da örgüte gözlemci üye ülke olarak iştirak etmesiyle adı geçen örgüt artık Avrasya'nın en büyük ekonomik ve güvenlikle ilgili bölgesel teşkilatı haline dönüşmüştür. Rusya bu platform vasıtasıyla uluslararası siyasi gücünü artırmaya, Çin ise ekonomik ve güvenlik çıkarlarını sağlamaya çalışmaktadır. Pakistan ile Hindistan, Rusya ile Orta Asya'da enerjileri elde etmek ve güvenlik çıkarını

³⁸⁴ Çin ve Rusya Enerji Anlaşması İmzalandı. 2009.

<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/02/17/cin.ve.rusya.enerji.anlasmasi.imzalandi/514069.0/index.html>
(17 Şubat 2009)

³⁸⁵ Ekrem, s.109.

³⁸⁶ Cagnet, Jan, s.332.

³⁸⁷ Ekrem, s.109.

sağlamakla birlikte ikili ilişkilerinin gelişmesi için ayrı bir ortam yaratma pesindedirler. İran ise uluslararası güçler tarafından gelen baskıya karşı Rusya ve Çin gibi güçlerin bulunduğu Şanghay İşbirliği Örgütü'nün desteğine ihtiyaç duymaktadır.³⁸⁸

İkili stratejik işbirliği-ortaklık ilişkilerini derinleştirmek için:³⁸⁹

- 1- Karşılıklı güvenin ve saygının artırılması, içişlerine karışılmaması gereklidir.
- 2- İki ülkenin birbiri ile daha yakın ilişkiler geliştirmek ve birbirini anlamak için iki ülkenin devlet başkanı, başbakan ve dışişleri bakanı düzeydeki görüşmeler, sağlıklı bir mekanizma üzerine oturtulmalıdır.
- 3- Uluslararası çaptaki büyük olaylar üzerinde, iki ülke daha koordineli hareket etmelidir.

Çin ile Rusya ileride üçüncü bir güce karşı oluşan iki müttefik ülke ilişkisinden ziyade, her iki ülkenin kendi çıkarları üzerinde oluşturduğu dış politika ile ikili ilişkilerini oluşturacaktır. Bu durumda ABD gibi her iki ülke üzerinde etki yapabilecek “üçüncü gücün” ortadan kalkması gerekmektedir. Bu gücün kalkması için ya ABD'nin zayıflaması gerekmektedir ya da ABD dışındaki güçlerin birlikte ABD'ye karşı çıkmasıyla baskın güç ortadan kaldırılabilir. ABD'ye karşı güç birliğinin oluşması pek mümkün değildir, ABD'nin kendiliğinden zayıf düşmesinin de imkânı yoktur, tek çare ise Çin-Rusya'nın öteden beri istediği çok kutuplu dünya düzeninin oluşturulması ile ABD'nin etkisinin nispeten ortadan kaldırılabilmesidir.³⁹⁰

4.9. Çin Halk Cumhuriyeti - ABD İlişkileri

Çin, her yönüyle Asya'da yaşamsal öneme sahip olması nedeniyle ABD'nin bu kıtadaki stratejisinde özel bir konumu bulunmaktadır.³⁹¹

³⁸⁸ Gamble, s.43.

³⁸⁹ Ekrem, s.103.

³⁹⁰ Ekrem, s.113.

³⁹¹ Sükan, ss.132-133.

İşin içinde Çin olduğunda, kurulan her ittifakın küresel dengeleri etkileyeceği açıktır. Dolayısıyla Çin'in tercihi, sistemin gidişatında etkin olacaktır. Doğaldır ki, Çin ile ittifaka giren oyuncuların da bu sisteme razı olması gerekecektir. Bu ittifak; Çin'in enerji gereksinmesine çare üretebilecek, güvenlik endişelerini azaltacak, ayrılıkçı eylemlerin kendisinde de bölünme ihtimali taşıyan, liberal demokrasiye geçmeye meraklı olmayan, üretim yapı ve ilişkileri kendisine benzeyen ve kendi büyüklüklerinin altında ezilmeyecek büyüklüklere sahip olan bir ülke ile kurulabilir. ABD'deki Çin üzerine yapılan çalışmaların büyük bir kısmı aslında tam da bu konuya dayanmaktadır.³⁹²

İki ülke arasında öteden beri özellikle insan hakları, Tayvan sorunu, ticari ve rejim gibi konularda köklü görüş ayrılıkları olmasına rağmen iki ülke ilişkilerinde 1996 yılının sonlarında başlayan ve zaman zaman gerçekleşen ve devam eden görüşmelerle yavaş yavaş da olsa bir yumuşamaya gidilmiştir.³⁹³

ABD, Avrasya egemenliği gayretinde, küresel yapıya entegre edilmiş, bölgesel güç yeteneğini kendi çıkarlarına karşı kullanmayacak bir tutuma yönelik rolü benimsemiş, kendisi ile ve stratejik iş birliği içinde olan Japonya ile çıkar çatışması içine girmeyen yayılmacı bir politika izlemeyen, uysal bir Çin arzu ediyor ve projesini böyle bir rol kabul ettirilmiş Çin'e dayandırıyor.³⁹⁴

Ayrıca ABD'nin Çin'le bağlantısı ülkeye demokrasiyi yayma niyeti taşıyor ki, bu da ABD'nin kendi emniyetini sağlayacak bir şey. Çin Halk Cumhuriyeti topraklarının %60'ında etnik azınlıklar yaşarken – 55 etnik azınlığın nüfusu 100 milyonu bulmaktadır – demokrasiye dönülmesi halinde Çin'in nasıl parçalanacağını hayal etmek zor değildir.³⁹⁵

Oysa Çin hızla gelişen ekonomisi ve modernize ettiği askeri gücü ile ABD çıkarları karşısında küresel rakip bir güç olma potansiyeli taşıdığını gösteriyor.³⁹⁶

³⁹² Dedeoğlu, ss.33-34.

³⁹³ Sükan, s.131.

³⁹⁴ Nuraniye Hidayet Ekrem, “Şanghay Güç Kazanıyor”, **Cumhuriyet Strateji Dergisi**. Cilt 1, Sayı: 72, 2007, s.10.

³⁹⁵ Becker, ss.246-247.

³⁹⁶ Ekrem, s.10.

Pekin bugün, ABD’yi dışta bırakacak Doğu Asya Serbest Ticaret Bölgesi örneğindeki gibi, egemenlik kurabileceği siyasi ve ekonomik gruplaşmaları zorluyor. On üyeli Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) grubuyla bir serbest ticaret anlaşması üzerine görüşüyor ve Çin daha önce hiç olmadığı kadar etki kazanıyor: Çift yönlü yardım dağıtıyor, daha yoksul ülkelere kredi açıyor ve pazarlarına erişim sunuyor ve Asya Kalkınma Bankası gibi çok yönlü büyük yardımlaşma bünyelerine katılıyor.³⁹⁷

Çin, Sanghay işbirliği örgütünün içinde daha da güçlenerek,gerektiğinde enerji güvenliği için ABD’ye karşı inisiyatifler kullanabileceğini de gösteriyor. Tayvan sorunu ise her zaman yeni yüz yılın ilk büyük savaşının başlatma potansiyelini taşıyor. Çin, Rusya ile birlikte planlayarak uyguladığı askeri tatbikat da, adeta Tayvan’ın işgal provasını yaparak ABD’ye meydan okuyor.³⁹⁸

1998’den sonra ise Çin ekonomisi bir patlama yapınca ABD yeni bir sorunla karşılaştı. Dünyanın her yanından şirketler fabrikalar kurup sendikasız ucuz iş gücünden yararlanmak için akın edince, Çin’in küresel çapta siyasal etkinliği hiç kimsenin tahmin edemeyeceği ölçüde arttı.³⁹⁹

Avrasya’nın iki başlıca küresinin-Avrupa ve Asya- herhangi birinin tek bir büyük devlet tarafından egemenlik altına alınması, Soğuk Savaş olsun veya olmasın Amerika için stratejik tehlikenin iyi bir tanımını oluşturur. Çünkü böyle bir gruplaşma, Amerika’yı, ekonomik ve sonunda askeri bakımdan geçebilir.⁴⁰⁰

Ludu Sein Win’in dediği gibi, Çin’in, artan gücünü ABD’ye meydan okumada kullanması ve küçük ülkeleri iki kutup arasında seçim yapmaya zorlaması mümkündür.⁴⁰¹

Bütün bu gelişmeler ABD’nin Avrasya egemenliği projesi kapsamında tasarladığı bir Çin ile karşı karşıya olmadığını gösteriyor.⁴⁰²

³⁹⁷ Becker, ss.247-248.

³⁹⁸ Ekrem, s.10.

³⁹⁹ Becker, s.240.

⁴⁰⁰ Kissinger, s.790.

⁴⁰¹ Becker, s.237.

⁴⁰² Ekrem, s.10.

ABD ve Çin'in ticari ilişkilerine bakıldığında ise ABD, Çin'in en büyük ticaret ortağı olma özelliğine sahip bir ülkedir.⁴⁰³

ABD-Çin ticari ilişkileri iki ülkenin 1979 yılında diplomatik ilişki kurmasıyla birlikte sürekli gelişme göstermiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi Başkan Nixon'ın Çin'i ziyaret ettiği 1972 yılında hemen hemen sıfır düzeylerinde idi. Diplomatik ilişkilerin başladığı 1979'da 2,4 milyar dolar iken, 1980'de 4,8 milyar dolar, 1997 yılında 75,3 milyar dolar, 2000 yılında 116 milyar dolar, 2006 yılında ise 343 milyar doları bulmuş durumdadır. 2007 yılı ilk yarısı itibariyle Çin'in ABD'ye toplam ihracatı 148 milyar doları geçerken, ABD'nin Çin'e ihracatı sadece 30,5 milyar dolar civarında kalmıştır.⁴⁰⁴

1990'lı yıllardan bu yana, Çin ve ABD arasındaki ticaret hacmi her yıl ortalama % 17-18 oranında artış kaydetmiştir. Bu oran, dünya ticaretinin artış ortalamasının üç katından fazladır. Böylesi iyi bir ticari gelişmenin getirdiği sonuç, iki taraf arasındaki ticaretin birbirine olan bağımlılığının artması olmuştur.⁴⁰⁵

Bu dinamik gelişme sadece ABD'de değil Batı'da da geleceğe ilişkin pek de haksız olmayan olmayan ciddi korkuları ateşliyor. Serbest ticaretin ancak benzeri gelişme düzeyindeki ülkeler arasında kabul edilebilir olduğu; gelişme yolundaki ülkelerle serbest ticaretin – üretim ve yatırımlar düşük ücretli ülkelere kayacağından – kaçınılmaz şekilde kitlevi işsizliği ve büyük ücret farklılıklarını doğuracağı yaygın olarak ileri sürülüyor. İşçi ücretleri düşük düzeyde olan, temel insan haklarına aykırı çalışma koşullarına sahip ve çevre standartlarına aldırış etmeyen bu ekonomilerin Batı ile 'haksız' bir rekabet içinde olduklarından şikayet ediliyor.⁴⁰⁶

1978 yılından itibaren, sosyalist piyasa ekonomisi altında ekonomik reformlara hız vermeye başlayan Çin, 1989 yılında IMF e üye olmuş, 1986 yılında DTÖ'ye, o zaman ki adıyla GATT'a üyelik için başvuruda bulunmuştur. Bu çerçevedeki müzakereler, 15 yıl devam etmiş ve 2001'de Çin'in DTÖ'ye üyeliği onaylanmıştır. Söz

⁴⁰³ Sükan, s.132.

⁴⁰⁴ Özdem, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinid=749&icerikid=851> (7 Aralık 2010)

⁴⁰⁵ İTKİB Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi.

http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/cin_ulke_raporu.pdf (08 Mayıs 2010)

⁴⁰⁶ Ögütçü, s.39.

konusu anlaşma Kasım 2001’de onaylanmış ve Aralık 2001’de, Çin resmen DTÖ’ye üye olmuş ve bazı taahhütlerde bulunmuştur. Bu çerçevede, Çin’in pazarlarına yabancı şirketlerin erişimi kolaylaşacak ve güvence altında olacak, ithalatta gümrük vergileri ciddi boyutta ve kalıcı bir düşüş yaşayacak, yabancı doğrudan yatırımlara daha öngörülebilir ve çekici bir iş ortamı sunulacak, ticaret rejimi ülke çapında liberal, adil ve şeffaf hale gelecek ve henüz gelişmemiş olan sigorta ve telekomünikasyon gibi önemli sektörlerde yabancı şirketler faaliyet gösterebilecektir.⁴⁰⁷

Çin’in DTÖ üyeliğinin en büyük mimarından biri olan ABD, bu ülke ile ticaret açığının giderek büyümesine yönelik eleştirilerin etkisiyle, daha agresif bir tutum almış ve Çin’in DTÖ taahhütlerini daha seri bir şekilde yerine getirmesi için uyguladığı baskıyı artırmıştır.⁴⁰⁸

Çin, DTÖ’ye üyeliği sonrasında, anılan ülke menşeli malların ithalatında olabilecek artışlara karşı DTÖ üyesi ülkelerin, Korunma Önlemleri Anlaşması hükümlerinden açık bir sapma teşkil edecek şekilde, Katılma Protokolü’nün 16. Maddesinde öngörülen esaslar çerçevesinde geçici korunma önlemine başvurma imkanı bulunmaktadır. Söz konusu önleme, Çin menşeli belirli bir ürünün ithalatında göreceli veya mutlak bir artış olması ve bu artışın pazar bozulmasına yol açması durumunda başvurulabilecektir. Çin’in DTÖ’ye üyeliğinden itibaren 12 yıllık bir süre zarfında söz konusu olabilecek bu uygulama ürün kapsamı konusunda bir sınırlamanın bulunmaması nedeniyle, tekstil de dahil olmak üzere tüm ürünlere uygulanabilecektir. Nitekim, ABD 18 Kasım 2003 tarihinde Çin’in DTÖ’ye Katılma Protokolü’nün 16. Maddesi çerçevesinde üç tekstil ürününde ithalatını sınırladığını duyurmuştur.⁴⁰⁹

İlginç olan, 1950 ve 1960’lı yıllarda gelişme yolundaki ülkeler, sanayileşmiş Batı dünyasıyla ticareti kendi sanayi kalkınmalarını bir tehdit olarak görüp himayeciliği savunuyorlardı. Bugün ise bu rollerin değiştiği görülüyor.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ Şimşek, s.79.

⁴⁰⁸ İTKİB Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi.

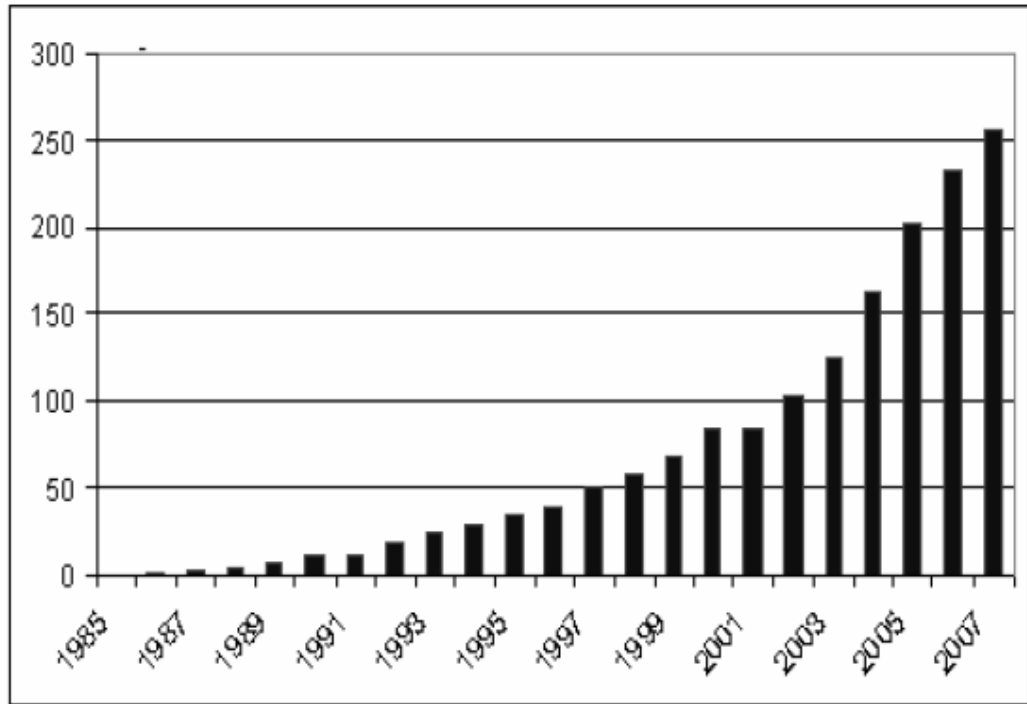
http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/cin_ulke_raporu.pdf (08 Mayıs 2010)

⁴⁰⁹ TOBB, <http://www.tobb.org.tr/raporlar/TOBB-CinRaporu.pdf> (3 Nisan 2010)

⁴¹⁰ Ögütçü, s.39.

Çin'in etkisi birdenbire ABD'nin pahasına artmaya başlamıştır. Çin, Kore'nin bir numaralı ticari ortağı sıfatını ABD'nin elinden aldı ve çok geçmeden Japonya'nın Çin'den yaptığı ithalat, ABD'den yaptığı ithalatı aştı.⁴¹¹

ABD ekonomisi ve dış ticareti açısından göze çarpan önemli bir gelişme ise dış ticaret açığının önemli bir boyutunun Çin ile yapılan ticaretteki dengesizlik sonucunda oluşmasıdır.⁴¹²



Şekil 9: 1985-2007 Yılları Arasında ABD'nin Çin'e Karşı Dış Ticaret Açığı

Kaynak: Akman, M. Sait. “Hokey Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Deardorff'u Tamamlayıcı Notlar”, *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları*, DTM. 2008. Sayı 1-2, ss.25-56
http://www.uedtp.org.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/dergi/2008_dergi/03_Sait_Akman.pdf (5 Kasım 2009)

Ancak bu arada ABD oyun bozanlık yapmaktadır. ABD yüksek cari denge açığı nedeni ile Çin'in parasının değerlenmesini istemiştir ki Çin, ABD'ye daha az

⁴¹¹ Becker, s.241.

⁴¹² Akman,

http://www.uedtp.org.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/dergi/2008_dergi/03_Sait_Akman.pdf (5 Kasım 2009)

ihracat yapsın. Çin de buna yanaşmayınca 18 Kasım 2003 tarihinde güya serbest ticaret taraftarı ABD, Çin'den ithal edilen sutyen, gecelik ve örme kumaş ürünlerine kota koymuştur. Bu ürünlerin ithalatının yılda sadece yüzde 7.5 artmasına izin verileceği de ilan edilmiştir. ABD'nin Çin'den toplam 9-10 milyar dolarlık tekstil ve konfeksiyon ürünü ithalatında bu seçilmiş Çin ürünlerinin payı ilk dokuz ayda sadece 500 milyon dolar civarındadır, yani aslında değer değil tutum önemlidir.⁴¹³

2007 yılının başından bu yana, ABD Kongresi'nde Çin hakkında 32 ekonomi ve ticaret önergesi sunulmuş; ABD ilk kez beş çeşit Çin malı konusunda anti-damping ve anti-sübvansiyon soruşturması başlatılmıştır. Ayrıca yakın zaman içerisinde ABD'li bir şirket, Çin yapımı oyuncakları piyasadan toplatmış; bu olaylarla Çin yapımı malların güvenlik sorunu, ABD'de geniş ilgi görmüştür.⁴¹⁴

ABD'de ekonomide yaşanan sıkıntılara ve sanayide çalışan binlerce Amerikalının işsiz kalmasına neden olarak Yuan'ın değerinin düşük tutulması ve bu sebeple Çin'in ihracatta haksız rekabet avantajını kazanması gösteriliyor. Çin para birimi yuan'ın değerinin suni olarak düşük tutulup tutulduğu ve bu durumun küresel piyasaları ne yönde etkilediği, günümüzde küresel ekonomi ile ilgili olarak en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu şekilde haksız avantaj sağladığı ve diğer ekonomilere zarar verdiği iddiasını savunan ABD yönetimi, her fırsatta Çin yönetiminden ciddi ölçüde revalüasyon yaparak bu durumu gidermesini talep etmektedir. Dünya Bankası eski baş ekonomisti Joseph Stiglitz ise bu açığın haksız rekabetten değil, Çin ekonomisindeki verimliliğin artması sonucunda oluştuğunu savunmaktadır.⁴¹⁵

Temmuz 2005'ten itibaren dolar karşısında yönetilen dalgalanmaya bırakılan Yuan'ın değeri 2008 yılı sonunda ABD Doları karşısında dondurulmuştur.⁴¹⁶ Bu sebeple de Çin uzun zamandır ABD'nin ihracat pazarlarında rekabet edebilmesi için

⁴¹³ Deniz Gökçe, "Çin Çin!", *Akşam*, 28 Kasım 2003, <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/11/28/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

⁴¹⁴ İTKİB Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi, http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/cin_ulke_raporu.pdf (08 Mayıs 2010)

⁴¹⁵ İTKİB Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi, http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/cin_ulke_raporu.pdf (08 Mayıs 2010)

⁴¹⁶ *Yuan Doları Geçti*, 2010, <http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/piyasa.hisse/06/22/yuan.dolari.gecti/580880.0/index.html> (22 Haziran 2010)

Yuan'ın değerklenmesine izin vermesi konusunda baskı altında bulunuyordu ve nihayet Haziran 2010'da Çin Merkez Bankası'ndan yapılan açıklamada, son ekonomik gelişmeler ışığında, Çin'in ödemeler dengesinin durumu göz önünde bulundurulduğunda, bankanın döviz kuru rejiminin geliştirilmesine ve yuanın döviz kurunun esnekliğinin artırılmasına karar verildiği belirtildi.⁴¹⁷

Ancak yine de Çinli yetkililer, iki yıldan bu yana uyguladıkları ABD Dolarına endeksli yuan sistemini kendi çıkarları için bıraktıklarını ve bunun küresel ekonomik büyümeyi tek başına etkilemesinin mümkün olmadığını, bunun için küresel mali sistemin topyekün gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.⁴¹⁸

Yuanın değerklenmesi her ne kadar Çin'deki ihracatçıları üzecek olsa da enflasyon konusunda Merkez Bankası'na avantaj sağlayacaktır. Ayrıca, ihracatçıların tepkisini hafifletmek için Çin yönetimi ani bir değerk artışına asla izin vermeyeceğini peşinen açıklamış durumdadır.⁴¹⁹

Peki Çin yönetiminin kararının kısa ve uzun vadedeki etkileri ne olacak? Öncelikle G-20 toplantısı öncesi, Çin yönetiminin uluslararası piyasalarla ve ABD başta olmak üzere küresel ekonominin aktörleri ile uyumlu çalışacağı sinyali verilmiş oldu. Bu açıdan Çin yönetimi uzun bir süre baskıları savuşturmuş oldu. Aynı zamanda yuanın değerklenmesi, uzun süredir ihracat odaklı büyüyen Çin'de iç piyasanın canlanmasına izin verecektir. Avrupa'da daralan ABD'de de yeni yeni toparlanan iç talep gelişmeleri dikkate alındığında Çin'de iç piyasayı canlandırma yönünde adım atması küresel baskıları azaltacaktır. Çin'de iç talebin canlanması küresel anlamda talebi yukarıya çekecektir. Aynı zamanda Avrupa, ABD, Japonya gibi ekonomilerden Çin'e ihracat

⁴¹⁷ Çin Yuan'ı Esnekleştirecek. 2010.
<http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/dunya/06/19/cin.yuani.esneklestirecek/580658.0/index.html> (19 Haziran 2010)

⁴¹⁸ Çin Parasını Dalgalanmaya Bıraktı. 2010.
<http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/dunya/06/21/cin.parasini.dalgalanmaya.birakti/580760.0/index.html> (21 Haziran 2010)

⁴¹⁹ Deniz Gökçe, “Çin'den Yuan Hamlesi”, *Akşam*. 23 Haziran 2010,
http://www.aksam.com.tr/2010/06/23/yazar/17874/deniz_gokce/cin_den_yuan_hamlesi_.html (24 Haziran 2010)

yapanlar da bir miktar rahatlayacaklar. ABD başta olmak üzere, Japonya, Rusya ve Avrupalı liderler Çin'in kararını olumlu karşıladıklarını açıkladılar.⁴²⁰

Çin dünya nüfusunun neredeyse dörtte birini içerdiği için aynı zamanda gelir düzeyi yükseldikçe dünyadaki tüketimin de motoru haline gelme potansiyelini taşıyor. Aşağıda bununla ilgili bir ABD-Çin karşılaştırması vardır ve tüm istatistikler 1000 kişi esas alınarak yapılmıştır.⁴²¹

- Çin'de 1000 kişide 583 bisiklet var, ABD'de ise 361.
- Çin'de 1000 kişide 22 motosiklet var, ABD'de ise 15.
- Çin'de 1000 kişide 14 otomobil olmasına karşılık, ABD'de 759 rakamı geçerli.
- Telefon istatistiklerine bakıldığında Çin'de 1000 kişide 137 sabit telefon ve 110 mobil telefon bulunuyor. ABD'de ise 1000 kişide 667 sabit telefon ve 451 mobil telefon bulunmakta.
- Çin'de 1000 kişide 399 radyo bulunmasına karşılık, ABD'de 2117 radyo bulunuyor.
- Çin'de televizyon sayısı 1000 kişide 304, ABD'de ise 835.
- Kablolu televizyon aboneliği Çin'de 1000 kişide 69, ABD'de ise 257.
- Kişi başına elektrik tüketimi Çin'de 827 kilowat saat, ABD'de ise 12322

Bütün bunların anlamı şudur: Çin ihracat yapıp, dışa daha çok açılıp gelir seviyesini yükselttiği zaman birçok tüketim malını ithal etmek zorunda kalacaktır. Bu nedenle zaman içinde en büyük tüketim piyasası da Çin olacaktır. Bu nedenle şimdi ihracat yapmak için Çin'de üretim yapan dış kaynaklı sermaye, bir süre sonra ücret ve

⁴²⁰ Gökçe, “Çin’den Yuan Hamlesi”, http://www.aksam.com.tr/2010/06/23/yazar/17874/deniz_gokce/cin_den_yuan_hamlesi_.html (24 Haziran 2010)

⁴²¹ Gökçe, “Ya bir tüketirlerse”, <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/12/01/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

gelir düzeyleri arttıkça iç piyasaya da büyük satış yapacaktır. Mesela otomotiv piyasasında şöyle bir hesap yapılmış: Çin'de otomotiv kullanımını ABD düzeyinin beşte biri gibi mütevazı bir düzeye çıkartmak bile 114 milyon otomobil üretilmesini gerektiriyor. Bu rakam kabaca şu anda ABD'de çalışır durumdaki otomobil sayısına yakın, üstelik radyo, televizyon, çamaşır makinesi satın alacak ve elektrik kullanacak milyonlarca Çin vatandaşı gelirlerinin artmasını bekliyor.⁴²²

Çin'in küresel ekonomiye girişinin etkisi şimdiden ölçülebiliyor: Tüketici ürünleri sürekli ucuzluyor, meta fiyatlarıysa artıyor. Dünya meta fiyatları, tarihinin en yüksek noktalarına ulaşmış durumdadır. Bu büyüme devam ettirilebilir mi? Çin, ettirilebileceğini söylüyor. Çin sınırları içinde yoksulluğu 2050'de tamamen silmeyi, bilim de bir dünya devi haline gelmeyi ve ortalama yaşam süresine 80 yıla çıkarmayı planlıyor. Ülkenin önde gelen araştırma enstitüsü Çin Bilimler Akademisi tarafından yayınlanan '2006 Çin Modernleşme Raporu', Çin'in tarım toplumunda bilgi temelli bir varoş ekonomisine geçeceğini öngörüyor.⁴²³

The Economist dergisinin rakamlarına göre de Çin ekonomisi şu anda dünyanın iki numaralı en büyük ekonomisidir ve dünya ekonomisinin büyümesine çok uzun zamandır ABD ekonomisinden daha fazla katkı yapmaktadır. Kısacası Çin, Amerika'nın bugün dünya üzerinde hegemonik tek süper güç olma konumuna meydan okuyan ve alternatif yaratma potansiyeline sahip bir ekonomik, siyasal ve kültürel aktördür. Dolayısıyla ABD attığı her adımda Çin faktörünü de göz önünde bulundurup, stratejilerini bu doğrultuda belirlemektedir.⁴²⁴

⁴²² Gökçe, "Ya bir tüketirlerse", <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/12/01/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

⁴²³ Becker, s.252.

⁴²⁴ Gökçe, "Çin Çin!", <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/11/28/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

5. SONUÇ

Yükselen yeni ekonomilerin varlığı ve ABD'nin eski gücünü kaybediyor olması günümüz politik-ekonomi dünyasının çok çeşitli güç çatışmalarına gebe olduğunu göstermektedir. Çalışmamızda küreselleşme süreciyle gitgide bütünleşen dünya, güç dengeleri bağlamında incelenirken, ön plana çıkan ve BRICS olarak adlandırılan dört ülkenin ABD hegemonyasını nasıl sarstığı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Küreselleşme sürecini ve güç kavramına atfedilen önemi açıkladığımız ilk iki bölüm teorik çerçevenin oluşması ve ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyayı nasıl tek kutupluluğa mahkum ettiğinin analizi bakımından önemlidir. Bu sürecin, gelişmekte olan ekonomileri iddia edilenin tersine olumsuz bir şekilde etkilediği çalışmamızda açıkça ortaya konulmuştur. Bugün ise süreç ABD'nin süper güç olduğu dönemin aksine biraz farklı bir şekilde ilerleme göstermektedir; bumerang etkisiyle birlikte sistemi oluşturan ekonomiler de artık sistemin temel aksaklıklarından zarar görmeye başlamışlardır. Bu iddianın göstergesi olarak ABD cari açığının ulaştığı rakamın finansmanı için ABD'nin daha fazla dış kaynağa ihtiyaç duymaya başladığı, doların değerinin düşmekte olduğu, dünya ticaretindeki payının görece azaldığı, özellikle Asya ülkelerine karşı daha sert ve tek taraflı (çoğu zaman kendi oluşturmuş olduğu GATT kuralları ile çelişen) korumacı ticaret politikaları izlemesi, mali şokları atlatmakta güçlük çekmeye başladığı ve bütçe açıklarının yapısal hale gelmeye başladığı belirtilmiştir. Gitgide zayıflayan ABD hegemonyası ile birlikte çok kutupluluğa doğru sürüklenen dünyanın kaderini de bu bağlamda öne çıkan, yükselen yeni güçler olarak da tabir edebileceğimiz dört BRICS ülkesi ve bu ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerinin belirleyeceğini söyleyebiliriz.

Diğer dört BRICS ülkesine nazaran çok hızlı bir şekilde ilerleme gösteren Çin'e ise çalışmamızda daha detaylı olarak yer verilmiştir. Çünkü gerçekten de ekonomik veriler açıkça göstermektedir ki dünya tarihinde hiçbir ülke Çin kadar hızlı büyüyememiş ve vatandaşlarının yaşam standardını bu kadar hızla yükseltememiştir. Çin Soğuk Savaş sonrasında mevcut kapasitesini ve küreselleşmenin sağladığı imkânları gerçekçi ve akılcı bir şekilde değerlendirerek kapılarını yabancı sermayeye açarken,

tutucu ve kalıplaşmış politikaları bir tarafa bırakmış ancak yine de gerektiğinde taviz vermemiş, değişen koşullarda sahip olduğu özelliklerden azami faydalanacak şekilde yeni politikalar belirlemiş ve bunları başarıyla uygulamıştır. Dünya nüfusunun yüzde 20'sini barındıran bu büyüklükteki bir ülkenin küresel ekonomi ile bütünleşmesinin hem Çin hem de dünya ülkeleri için dengeleri değiştirmekte olduğuna ve özellikle küresel ticaret kompozisyonunda büyük bir dönüşümü beraberinde getirdiğine ise çalışmamızda ayrıca yer verilirken, sadece uluslararası ticaret ve yatırımda değil, küresel jeopolitik rollerin belirlenmesinde, enerji güvenliği ve çevre kirliliği senaryolarında, yeni toplum mühendisliği çabalarında dünyanın dengelerini temelden etkilemeye başladığı sonucuna da ulaşılabilmektedir.

Batılı ülkeler de geçmiş yıllarda Çin'e karşı uygulamaya koydukları ekonomik ambargoyu bu gelişmeler karşısında bir bir kaldırmak zorunda kalmışlardır; insan hakları ihlallerine ilişkin tepki ve baskılar adeta bıçak gibi kesilmiştir. Şimdi Batılı liderler kendi firmalarına Çin pastasından daha büyükçe pay kapmak için peşpeşe Pekin'i ziyaret ederek yoğun bir siyasi/ekonomik kampanya yürütüyorlar. Çin ile Batı ülkeleri arasındaki askeri işbirliği kanalları bile yeniden açılmıştır. Dolayısıyla Çin tarafının artık Batı ile müzakerelerde kural koyucu ve seçici olabildiği sonucuna rahatlıkla ulaşabiliriz.

Bir tarafta sürekli kan kaybeden ABD ve diğer tarafta resesyon dönemlerinde bile büyümeyi başarmış başta Çin olmak üzere, Rusya, Hindistan ve Brezilya ekonomileri. Ancak yine de ABD, Çin, Brezilya, Rusya, Hindistan'ın stratejik rollerinin hala bir evrim sürecinden geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır; dengeler yerli yerine oturmamıştır. Çin karşısındaki hızlı büyümeyi durduramayacağının farkında olan ABD bu blok içinde sayılan Hindistan ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmaktadır.

Çok açık ki XXI. yüzyılın uluslararası sistemi ABD hegemonyasının düştüğü bir karşıtlıklar sistemi olacaktır; bir tarafta bölünmeler diğer tarafta giderek artan küreselleşme, ABD ile güç paylaşımı sonuçlanana kadar oldukça fırtınalı bir ortam yaşanacağı ise apaçıktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Acar, M. Sadık. **Uluslararası Reel Ticaret: Teori, Politika**. Gözden Geçirilmiş İkinci Basım. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, 2004.

Adda, Jacques. **Ekonominin Küreselleşmesi**. Sevgi İneci (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Y. Vural. **Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet**. 1. Baskı. Ankara: Türkiye İşveren Konfederasyonu Yayınları, 2004.

Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**. 7. Baskı. Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık, 2008.

Aydın, M. Kemal. **Sermayenin Küreselleşmesi – Kapitalizmin Altın Döneminden Neoliberal Dalgaya Uzanan Süreç**. 1. Baskı. İstanbul: Değişim Yayınları, 2003.

Becker, Jasper. **Ejder Şahlanıyor -Bugünkü Çin’e İçeriden Bir Bakış-**. Algan Sezgintüredi (çev.). İstanbul: NTV Yayınları, 2007.

Gills, Barry K. “Dünya Sisteminde Hegemonik Geçişler”, **Dünya Sistemi**. Andre Gunder Frank ve Barry K. Gills (drl.), Esin Soğancılar (çev.). Ankara: İmge Kitabevi, 2003.

Cagnat, Rene ve Michel Jan. **İmparatorluklar Beşiği - SSCB, Çin ve İslam’ın arasında Orta Asya’nın yazgısı**. Erden Akbulut ve T. Ahmet Şensılay (çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık, 1992.

Chossudovsky, Michel. **Yoksulluğun Küreselleşmesi**. Neşenur Domaniç (çev.). İstanbul: Çiviyazıları, 1999.

Dedeoğlu, Beril. **Değişen Dünyada Yeni Dengeler**. 1. Basım. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.

Hirst, Paul ve Grahame Thompson. **Küreselleşme Sorgulanıyor**. Çağla Erdem ve Elif Yücel (çev.). Ankara: Dost Yayınları, 1998.

İlyas, Atilla İmrahor ve Şebnem Haskınacı. (hızl.). **Rusya Ülke Etüdü**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2003.

İşgüden Tamer ve Müfit Akyüz. **Uluslararası İktisat**. 1. Basım. İstanbul: Evrim Kitabevi, 1990.

Karlık, Rıdvan. **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**. 2. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1995.

Kazgan, Gülten. **İktisadi Düşünce ve Politik İktisatın Evrimi**. 7. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997.

Kazgan, Gülten. **Küreselleşme ve Ulus-Devlet – Yeni Ekonomik Düzen**. 4. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

Khanna, Tarun. **Milyarlarca Girişimci – Çin ve Hindistan Geleceği Yeniden Yazıyor**. Elif Özsayar (çev.). İstanbul: Türk Henkel Yayınları, 2008.

Kindleberger, Charles P. Cinnat. **Panik ve Çöküş – Mali Krizler Tarihi**. Halil Tunalı (çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Kindleberger, Charles. **The World in Depression 1929-1939**. First Edition. California: Berkeley University of California Pres, 1973.

Kissinger, Henry. **Diplomasi**. İbrahim H. Kurt (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Kök, Recep. **İktisadi Düşünce- Kavramların Analitik Evrimi**. 2. Baskı. İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2000.

Köymen, Oya. **Sermaye Birikirken, Osmanlı, Türkiye, Dünya**. 1. Baskı. İstanbul: Yordam Kitap, 2007.

Manisalı, Erol. **Kapitalizmin Temel İçgüdüsü**. 3. Basım. İstanbul: Derin Yayınları, 2004.

Nye, Joseph S. **Yumuşak Güç**. Reyhan İnan Ayhan (çev.). İstanbul: Elips Yayınları, 2005.

Ok, Selçuk Tayfun ve Atilla İmrahor İlyas. **Çin Halk Cumhuriyeti Tüketim Malları İhracat Pazar Araştırması**. 1. Basım. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1998.

Oran, Baskın. **Küreselleşme ve Azınlıklar**. 3. Baskı. Ankara: İmaj Yayınevi, 2000.

Öğütçü, Mehmet. **2000’li Yıllara Doğru Yeni Ekonomik Süpergüç: Çin**. 1. Baskı. İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayınları, 1995.

Önder, İzzettin, “Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Açısından Egemenlik Sorunu”, **Küreselleşme ve Ulus Devlet**. Meryem Koray (drl.). İstanbul: YTÜ Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, 2001, ss.61-65

Öymen, Onur. **Geleceği Yakalamak – Türkiye’de ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu**. 2. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

Özdek, Yasemin. **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**. 1. Basım. Ankara: Öteki Yayınları, 2000

Seyidoğlu Halil. **Uluslararası İktisat**. Genişletilmiş 14. Baskı. İstanbul: Güzem Yayınları, 2001.

Sezer, Özlenen. (hızl.). **Rusya İhracat Pazar Araştırması**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1995.

Soros, George, **Küreselleşme Üzerine Ek Amerika’nın Dünyadaki Rolü**. Mert Keçik (çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.

Sönmezoğlu, Faruk. **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**. Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.

Stiglitz, Joseph. **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural (çev.). İstanbul: Plan B Yayınları, 2004.

Strange, Susan. **States and Markets**. Second Edition. Great Britain: Biddles Ltd, 2004.

Sükan, Özer. (hızl.). **Çin Halk Cumhuriyeti Tarihi, Kurulması, Gelişmesi, Türkiye ve Diğer Devletlerle Olan İlişkileri**. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 2000.

Thurow, Lester C. **Kapitalizmin Geleceği**. Mustafa Küpüşoğlu (çev.). İstanbul: Koç-Unisys Yayınları, 1996.

Toffler, Alvin. **Yeni Güçler Yeni Şoklar**. Belkıs Çorakçı (çev.). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1992.

Türkoğlu, Meltem. (hızl.). **Brezilya Ülke Profili**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1998.

Zengingönül, Oğul. **Küreselleşme – Yoksulluk Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde**. 1. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2004

Sürekli Yayınlar

Akman, M. Sait. “Hokey Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Deardorff’u Tamamlayıcı Notlar”, *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları*, DTM. 2008. Sayı 1-2, ss.25-56
http://www.uedtp.org.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/dergi/2008_dergi/03_Sait_Akman.pdf (5 Kasım 2009)

Akyol, Servet ve Süleyman Ulutürk. “Küresel Kamu Malları: Hegemonya ve İstikrarın Küresel Ekonomik Politikası”, **Akdeniz İİBF Dergisi**. Cilt: 7, Sayı: 13, 2007, ss. 62-85.

Ayan, Esra. “Brezilya Ülke Raporu”, *İMMİB Pazara Giriş Şubesi*. 2008.
http://www.immib.org.tr/userfiles/documents/pdf/ulke_raporlari/BREZ%C4%B0LYA%20%C3%9Cİke%20Profili.%2030%20Ekim%202008.pdf (15 Mart 2009)

Benli, Ayşe Oya (hızl.). “Rusya Ülke Profili”. *İGEME*. 2010.
<http://www.igeme.org.tr/pg/assets/ulke/Rusya%20Federasyonu.pdf> (18 Haziran 2010)

Bilici, Nurettin. “Hindistan: ‘Türk’ Geçmişine Yolculuk”. *Dünya Gazetesi*. 25 Eylül 2010. http://www.dunyagazetesi.com.tr/hindistan-turk-gecmisine-yolculuk_101185_haber.html (26 Eylül 2010)

Bulutay, Tuncer. “İktisat Kuramında Son Dönemdeki Temel Gelişmeler”, *Rekabet Kurumu Yayınları, Perşembe Konferansları*. 2001.
<http://www.rekabet.gov.tr/dosyalar/perskonfyyn/perskonfyyn42.pdf> (23 Aralık 2009)

Çalış, Asım (hızl.). “Hindistan Ülke Profili”. *İGEME*. 2007.
<http://www.bogazici.org.tr/dokumanlar/hindistan.pdf> (01.05.2009)

Çoşkun, Vahap, “Küreselleşme: Tanımı ve Dinamikleri”, *Arka Plan Dergisi*. 2003. Sayı: 7. <http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/kasim03/tr/aykonu.htm> (15 Nisan 2010)

Çemrek, Murat. “Rusya Federasyonu Hakkında Genel Bilgiler”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü - Rusya Raporu**. Ankara: Başak Matbaacılık, 2010, ss.13-23.

Dolunay, Sıtkı Selim. “Schumpeter Sisteminde Yenilikler, Ekonomik Gelişme ve Devresel Hareketler”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**. Cilt 1, Sayı: 2, 2009, ss.171-188.

DTM İstanbul İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği. “Hindistan Ülke Raporu”. 2008.
http://www.iib.org.tr/IIB_Portal/Dokuman/HINDISTAN_ULKE%20RAPORU_Kasim2008.pdf (27 Temmuz 2009)

Ekrem, Erkin. “Rusya – Çin İlişkileri”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü - Rusya Raporu**. Ankara: Başak Matbaacılık, 2010, ss.99-115.

Ekrem, Nuraniye Hidayet. “Şanghay Güç Kazanıyor”, **Cumhuriyet Strateji Dergisi**. Cilt 1, Sayı: 72, 2007, s.10.

Feigenbaum, Evan A. “Hindistan’ın Yükselişi, Amerika’nın Çıkarı – ABD-Hindistan Ortaklığının Geleceği”, *Foreign Affairs*. 2009.
http://www.gif.org.tr/tr/pdf/Hindistan_India_TR.pdf (28 Nisan 2010)

Foreign Policy, “The BRICs and what the BRICs would be without China”, 2009.
http://rothkopf.foreignpolicy.com/posts/2009/06/15/the_brics_and_what_the_brics_would_be_without_china (12 Kasım 2009)

Gamble, Andrew. “Keynes, Anglo-Amerika ve Hegemonik İstikrar Teorisi”, Oktay Etiman (çev.). **Mülkiye Dergisi**. Cilt:31, Sayı: 256, 2006, ss. 31-44.

Gökçe, Deniz. “Çin Böreği Pişti”, *Akşam*. 29 Kasım 2003,
<http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/11/29/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

Gökçe, Deniz. “Çin Çin!”, *Akşam*. 28 Kasım 2003,
<http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/11/28/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

Gökçe, Deniz. “Çin’den Yuan Hamlesi”, *Akşam*. 23 Haziran 2010,
http://www.aksam.com.tr/2010/06/23/yazar/17874/deniz_gokce/cin_den_yuan_hamlesi.html (24 Haziran 2010)

Gökçe, Deniz. “Çin Pazarları Kapıyor”, *Akşam*. 30 Kasım 2003,
<http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/11/30/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

Gökçe, Deniz. “Ya bir tüketirlerse”, *Akşam*. 01 Aralık 2003,
<http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/12/01/yazarlar/yazarlar30.html> (05 Şubat 2009)

Işıklı, Alpaslan. “Küreselleşmenin Anlamı” *Rekabet Kurumu Yayınları, Perşembe Konferansları*. 2001.
<http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyynliste> (23 Aralık 2009)

Işıklı, Alpaslan. “Neoliberal Küreselleşme, Sosyal Devlet ve Kemalizm” **Jeopolitik Stratejik Araştırma Dergisi**. Cilt. 1, Sayı 11, 2004, s.15.

İTKİB Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi. “Tekstil ve Konfeksiyon Pazarı Olarak Çin Halk Cumhuriyeti”. 2007.
http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/cin_ulke_raporu.pdf (08 Mayıs 2010)

Kamhi, Cefi J. “Hindistan Dünyanın On İkinci Büyük Ekonomisi” *Ekonomik Forum Dergisi*. 2008. <http://www.tobb.org.tr/ekonomikforum/2008/03/36-%20forum.pdf> (29 Mart 2009)

Kar, Muhsin. “Rusya’nın Makro Ekonomik Yapısı”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü - Rusya Raporu**. Ankara: Başak Matbaacılık, 2010, ss.39-49.

Karacasulu, Nilüfer. “Hegemonik Düzen Tartışmaları ve Eleştirel Görüşler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt: 11, Sayı: 4, 2009, ss.53-71.

Katırcıoğlu, Erol. “İktisatta Güç Kavramı Üzerine” *Rekabet Kurumu Yayınları, Perşembe Konferansları*. 2000. <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyynliste> (20 Aralık 2009)

Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi. “Brezilya Federal Cumhuriyeti Ülke Raporu”. 2008. <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/brezilya.pdf> (30 Kasım 2009)

Narayanan, Chitra. “Büyük Bir Yerel Pazarımız Bulunmakta”. Nart Bozkurt (hzl.). *Ekonomik Forum Dergisi*. 2008. <http://www.tobb.org.tr/ekonomikforum/2008/03/40-forum.pdf> (01 Mart 2010)

Oran, Baskın. “Kaçınıcı Küreselleşme” *Rekabet Kurumu Yayınları, Perşembe Konferansları*. 2000. <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyynliste> (25 Aralık 2009)

Öz, Sumru. “BRIC ülkelerinde Ekonomik Gelişmeler: Neden Ayrı Bir Grup?”, *TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Formu*, Politika Notu No: 1015, 2010, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1015.pdf (5 Eylül 2010)

Özdem, Cavit. “Globalleşmenin ABD-Çin Ticari İlişkilerine Etkisi”, *Dış Ticaret Müsteşerliği Yayınları*. Sayı:11, 1998. <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinid=749&icerikid=851> (7 Aralık 2010)

Özdemir, Haluk. “Ülşlararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. Cilt.63, No.3, 2008, ss.113-144.

Sam, Rıza. “Yeni Dünya Düzeninde Denge Arayışları, Çatışan Dengeler ve Türkiye’nin Politik Açmazları”. **Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi**. Cilt.1, Sayı.1, 2008, ss. 1-26.

Somel, Cem. “Az Gelismislik Perspektifinden Küresellesme”. **Doğu Batı Dergisi**. Yıl 5, Sayı: 18, Şubat, Mart, Nisan 2002, ss. 141-150

Şen, Esin (hzl.). “Brezilya Ülke Raporu”. IGEME. 2009. http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page/Ulke_Raporu_BREZ%C4%B0LYA-IGEME-2009_00003403.pdf (20 Mart 2010)

Şimşek, Mevlüdiye. “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Dünya Ticaret Örgütü’ne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin’in Geleceğine İlişkin Senaryolar”. **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt:12, Sayı:2, 2005, ss.77-90

Tatari, Begüm. “Brezilya Ekonomisi ve Türkiye-Brezilya Dış Ticareti”. *İzmir Ticaret Odası*. 2006. <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/ECA53D7D-129C-4566-9CF1-0F0860EA02B5/9070/BREZILYA2007EYLUL.pdf> (27 Nisan 2008)

Temur, Ferit. “Rusya’nın Enerji Politikaları”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü - Rusya Raporu**. Ankara: Başak Matbaacılık, 2010, ss.51-55.

The Economist, “The Delights of Dullness (Brazil)”, 2008. http://www.economist.com/world/americas/displaystory.cfm?story_id=E1_TTDQJPJR (25 Temmuz 2009)

The Economist. “Another BRIC In The Wall, The Perils of Overestimating Emerging Markets”, 2008. http://www.economist.com/businessfinance/displayStory.cfm?story_id=11075147 (25 Temmuz 2009)

TOBB. Çin Halk Cumhuriyetinin Dünya Ticaret Örgütü’ne Üyeliğinin Getirdikleri. <http://www.tobb.org.tr/raporlar/TOBB-CinRaporu.pdf> (3 Nisan 2010)

Ulagay, Osman. “Küreselleşme Nereye?” *Rekabet Kurumu Yayınları, Perşembe Konferansları*. 2000. <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=perskonfyynliste> (23 Aralık 2009)

Vilas, Carlos M. “Küreselleşmeye Dair Altı Yanlış Görüş”. Yeşim Özben ve Hakan Arslan (çev.), **Özgür Üniversite Formu Dergisi**. Cilt.1, Sayı 1, 1997, ss. 54-80.

Wilson, Dominic and Roopa Purushothaman. “Dreaming with BRICs: The Path to 2050.” *Economic Research from the Goldman Sachs Financial Workbench*, 2003. <http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/brics-dream.html> (14 Ekim 2009)

Yılmaz, Sait. “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi”. **Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi**. Cilt.1, Sayı.1, 2008, ss. 27-65.

Yılmaz, Sait. “Küresel, Bölgesel ve Ulusal Düzeyde Türkiye İçin Yeni Bir Yaklaşım”. **Cumhuriyet Strateji Dergisi**. Yıl.3, Sayı.152, 2007, ss.16-17.

Diğer Yayınlar

Akalın, Uğur Selçuk. “Hegemonik İstikrar Ne Diyor?”, *Evrensel*. 2003.
<http://www.evrensel.net/03/04/19/kose.html> (14 Kasım 2009)

Akçadağ, Emine. “Yükselen Güç Hindistan”, *Bilgesam*. 2009.
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=506:yuekselen-guenc-hindistan&catid=110:analizler-hindistan&Itemid=138 (13 Aralık 2009)

Aktan, C. Can ve İstiklal Y. Vural. “Globalleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler”, *Çokuluslu Şirketler*. (t.y.) <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/cokulus-anasayfa.htm> (21 Aralık 2010)

Arıboğan, Deniz Ülke. “Ulus-Devlet Bitiyor mu?”. *Global Siyaset*. 2007.
<http://www.globalsiyaset.com/makaleler/global/ulusdevlet.html> (25 Eylül 2009)

Başer, Aslıhan. “Brezilya’nın Ekonomik Gelişimi ve Küresel Güç Olma İsteği”, *Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi*. 2010.
<http://www.turksam.org/gencbakis/a2134.html> (15 Temmuz 2010)

Bozkurt, Veysel. “Küreselleşme; Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”. *Gen Bilim*. 2007. <http://www.genbilim.com/content/view/1659/86/> (30 Nisan 2009)

BP, Statistical Review of World Energy, 2005.
http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/publications/energy_reviews_2005/STAGING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2005.pdf (08 Temmuz 2009)

Brezilya’nın Performansı Herkesi Şaşırttı. 2009.
<http://www.hurriyet.com.tr/ekonnet/12960252.asp> (19 Kasım 2009)

Bu Kez IMF Brezilya’nın Kapısını Çaldı. 2009.
<http://www.ntvmsnbc.com/id/24955514/> (10 Nisan 2009)

China ABC, Üçüncü Bölüm: Ekonomi: Çin Ekonomisine Genel Bakış (t.y.)
<http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30101.htm> (30 Mart 2010)

China ABC, Üçüncü Bölüm: Ekonomi: Çin’deki önemli çokuluslu şirketler. (t.y.)
<http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30603.htm> (30 Mart 2010)

China ABC, Üçüncü Bölüm: Ekonomi: Gelişme Stratejileri. (t.y.)
<http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30401.htm> (30 Mart 2010)

China ABC, Üçüncü Bölüm: Ekonomi: Sosyalist Piyasa Ekonomisi Sistemi. (t.y.)
<http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30301.htm> (30 Mart 2010)

Çınar, Burak. “Rus-Hint Askeri İşbirliğinin Stratejik Etkileri”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*. 2010, <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3891&kat1=1> (30 Haziran 2010)

Çin Halk Cumhuriyeti, 2010.
http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87in_Halk_Cumhuriyeti (20 Temmuz 2009)

Çin Parasını Dalgalanmaya Bıraktı. 2010.
<http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/dunya/06/21/cin.parasini.dalgalanmaya.birakti/580760.0/index.html> (21 Haziran 2010)

Çin ve Rusya Enerji Anlaşması İmzalandı. 2009.
<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/02/17/cin.ve.rusya.enerji.anlasmasi.imzalandi/514069.0/index.html> (17 Şubat 2009)

Çin Yuan'ı Esnekleştirecek. 2010.
<http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/dunya/06/19/cin.yuani.esneklestirecek/580658.0/index.html> (19 Haziran 2010)

Dünyanın En Zengin 12'nci Ülkesi: Hindistan. 2006.
http://www.arkas.com.tr/pages/arkas_news/ekim_2006/haber3.html (06 Haziran 2009)

Yeni Delhi Büyükelçiliği, “Hindistan Ekonomisi-Aylık Değerlendirme Raporu”, 2009. www.musavirlikler.gov.tr/upload/IND/Haziran09_hindistan.doc (01 Ağustos 2009)

Hindistan Hakkında Genel Bilgiler. (t.y.)
<http://www.globalsiyaset.com/devletler/asya/hindistan.html> (04 Şubat 2010)

IGEME, “Rusya'nın En Büyük Kamyon Üreticisi Hindistan'da Montaj Tesisi Kuruyor”, 2010. <http://www.igeme.gov.tr/haber-goster.cfm?haberkodu=1000105> (30 Mart 2010)

Kantörün,Ufuk. “Rusya'nın Bölgesel Enerji Politikaları”. *Bilgesam*. 2010.
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=652:rusyann-boelgesel-enerji-politikalar&catid=131:enerji&Itemid=146 (22 Nisan 2010)

Külebi, Ali. “Pakistan-Hindistan Nükleer Güçlerin Dengeleri Ve Türkiye”, *TUSAM*. 2005. <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=236&sayfa=16> (20 Mart 2009)

Nye, Joseph S. “Can Russia Be Great?”. 2010. <http://www.project-syndicate.org/commentary/nye86/English> (08 Eylül 2010)

Önder, İzzettin. “MAI Sermayenin Anayasasıdır”, *MAI*. (t.y.)
<http://www.ceterisparibus.net/dunya/genel.htm> (10 Şubat 2010)

Rona, Selen. “As'lar Artık Gelişmekte Olan Ülkelerde”, *Boryad*. 2008.
<http://www.boryad.org/boryad/boryad-arastirmalar/gelismekte-olan-ulkeler-global-piyasalardaki-etkinligini-arti.html> (19 Aralık 2009)

Rusya Varını Yoğunu Satacak. 2010.
<http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/dunya/07/29/rusya.varini.yogunu.satacak/585064.0/index.html> (29 Temmuz 2010)

Rusya'da Sanayi Üretimi Arttı. 2009.
<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/10/15/rusyada.sanayi.uretimi.artti/547821.0/index.html> (15 Ekim 2009)

Sağtürk, Yıldız. “Avrasya’nın Güçlü Jeopolitik Oyuncusu: Yükselen Güç Hindistan”. 2007.
http://www.liderler.net/yazarlar/yildiz_sagturk/avrasyanin_guclu_jeopolitik_oyuncusu_yukselen_guc_hindistan.html (30 Ağustos 2009)

Sandıklı, Atilla. “Uluslararası Ekonomi Politik”, *Bilgesam*. 2008.
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=155:uluslararası-ekonomi-politik&catid=116:analizler-ekonomi&Itemid=145 (27 Temmuz 2009)

Şahin, Ali. “Hindistan Raporu”, *Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*. 2008. <http://www.setav.org/ups/dosya/28432.pdf> (16 Mart 2009)

Worldbank, Indicators of Unemployment, total (% of total labor force). 2009.
<http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS/countries/latest?display=default>

Worldbank, Indicators of Research and Development Expenditure (% of GDP). 2009. <http://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS>

Worldbank. Indicators of High-technology exports (% of manufactured exports). 2009. <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS?display=default>

Worldbank. Worldbank Datas, Brazil at a Glance, 2009.
http://devdata.worldbank.org/AAG/bra_aag.pdf (10 Ocak 2010)

Worldbank. World Development Indicators Database, China. 2009.
<http://data.worldbank.org/country/china> (10 Ocak 2010)

Worldbank. World Development Indicators Database, Brazil. 2009.
<http://data.worldbank.org/country/brazil> (10 Ocak 2010)

Worldbank. World Development Indicators Database, India. 2009.
<http://data.worldbank.org/country/india> (10 Ocak 2010)

Worldbank. World Development Indicators Database, Russian-Federation. 2009.
<http://data.worldbank.org/country/russian-federation> (10 Ocak 2010)

Yuan Doları Geçti. 2010.
<http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/piyasa.hisse/06/22/yuan.dolari.gecti/580880.0/index.html> (22 Haziran 2010)